

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ELEŞTİREL DÜŞÜNME KAZANDIRMA YÖNÜYLE
BİLGİN ADALI'NIN ÇOCUK KİTAPLARI

Cemile CİHANER

Bolu- 2007

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ELEŞTİREL DÜŞÜNME KAZANDIRMA YÖNÜYLE
BİLGİN ADALI'NIN ÇOCUK KİTAPLARI

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Cemile CİHANER

Danışman
Yrd.Doç. Dr. İbrahim KIBRIS

Bolu- 2007

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Cemile CİHANER’e ait “Eleştirel Düşünme Becerisi Kazandırma Yönüyle Bilgin ADALI’nın Çocuk Kitapları” adlı tez, jürimiz tarafından Türkçe Eğitimi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir. 22/10/2007

Üye : Doç.Dr. Süleyman ÇELENK

Üye : Yard.Doç.Dr. Zeki GÜREL

Üye (Tez Danışmanı) : Yard.Doç.Dr. İbrahim KIBRIS

Prof. Dr. Uğur ESER
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

Cemile CİHANER

Yüksek Lisans Tezi

Türkçe Öğretimi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. İbrahim KIBRIS

Düşünce süreçlerinin geliştirilmesinde ve etkili kullanılmasında kitap okumanın önemli olduğu bilinmektedir. Özellikle çocuklar etkilendikleri kahramanlar gibi olmak istemektedirler. Bu yönüyle kitaplar dünya görüşü ve bakış açısı kazandırmak için de önemli bir araç olarak kullanılmaktadır.

Çocuğun kendi bakış açısını oluşturmada eleştirel düşünme önemli bir beceri olarak görülmektedir. Eleştirel düşünme ders programlarımızda, kazandırılması hedeflenen davranışlar arasında bulunmaktadır.

Bu araştırmada, çocuklara eleştirel düşünme becerisinin kazandırılmasında çocuk kitaplarının yerinin ne olduğu saptanmaya çalışılmıştır. Bunun için de özellikle işlediği temalarla çocuklara eleştirel düşünmeyi kazandırmayı amaçlayan günümüz yazarlarından Bilgin ADALI'nın kitapları araştırmaya konu olarak seçilmiştir.

Araştırmada, önce “düşünme”, “eleştirel düşünme” kavramları açıklanmış, “eleştirel düşünme becerileri” üzerinde durulmuştur. Ardından eleştirel düşünen bireyin özellikleri anlatılmış, eleştirel düşünme davranışının kazandırılmasıyla ilgili olarak çocuk ve çocuk kitapları arasında bağ kurulmuş ve eleştirel düşünme becerisi kazandırmada kitapların önemi vurgulanmıştır.

Daha sonra bu araştırmaya konu olan yazar, Bilgin Adalı'nın yaşamı ve yapıtları hakkında bilgi verilmiş ve araştırmaya konu olan kitaplarından elde edilen bulguların sunulmasına geçilmiştir. Bu kitaplar; önce özetlenmiş, temaları eleştirel düşünme açısından değerlendirilmiş, sonra da bu kitaplardaki kahramanların davranışları ve yazarın araya girişleri eleştirel düşünme becerisi açısından değerlendirilip yorumlanmıştır.

Elde edilen bilgilerin varsayımlara göre değerlendirilip test edilmesiyle tez son bulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Eleştirel Düşünme, eleştirel tutum, ocuk kitabı, ocuk yazını.

ABSTRACT

Cemile CİHANER

Master Thesis

Thesis consultant: Yrd. Doc. Dr. İbrahim KIBRIS

It is known that reading is very important to improve the process of thinking and using it effectively. Especially children take the characters who they were impressed as a model. Thus, books are important to give them a point of view, too.

Critical thinking is seen as an important skill to make children find their own way . In our schedules critical thinking is one of the attitudes which we aim to give.

In this reasearch, it was tried to determine the effects of books for children to gain them the skill of critical thinking. To do this, the books of a contemporary writer BİLGİN ADALI who aims to gain children critical thinking with the themes he writes were chosen.

In the research, firstly the concepts of “thinking”, “critical thinking” were explained and then “the skills of critical thinking” were emphasized. Afterwards, it was stated the features of a person who has a critical thinking. The connections between children and books for children were searched related to gaining of the behaivour of critical thinking. It was emphasized the importance of books in gaining critical thinking.

In addition, it was given informations about the life and the books of BİLGİN ADALI and the results which were taken from the books we researched

were exposed. These books were summarized firstly. Then their themes were analyzed according to critical thinking. Afterwards, the behaviours of the characters in the books and the writer's parts were analyzed and interpreted according to the skill of critical thinking.

Finally, our theses ended evaluating and testing the results according to the hypothesis.

Key words: Critical thinking, critical attitude, books for children, writing for children.

Bana her koşulda destek olan eşime ve aileme.

TEŞEKKÜR

Sn. Yrd.Doç.Dr. İbrahim Kıbrıs'a rehberliği için teşekkürü bir borç bilirim. Tezin bilgisayar ortamına geçmesinde yardımlarını esirgemeyen ve bana destek olan arkadaşlarım Mehtap Coşkun'a, Birgül Karabulut'a, Ebru Aktel'e, sonsuz sabrı, anlayışı ve beni cesaretlendiren desteği için eşim Cihan'a en derin teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

Özet.....	iii
Abstrac.....	v
İthaf.....	vii
Teşekkür.....	viii
İçindekiler Dizini.....	ix

BÖLÜM I

GİRİŞ	1
--------------------	----------

BÖLÜM II

2. ELEŞTİREL DÜŞÜNME.....	5
2.1. Düşünme.....	5
2.2. Eleştirel Düşünme Nedir?.....	7
2.3. Eleştirel Düşünme Becerileri.....	11
2.4. Eleştirel Düşünme Stratejileri.....	15
2.5. Eleştirel Düşünme Ve Birey.....	17
2.6. Çocuk Kitapları Ve Eleştirel Düşünme.....	21
2.6.1. Çocuk Kitapları.....	21
2.6.2. Eleştirel Düşünme Becerisini Kazandırabilecek Kitapların Özellikleri.....	22

BÖLÜM III

3. BİLGİN ADALI'NIN İNCELEMeye KOnU OLAN KİTAPLARI VE ELEŞTİREL DÜŞÜNME BECERİSİNİN KAZANDIRILMASI.....	25
--	-----------

3.1. Bilgin ADALI'nın Hayatı.....	25
3.2. Eserleri	25
3.3.ADALI'nın Çocuk Kitaplarında Eleştirel Düşünmeye Yönelik Davranışlar.....	27
3.3.1. Sevgi.....	28
3.3.2. İş Birliği-Yardımlaşma.....	31
3.3.3. Yetişkinler Ve Aile	40
3.3.4. Yöneticiler.....	46
3.4. Bilgin ADALI'nın Kitaplarında Eleştirel Düşünmeyle İlgili Anlayış ve Tutumlar.....	50
3.4.1. Sorgulama- Etkili Soru Sorma Becerisini Kullanma.....	50
3.4.2. Empati.....	58
3.4.3. Yaratıcı Düşünceyi Kullanma Ve Akıl Yürütme.....	62
3.4.4. Kalıp Ve Yargıları Fark Etme- Ön yargıya Karşı Çıkma.....	78
3.4.5 Karşılaştırmalar Yapma.....	81

BÖLÜM IV

4. SONUÇ

4.1. YARGI VE ÖNERİLER.....	86
4.1.1. Yargılar.....	87
4.1. 2. Öneriler.....	88

KAYNAKÇA.....	89
----------------------	-----------

ÖZGEÇMİŞ.....	95
----------------------	-----------

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

1. 1. PROBLEM

Eleştirel düşünme, son yıllarda çok önem kazanmıştır. Etkili düşünebilen, etkili çözümler sunabilen bireyler yetiştirmek, toplumun sağlıklı bir şekilde yükselmesi için şarttır. Bu nedenle, eleştirel düşünme becerisinin kazandırılması, bugün ilköğretim okullarımız için hazırlanan öğretim programlarında yerini almıştır. Eğitim sistemimizin temel amaçları arasında karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler yetiştirmek de sayılır (Kaplan ve diğerleri, 2005: 9).

Bu gelişme sürecinde öğrencilerin;

- Anlama, sıralama, sınıflama, sorgulama, ilişki kurma, eleştirme, tahmin etme, analiz- sentez yapma ve değerlendirme,
- Bilgiyi araştırma, keşfetme, yorumlama ve zihninde yapılandırma,
- Kendini ifade etme, iletişim kurma, arkadaşlarıyla iş birliği yapma, tartışma, problem çözme, ortak karar verme ve girişimcilik gibi çeşitli zihinsel ve temel becerileri kazanmaları beklenir (Kaplan ve diğerleri, 2005: 13).

Maddelerdeki becerilerin tamamı olmasa bile büyük bir kısmı eleştirel düşünme becerisinin kazandırılmasıyla gerçekleştirilebilir. Zaten program da bunu hedeflemektedir.

“ Eğitim alanındaki son bilimsel gelişmeler ve yaklaşımlar çerçevesinde, öğrencinin zihinsel becerilerini geliştirmesine ve etkili kullanmasına önem verilmiştir. Bu amaçla, metinler arası düşünme, anlama, sıralama, sınıflama, sorgulama, ilişki kurma, eleştirme, analiz-sentez yapma ve değerlendirme gibi zihinsel beceriler ön plana çıkarılmıştır” (Kaplan ve diğerleri, 2005: 15).

Bilgin ADALI, Sezgin (2005)’ in deyimiyle büyüklere küsmüş ve çocuklar için kitaplar yazmaya başlamıştır. Sezgin şöyle devam eder:

“Bir şeyin altını çizmem gerekiyor; Bilgin on-on dört yaş arasındaki çocuğun iç dünyasının hiç mi hiç uzağında değil. Onların her şeyi oyun hâline getirişlerini ve oyunların tümünün de buluşa, uydurmaya dayandığını, bu yaş çocuklarının doyurulmaz bir 'merak'ları olduğunu, bu merakları yüzünden 'nasıl, neden, niçin' sorularının yanıtlarını aramaktan hiç bıkmadıklarını gayet iyi biliyor” (Sezgin, 2005).

Sezgin (2005)’ in bahsettiğı sorular eleştirel düşünmenin temelini oluşturur. Araştırma, bu noktadan hareket edilerek yapılmıştır. Bilgin Adalı’nın çocuklar için yazdığı kitapların, çocuğa eleştirel düşünme becerisi kazandırmada etkili olup olmadığının araştırılması, bu konudaki tutumlarında ne denli bilinçli davranıldığının belirlenmesi bu araştırmanın problemini oluşturmaktadır.

Bilgin ADALI’nın karakterleri eleştirel düşünmenin kazandırılması için uygun mudur? Eleştirel düşünen bireyin özelliklerini taşıyorlar mı? Olaylara ve durumlara yaklaşımları, sorunlar karşısındaki tutumları eleştirel düşünmenin kazandırılmasına yönelik mi? Bu soruların cevapları araştırmanın temel sorunlarıdır.

1. 2. AMAÇ

Bilgin ADALI’nın karakterleri eleştirel düşünmenin kazandırılması için uygun mudur? Eleştirel düşünen bireyin özelliklerini taşıyorlar mı? Olaylara ve durumlara yaklaşımları, sorunlar karşısındaki tutumları eleştirel düşünmenin

kazandırılmasına yönelik mi? Bu soruların cevapları araştırmanın temel sorunlarıdır.

Eleştirel düşünmeyi kazandırması açısından, Bilgin Adalı'nın çocuklar için yazdığı kitapların, çocuğa eleştirel düşünme becerisi kazandırmada etkili olup olmadığının araştırılması, yazarın, bu konudaki tutumlarında ne denli bilinçli davrandığının belirlenmesi bu araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

1. 3. ÖNEM

Araştırma, çocuk kitaplarında dikkat edilmesi gereken unsurlar, çocukları düşünmeye sevk eden durumların ortaya konması açısından önemlidir. Ayrıca Bilgin ADALI'nın çocuk kitaplarının aranan özelliklere sahip olup olmamasının belirlenmesi açısından da önem taşımaktadır.

1. 4. SINIRLILIKLAR

Bu araştırma, ilköğretim okulu öğrencilerine kazandırılacak eleştirel düşünme becerilerinde, yazınsal nitelikli çocuk kitaplarının önemiyle ilgili olarak Bilgin ADALI'nın on kitabıyla sınırlıdır.* Ayrıca “eleştirel düşünme”, “çocuk kitapları” konularında, araştırmaya kaynak olabilecek kitaplar da bu sınırlılığın içindedir.

1. 5. YÖNTEM

Araştırmada, önce “düşünme”, “eleştirel düşünme” kavramları açıklanmış, “eleştirel düşünme becerileri” üzerinde durulmuştur. Ardından eleştirel düşünen bireyin özellikleri anlatılmış, eleştirel düşünme davranışının kazandırılmasıyla ilgili

* Bilgin ADALI'nın “Dünya Artık Daha Güzel”, “Zaman Bisikleti”, “Geçmişten Gelen Konuklar”, “Dünyamızın İlk Şafağı”, “Ateşin Çocukları”, “Bolluk Ve Savaş”, “Havşan Öyküleri-1”, “Havşan Öyküleri-2”, Mavi Gezegenin İlk İnsanları” ve “Kaledibi Sokağı” adlı kitapları incelenmiştir.

olarak çocuk ve çocuk kitapları arasında bağ kurulmuş ve eleştirel düşünme becerisi kazandırmada kitapların önemi vurgulanmıştır.

Daha sonra bu araştırmaya konu olan yazar, Bilgin Adalı'nın yaşamı ve yapıtları hakkında bilgi verilmiş ve araştırmaya konu olan kitaplarından elde edilen bulguların sunulmasına geçilmiştir. Bu kitaplar; önce özetlenmiş, temaları eleştirel düşünme açısından değerlendirilmiş, sonra da bu kitaplardaki kahramanların davranışları ve yazarın araya girişleri eleştirel düşünme becerisi açısından değerlendirilip yorumlanmıştır.

Elde edilen bilgilerin varsayımlara göre değerlendirilip test edilmesiyle tez son bulmuştur.

1. 6. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMI

Bilgin ADALI'nın kitaplarındaki kahramanlar, karakterleri bakımından çocuklara örnek olabilecek niteliktedirler.

BÖLÜM II

2. ELEŞTİREL DÜŞÜNME

2. 1. DÜŞÜNME

Kişi, sahip olduğu bilginin doğru ya da iyi olup olmadığını merak eder. Bilgi sahibi olmanın yanında onu nasıl kullanılacağını da öğrenilmesi gerekir. Bilgiyi işlemek, hatırlamak öğrenmenin parçasıdır. Sonraki aşama bilgiyi eleştirmek, dönüştürmek ve kullanmaktır. Bütün bunlar düşünme eyleminin gerçekleşmesiyle mümkündür.

Düşünme insanın olduğu her yerde vardır. Konuyla ilgili çok araştırma yapılmıştır. Ölçekler, tezler hazırlanmıştır. Düşünme kavramı tanımlanmaya çalışılmıştır. Bütün bunlara rağmen tek bir tanım ortaya konamamıştır. Düşünme için yapılan tanımlardan bazıları şöyledir:

“Düşünme, bireyi iç ya da dış etmenler bakımından rahatsız eden, bireyin psikolojik ve fiziksel dengesini bozan olayların giderilmesi için girişilen kasıtlı olayların tümüdür” (Kazancı, 1989: 12).

“Düşünme genel olarak bilgi, beceri ve tavır alışlarından oluşan ve kişinin çevresini sezgi yoluyla biçimlendirmesinden daha etkin olan biçimlendirmeyi olası kılan karmaşık bir bilimsel süreç olarak kabul edilmektedir” (Gibson, 1998: 308-309).

“Düşünme; gözlem, tecrübe, sezgi, akıl yürütme ve diğer kanallarla elde edilen malumatı kuramsallaştırma, uygulama, analiz ve değerlendirmenin disipline edilmiş şeklidir” (Özden, 2003: 137).

“Düşünme mevcut bilgilerden başka şeye ulaşma ve eldeki bilgilerin ötesine geçmedir. Önceki bilgilerin uygulanabilirliğinin farkına vararak bilgileri yeni durumlarda kullanmadır. Bir mantık olgusudur” (Yıldırım, 1988: 21).

Pascal’a göre insan düşünmek için doğmuştur. Düşünmek onun bütün değeridir. O düşünebildiği oranda özgürdür. Düşünce, tarihi değiştiren ve uygarlıkları yaratan bir güçtür. İnsan aklının olanakları uzay kadar sonsuzdur. Düşünme tembelliğinden kurtulan, çalışan beyin hücreleri aklın gücünü artırır. Ancak bu sonuca ulaşmak, uzun süreli ve sürekli bir çaba gerektirir (Aktaran: Aslan, 1992: 18-19).

İnsan düşünerek hayatı düzenlemiş, sosyal yapıyı kurmuştur. İhtiyaçlarını düşünerek karşılayabilir. İnsan davranışları bilinçli olmalıdır. Kişinin içgüdüleri dışında da ciddi ihtiyaçları vardır. Bu yüzden düşünme becerisinin geliştirilmesi çok önemlidir.

Eğitim felsefecileri, ancak düşünme yeteneğini geliştirerek insanın kendini gerçekleştirebileceğini, varlık ve olayların anlamlarını bu şekilde kavrayabileceğini düşünmektedirler. Eğitim sosyologları, toplum şartları, toplum koşulları da dikkate alınarak, düşünme eğitimi verilmesi gerektiği inancındadırlar. Program temelleri hazır görünen düşünme eğitiminin doğuşla başladığını, okul öncesi hızlı, bilinçli ya da bilinçsiz bir biçimde sürdüğünü gözden uzak tutmamak gerekir. İlköğretim dönemindeki düşünce eğitimi, yaşamın çeşitli evrelerine yayılmış bu olayın küçük fakat önemli bir bölümüdür (Çakmak, 2002: 51).

Düşünme sırasında kişi, sahip olduğu bilgileri gözden geçirerek tutarlı bir sonuca ulaşmaya çalışır. Doğru sonuca ulaşılabilmesi için doğru soruların sorulması şarttır. Doğru sorulara da ancak eleştirel düşünmeyle ulaşılabilir. Geçmişten gelen hataları fark edip bunlara çözüm bulmaya çalışan, daha iyi bir hayat için koşullarını zorlayan, demokrasiye, insan haklarına saygılı, sorunlardan kaçmayan, aklın, düşüncenin ve bilimselliğin önemini kavramış bireyler

yetiştirmek için düşünme eēitimine önem verilmelidir. Elbette eleştirel düşünme bütün bunların gerçekleştirilmesi için tek başına yeterli deēildir. Ancak büyük bir adımdır.

2. 2. ELEşTİREL DüşüNME NEDİR?

İnsanoēlu “Neden?” sorusunu, hayatı boyunca açıklanmasını istediēi durumlar için sık sık kullanır. Ancak sadece yanıt bulmak için sorulan bir soru deēildir. “Neden?” sorusu, cevapların temellerini, bu nedenlerin ilişkilerini sorgulamaya yardımcı olur. Cevaplardaki belirtilen ve belirtilmeyen deēiřkenleri fark ettirir. Aslında bu soru eleştirel düşünme yetisinin temelidir.

Eleştiri szcēnn kökü olan “el” kelimesi “verimli ve işlek” olarak kabul edilen köklerden biridir (Eyboēlu, 1989; Aktaran: Kıbrıs, 2006). Genellikle –le ekiyle eylemleşir. Ayıklamak, seçmek, incelemek, ulaştırmak, okşamak, gözden geçirmek, tartmak, ölçmek, saklamak, yardım etmek, korumak, kayırmak gibi anlamları içerir. Daha sonra (l) sesinin söyleyişteki zorluēu nedeniyle düşmesi sonucu elemek olan bu szcēnn ellemek biçimi de yine anlamı daralmış olarak kullanılmaktadır. “Eleştiri” ise ele fiil gövdesinden –tir ve –i yapım ekleri yardımıyla türetilmiş bir addır (Kıbrıs, 2006). Elemekten amaç, elenen şeyin işe yarar kısımlarının alınıp, işe yaramayan kısımlarının atılmasıdır. Eleştirel yeti, aklın en önemli yetilerinden biridir. Eleştirel yeti olmadan düşünce, muhakeme, mukayese ve hayal gücünü kullanma da söz konusu olmayacaktır (nalın, 2006).

Düşünce szcēnn kkyse uzak geçmişte “tş olarak söylenen ‘dş’ tür. Hiç ek almadan hem eylem olarak hem de ad olarak kullanılabilen bu sözcük; yüksekten ařaēı inmek, alçalmak, gücü azalmak, yıkılmak, gereksinim duymak, derine dalmak, tasarlamak, kurmak (soyut olarak), kendini kaptırmak, kendinden geçmek, üretmek, oēaltmak, sanmak, düzenlemek, yaratmak, geliştirmek, dizgi oluşturmak gibi anlamları içermektedir. Dşnceyse, bu kökten önce yine hem ad, hem de eylem olarak kullanılan *düşün* gövdesinden türetilmiş olan “düşünce”yse ;

- 1 . Uyumken zihinde beliren olayların, düşüncelerin bütünü, rüya.
- 2 . Gerçek olmayan şey, imge, hayal mecaz .
- 3 . Gerçekleşmesi istenen şey, umut mecaz . gibi anlamları içermektedir (Eyüboğlu,1989; Aktaran: Kıbrıs, 2006) .

Eleştiri, insanın insan olması ve insanların arasında sosyal farklılıkların oluşmasıyla başlamış ve gelişerek devam etmiştir. Aslında eleştiriden korkulması gerektiğinin tam tersine eleştiriden yararlanılması gerekir. Eleştirel düşünme olguları ya da bulguları eleştirmek veya reddetmek değil aynı zamanda mevcut bilgiyi doğru algılamak ve onun alternatifi yaklaşımı da beraberinde getirmektir. Eleştiri, ileri sürülen görüşün yerine yeni bir şey koymak olarak da algılanabilir (Ortaş, 2006).

Eleştiri iyiyi kötüden ayırma, bir eser, kişi veya durum hakkında hüküm yürütme, iyi ve kötü taraflarını ortaya koyma, tenkit demektir (MEB, 1995: 766). Eleştiri bir şeyi nesnel açıdan yargılama, yorumlama, analiz etmektir. Eleştirinin amacı, eleştirel düşünmenin amacıyla aynıdır: Güçlükler kadar zayıflıkları, meziyetler kadar kusurların önemini anlamak (Paul, 1995: 521-522). Eleştiriye kabaca, bir olguyu, bir durumu ya da süreci tüm iç ve dış bağlantıları-dinamikleriyle birlikte bütünlüklü olarak değerlendirme, tanıma, çözümleme ve ona ilişkin belli bir kesinlikte yargılara ulaşma ve aşma çabası olarak nitelendirebiliriz. Bir olgu ya da süreci, yukarıda belirtilen noktalar temelinde çok yönlü eleştiriye- sorgulamaya tabi tutmadan, o olgunun ya da sürecin sadece görünen (yüzeysel) ya da kimi nedenlerle- kaygılarla keyfî tarzda belirlenen kimi sınırlı boyutlarıyla değerlendirip yargılara ulaşmaya ise yüzeysel ya da önyargılı eleştiri, ön yargılı yaklaşım denir. Bütünlüklü-çok boyutlu ve nesnel verilere dayanan eleştiri gerçeğe, önyargılı yaklaşım ise tıkanmaya ve açmaza götürür (Polat: 2002).

Bir edebiyat veya daha geniş anlamda bir sanat eserini her yönü ile inceleyip açıklamak, anlaşılmasını sağlamak ve değerlendirmek amacıyla yazılan

yazı türü de eleştiridir. Edebiyatların gelişme, zenginleşme ve ilerlemesinde önemli yeri olan eleştirinin, Türk edebiyatının çeşitli devrelerinde var olduğunu biliyoruz. Ancak bu eleştiri kendi devrinin şartları içinde varlığını sürdürmüştür. Birçok bilim insanı konuyla ilgilenmiştir fakat ortak bir tanımlama yapılamamıştır.

Eleştirel düşünmenin temelleri ve kullanımı binlerce yıl öncesine, Sokrates’e dayanır. Sokrates karşılaştığı durumları, fikirleri kabul etmeden önce sorular sormanın önemini çok iyi biliyordu. Bilgiyi sorular yoluyla ortaya çıkarma yöntemini kullanıyordu. Sokrates’in yöntemi günümüzde “Sokratik Sorgulama” adıyla eleştirel düşünmenin en önemli stratejilerinden biri olmuştur.

Eğitimcilerin ve felsefecilerin eleştirel düşünmeye farklı yönlerden yaklaşımları sonucunda, konuyla ilgili farklı tanımlar ortaya çıkmıştır. Bu tanımlardan bazıları şöyledir:

“Özel bir düşünce alanına ya da biçimine ilişkin kusursuz düşünceyi ortaya çıkaran disiplinli ve öz denetimli düşünme biçimi” (Şahinel, 2002: 110).

“Kendi düşünce süreçlerimizin bilincinde olarak, başkalarının düşünce süreçlerini göz önünde tutarak, öğrendiklerimizi uygulayarak kendimizi ve çevremizde yer alan olayları anlayabilmeyi amaç edinen aktif ve organize bir zihinsel sürece eleştirel düşünme denir” (Cüceloğlu, 1996: 254).

“Eleştirel düşünme, sorunların özüne inen, çeşitli açılardan irdeleyen, anlamaya çalışan, gerekirse karşı çıkabilen bir düşünme biçimidir” (İpşiroğlu, <http://www.felsefe.gen.tr/elestireldus.asp>).

“Okunan, bulunan ya da söylenen bilgiler hakkında mutlak bir sonuca varmak yerine, alternatif açıklamalar olabileceğini de göz önünde bulundurmaktır” (Kökdemir, 2003: 2-4).

“Olguları analiz etme, düşünce üretme ve onu örgütleme, görüşleri savunma, karşılaştırmalar yapma, çıkarımlarda bulunma, tartışmaları değerlendirme ve problem çözme yeteneğidir” (Chance, 1986; Aktaran: Şahinel, 2002: 4).

“Eleştirel düşünme, kavramsallaştırma, uygulama, analiz ve sentez yapabilme ve/veya bilgi kaynaklarıyla gözlem, deneyim, akıl yürütme veya iletişim gibi kazanım yollarını içeren inanmaya veya yapmaya rehberlik eden bir süreçtir” (Brouwer, 1996: 196).

“Eleştirel düşünme, insanların problemleri çözmede kullandıkları zihinsel süreçler, stratejiler ve sunumlardır” (Stenberg, 1999: 46).

“Eleştirel düşünme, bazı şeylerin güvenilirlik, doğruluk ve değerlerini tespit etme süreci; sebepler ve alternatifler arama yeteneği, bütün durumu kavrama, birbirinin kanıt üzerine bakışını değiştirme ile karakterize edilip ‘mantıklı düşünme’ ve ‘analitik düşünme’ olarak da adlandırılır” (Alvino, 1990: 50).

“Eleştirel düşünme, bilgi edinme sürecinde irdeleyebilmeyi, çok yönlü sorgulayabilmeyi gerektiren, düşünme süreçlerini etkili, tarafsız ve disiplinli bir şekilde uygulayabilmeyi, yeni durum ve ürünleri kriterlere dayalı değerlendirmeyi ve geliştirmeyi içeren zihinsel ve duyuşsal bir süreçtir” (Akınoğlu, 2001: 20).

“Ölçülü bir kuşkuculuk içinde ilgili konusu bir görüş, bir sav, bir açıklama veya değer yargısını, bir davranış, bir durum, bir yapıt veya oluşumu, kendine özgü ölçütlere başvurarak, doğruluk ya da geçerlik yönünden nesnel ve ussal bir yaklaşımla irdeleme etkinliğidir” (Yıldırım, 1996: 19).

“Eleştirel düşünme, ön yargıların, varsayımların, sunulan her türlü bilginin sınıandığı ve değerlendirildiği; farklı yönlerinin ve sonuçlarının tartışıldığı ve sonunda bir karara varmayı hedefleyen bir düşünce biçimidir” (Argüden, 2005).

Atabek (2000) eleştirel düşünmeyi şöyle tanımlar:

“Eleştirel düşünme insanın, verilen bilgileri olduğu gibi kabul etmeyip neden-sonuç ilişkisi sürecine sokarak işlemesine dayanan, muhakeme ve sorun çözme odaklı, ödüllü kişinin seçenek yaratması ve sorun çözmesi olan bir öğrenme-bilme-davranma modelidir” (Atabek, 2000: 16).

Görüldüğü gibi çeşitli tanımları olan *eleştirel düşünme* aslında sıradan düşünce süreçlerinin geliştirilmesiyle ortaya çıkmaktadır. Normal düşünme süreçlerinden farklı olarak eleştirel düşünmede birey, karşılaştığı durum ya da bilgiyi her yönüyle tartar. Bu esnada bilişsel becerilerin aktif olması şarttır. Böylelikle birey olayın dışında kalmaz. Aktif düşünen kişi sorunlar karşısında pes etmez. Karşılaştığı durumlara tarafsız ve bağımsız yaklaşır. Ön yargılardan ve otoritelerden uzak bir tutum sergiler. Böylelikle durumları ve düşünceleri daha sağlıklı inceleyebilir. Bu da kişiye etkili düşünmeyi kazandırır. Bağımsız ve önyargılardan uzak olan kişi yeni düşüncelere açıktır. Yeni düşünceleri kendi düşünceleriyle karşılaştırır. Bu karşılaştırma sonucunda faydalı olanları alır. Kendi hatalarını fark eder. Dolayısıyla kalıplarını ve sınırlarını aşar, kendini ilerletir.

Kişi eleştirel düşünme sürecinde delilleri ve nedenleri dikkate alarak düşünür. Tutarlılıkları sorgular ve sağlıklı bilgiye ulaşır. Bu düşünme sistemini sürekli hale getirmek ve elde edilen bilgileri hayata geçirmek kişiye eleştirel düşünme becerisini kazandıracaktır.

2. 3. ELEŞTİREL DÜŞÜNMEYLE İLGİLİ BECERİLER

Eleştirel düşünme becerileri ile ilgili olarak birçok araştırmacı fikir belirtmiştir. Özden (2003)’e göre, eleştirel düşünme eğitimi öğrencilere şu becerileri kazandırmayı amaçlar:

- ✓ Gerçekler ve iddialar arasındaki farklılığı ayırt edebilme.

- ✓ Kaynak güvenilirliğini test etme.
 - ✓ İlgisiz bilgilerle ilgili bilgileri ayıklama becerisi.
 - ✓ Ön yargı ve bilişsel hataların farkında olma.
 - ✓ Tutarsız yargıların farkına varma.
 - ✓ Etkili soru sorma becerisi.
 - ✓ Sözel ve yazılı dilin etkin kullanımı.
 - ✓ Düşünmeyi düşünme yeteneği (meta-cognition)
- (Özden, 2003: 159).

Özden (2003)'e göre eleştirel düşünmenin beş ana kuralı vardır. Bunlar:

- **Tutarlılık:** Eleştirel düşünen kişi düşüncedeki tezatlıkları elemelidir.
- **Birleştirme:** Eleştirel düşünen kişi düşüncenin tüm boyutlarını ele alabilmelidir.
- **Uygulanabilme:** Kişi deneyimlerinden faydalananarak anladıklarını bir modele uygulayabilmelidir.
- **Yeterlilik:** Eleştirel düşünen kişi deneyimlerini ve sonuçlarını sağlam bir şekilde oturtabilmelidir.
- **İletişim Kurabilme:** Eleştirel düşünen kişi anladıklarını çevresine anlaşılabilir bir şekilde iletebilmelidir.

Argüden (2005)' e göre eleştirel düşünme becerisini kazanmak şu adımların atılmasıyla mümkündür :

✓ Bir problemle karşılaşıldığında o problemi oluşturan farklı unsurları belirleyebilmek, bunlara farklı ağırlıklar verebilmek, bu unsurlardan çözüme etkisi olabilecek ve olamayacak olanları ayırt edebilmek ve sonuca etkisi belirlenemeyenler için belirsizliği kabul etmek eleştirel düşüncenin ilk adımıdır.

✓ İkinci adım, problemin çözümü için yeterli bilgiye sahip olunup olunmadığını anlamak, bu eksikliğin nasıl giderilebileceğine ilişkin çıkarımlar yapabilmek ve bilgi eksikliğini gidermek için sorgulamaktır.

✓ Üçüncü adım ise sunulan bilgiyi anlamak için teorik modelleri hakkında bilgi sahibi olmak ve sunulan bilginin varsayılan modelle uyumlu ve uyumsuz kısımlarını değerlendirmektir.

✓ Dördüncü adım sunulan bilginin ve teorik modelleri oluşturan kavramların açık tanımlarının tüm bireyler tarafından paylaşıldığından emin olmaktır. Aksi takdirde, aynı kelimeler kullanılmasına rağmen, bireyler arasında anlaşmazlıklar ortaya çıkabilir. Kavramların açıklanmasını istemek eleştirel düşüncenin önemli adımlarından biridir.

✓ Beşinci adım, sunulan bilgiden çıkarımlar yapabilme yeteneğidir. Bu beceri sunulanın ötesinde bilgiye ulaşabilmeyi ve tutarlılık testlerinin gerçekleştirilmesini de sağlar.

✓ Altıncı adım, sunulan bilginin değerlendirilmesinde farklı alternatifleri tartma ve değerlendirme sürecinde akılcı kıstaslar kullanmaktır. Değerlendirme kriterleri konusunda fikir birliği yaratılmadan ortak bir karar almak mümkün olamaz.

✓ Yedinci adım ise kararı oluşturan gerekçelerin ne kadar güçlü olduklarını değerlendirebilmektir. Varsayımlardan, gerekçelerden ve çıkarımlardan elde edilenlerin karar için yeterli olup olmadığını değerlendirebilmek eleştirel düşüncenin önemli adımlarındandır.

Allen ve Rott(1996)'a göre değerlendirme yeteneği kazandırmak için müfredata içerik ve yöntem olarak eklenebilecek bazı eleştirel düşünme becerileri aşağıda sıralanmıştır (Aktaran: Özden, 2003):

- ✓ Konuşmacının gözlemlerinin doğruluğunu takdir etme.
- ✓ Bir kaynaktaki önyargıları tanıma.
- ✓ Yazar veya konuşmacının yeterliliğini takdir etme.
- ✓ Yazarın kendisiyle ve verilerle tutarlılığını takdir etme.
- ✓ Yazarın veya konuşmacının verilerinin güncelliğini takdir etme.
- ✓ Birinci el veya ikinci el verileri ayırt etme.
- ✓ Argümanların akıl yürütmeye mi yoksa kanıtlara mı dayandığını tanımlama.

- ✓ Argümanların eksik kalan kısımlarını yakalama.
- ✓ Çıkarımları değerlendirme.
- ✓ Sonuçların uygunluğunu değerlendirme.
- ✓ İtirazların haklılığını veya haksızlığını idrak etme.
- ✓ Mantıksal çıkarım silsilesini takip etme.
- ✓ Bilgilerin geçerliğini ve güvenilirliğini kontrol etme.
- ✓ Bir iddiaya dayanarak olan nedenleri değerlendirme.
- ✓ Akıl yürütmedeki boşlukları ve tutarsızlıkları görme.

Türkçe ve edebiyat dersleri programlarında eleştirel düşünme becerileri şu şekilde sıralanmıştır:

- 1) Okuduğu ve dinlediği metni sorgular.
- 2) Okuduklarını ve dinlediklerini yorumlar.
- 3) Yazılarında ve konuşmalarında sebep-sonuç ilişkileri kurar,bulur.
- 4) Yazılarında ve konuşmalarında benzerlik ve farklılıkları yakalar.
- 5) Metinde verilen bilgilerin kabul edilebilirliğini, geçerliliğini belirler.
- 6) Metindeki düşünceleri değerlendirir.
- 7) Metinleri anlamlandırır.
- 8) Metinlerden çıkarımda bulunur.
- 9) Metni oluşturan ögeleri birbiriyle ilişkilendirir.
- 10) Metni oluşturan ögeleri karşılaştırır.
- 11) Metnin yazılış amacını açıklar.
- 12) Konuşma yazma amacını tartışır.
- 13) Metne ilgi duyma nedenini açıklar.
- 14) Metindeki ifadenin kesin olup olmadığını tartışır.
- 15) Metnin düzenlenişini değerlendirir.
- 16) Olaya dayalı metinlerde temayı belirler.
- 17) Metnin düşünce yapısını oluşturan ögeleri ayırır.
- 18) Tartışılan bir kavramın doğruluğu üzerinde kendi düşüncelerini aktarır.

- 19) Tartışılan kavramın olumlu ve olumsuz yönlerini ortaya koyar.
- 20) Tartışılan konu üzerinde uzman görüşlerini aktarır.
- 21) Metni meydana getiren farklı öğelerin bir bütün oluşturduğunu belirler.
- 22) Temayı destekleyen düşüncelerin olumlu veya olumsuz yönlerini açıklar.
- 23) Temel düşünceleri destekleyen yardımcı düşüncelerin doğruluğunu tartışır.
- 24) Yazılarında ve konuşmalarında düşüncelerin nasıl organize edileceğini belirler.
- 25) Metnin dilini değerlendirir.
- 26) Yazma, konuşma amacına ne ölçüde ulaştığını tartışır.
- 27) Metinde gözlemin etkisini tartışır.
- 28) Metindeki kalıp ifadelerin metne katkısını tartışır.
- 29) Metnin anlatım özelliklerini açıklar.
- 30) Metnin döneminin kültürüyle ilişkisini açıklar.
- 31) Metni bir bütün olması bakımından değerlendirir.
- 32) Olay örgüsünün inandırıcı olup olmadığını tartışır.
- 33) Dil bilgisi kurallarının cümleye yansımış biçimini tartışır (Kaplan, Özkan ve diğerleri, 2005).

Eleştirel düşünme, mantıklı, kendinin farkında, dürüst, açık fikirli, disiplinli ve adaletli olabilme becerilerini içerir. Eleştirel düşünme metinlere kuşkuyla yaklaşmayı, metnin anlatmak istediğini açıklayacak yöntemleri geliştirmeyi ve anladığından emin olmayı ve kanıtları araştırmayı gerektirir.

(www.criticalreading.com/critical_thinking.htm,2006)

Cüceloğlu (1996) bireyin eleştirel düşünmeye ulaşabilmesi için üç temel basamağı geçmesi gerektiğini belirtmiştir. Bunlar:

- ✓ Kişi düşünce sürecinin farkına varmalı. Düşünceyi kendi başına olan, insan denetiminin dışında bir süreç kabul edecek yerde, düşünce sürecinin bilincine varmalı ve bilinçli olarak yön verebileceğini bilmeli.

✓ Kişi başkalarının düşünce süreçlerini inceleyebilmeli. Başkalarının düşünce süreçlerinin inceleyebilen kişi, kendi düşünce süreçleri ile karşısındakinin düşünme süreçlerini karşılaştırma olanağını bulur.

Karşısındakinin kullandığı düşünme stratejileri ve sonuca ulaşmak için kullandığı adımları inceleyen insan, kendinin daha tekil düşünmesine olanak sağlar. Bu yaklaşım kişinin kendi kalıplarının bilincinde olmasını ve onların dışına çıkarak yeni görüşlere kendini açık tutmasını gerektirir.

✓ Öğrendiği bilgileri kendi yaşamında uygulamalı. Uygulama olmadan eleştirel düşünme alışkanlığı elde edilemez. Eleştirel düşünmeyi sürekli uygulayan kişi farkında olmadan eleştirel düşünmeyi zamanla alışkanlık haline getirir.

2. 4. ELEŞTİREL DÜŞÜNME STRATEJİLERİ

Eleştirel düşünme öğretilir. Doğuştan gelen bir yetenek değildir. Bu becerinin kazandırılmasında izlenecek yol çok önemlidir. Doğru ve yanlış yöntemlerin bilinmesi faydalı olacaktır.

Paul, Binker, Jensen ve Krelau (1990: 56-102) bu stratejileri toplam otuz üç farklı boyutta listeleyip her birinin ilkelerini açıklamışlardır.

- A) Duyuşsal Stratejiler
 - 1) Bağımsız düşünme
 - 2) Ben merkezli anlayışı fark etme
 - 3) Adil düşünme, farklı görüşlere saygı gösterme
 - 4) Duygu ve düşünce arasındaki ilişkiyi anlama
 - 5) Peşin hükümlü olmama
 - 6) İyi niyetli ve dürüst düşünme
 - 7) Düşünme azmi geliştirme
 - 8) Düşünme becerisine güven duyma
 - 9) Sorgulama cesareti geliştirme

B) Bilişsel Stratejiler

- 10) Geçerli ve geçersiz genellemeleri fark etme
- 11) Öğrendiklerini transfer etme
- 12) Görüş geliştirme
- 13) Açık düşünme
- 14) Değerlendirme için ölçüt geliştirme
- 15) Bilgi kaynağının güvenilirliğini sorgulama
- 16) Derinlemesine inceleme
- 17) Görüşleri analiz etme ve değerlendirme
- 18) Çözüm üretme, değerlendirme
- 19) Uygulamaları analiz etme ve değerlendirme
- 20) Eleştirel okuma
- 21) Eleştirel dinleme
- 22) Disiplinler arası ilişki kurma
- 23) Soru sorma
- 24) Farklı görüşleri karşılaştırma
- 25) İdealle gerçeği birbirinden ayırt etme
- 26) Kendi düşünme sürecini değerlendirme
- 27) İnançları, kuramları açık hale getirme ve sorgulama
- 28) Yorumları ve kuramları karşılaştırma.
- 29) Çelişkileri fark etme
- 30) Akılcı yorumlar oluşturma
- 31) Kanıtları ve iddia edilen olguları değerlendirme
- 32) İlgili olmayan olguları ilgili olandan ayırt etme
- 33) Sonuçları keşfetme.

2. 5. ELEŞTİREL DÜŞÜNME VE BİREY

Eleştirel düşünme becerisinin kazandırılması nitelikli bireyler yetiştirmek açısından çok önemlidir. Eleştirel düşünme becerisini kazanmış bireylerin özellikleri konusunda literatürde çok çeşitli görüşler sunulmuştur.

Birey eleştirel düşünme becerisine sahipse, empati, gurur duyma-teşvik-ödüllendirme, sevecenlik, kendine güven, düşünce bağımsızlığı, hatalarından utanma, fedakarlık, başkasının düşüncesine saygılı davranma, azimli olma, olaylara çok yönlü bakabilme, hatasını kabullenme, uyumlu davranma, yargılamama, suçlamama, özsaygı, sorumluluk sahibi olma özelliklerini taşımaktadır (Tarkun, Aslan, 2000).

Argüden (2005)'e göre eleştirel düşünce yapısına sahip kişilerin bir takım ortak özelliklere sahip olduğu dikkat çekmektedir. Örneğin, eleştirel düşünebilenlerin planlı düşünme ve çalışma düzenine sahip olduğu gözlenmektedir. Diğer taraftan, bu nitelikteki insanların esnek oldukları, yeni fikir ve düşüncelere açık oldukları bilinmektedir. Eleştirel düşünce yapısı için gerekli üçüncü kişisel özellik ise sebatlılıktır. Bir işe başlayıp onu sonuna kadar götürebilecek kararlılığa sahip olmak, eleştirel düşünce döngüsünün tamamlanması için gereklidir. Bu nitelikteki insanlar değişime açıktır, herhangi bir görüşe, yaklaşıma veya modele koşulsuz olarak bağlanmayı reddederler.

Enis (1986) ve Nickerson (1984: 29-30)'a göre eleştirel düşünme becerisine sahip bireylerin bazı özellikleri şunlardır (Aktaran: Semerci, 2000: 24):

- **Esneklik:** Kritik düşünen bireyler, doğru olarak gözüксе bile aksine kanıtlar bulunan yargılardan vazgeçerler.
- **Sabır:** Kritik düşünen bireyler, zorluk veya bir engelle karşılaşınca vazgeçmezler. Problemleri ve zorlukları çözebilecek bir yol buluncaya kadar uğraşırlar ve çözüm için beklerler.
- **Düşünerek Hareket Etme:** Kritik düşünen bireyler, çözüm yollarını denemeden önce üzerinde tartışarak ne olduğunu neye yaradığını anlamaya çalışırlar. Herhangi bir konuşma yapmadan ve yazı yazmadan önce düşünürler.

- **Açık Niyetlilik:** Kritik düşünen bireyler, kelimeleri siyah– beyaz, iyi- kötü olarak görmezler.
- **Özerklik Ve Bağımsızlık:** Kritik düşünen birisi, karar vermekten kaçınmaz. Kendisini motive edebilir ve meraklıdır. Kendi kendisine düşünmekten korkmaz.

Eleştirel düşünme eğitimi öğrencilere şu becerileri kazandırmayı amaçlar:

- ✓ Gerçekler ve iddialar arasındaki farklılığı anlama
- ✓ Kaynak güvenilirliğini test etme
- ✓ İlgisiz bilgilerle ilgili bilgileri ayırma
- ✓ Önyargıların ve bilişsel hataların farkına varma
- ✓ Tutarsız yargıların farkına varma
- ✓ Etkili soru sorma becerisi
- ✓ Sözel ve yazılı dilin etkin kullanımı
- ✓ Düşünmeyi öğrenme yeteneği

Eleştirel düşünen bir birey:

- a. Bir sorunun, problemin veya iddianın açık bir biçimde ifade edilmesi
- b. Diğer bireylerin kesin bir dil kullanmasını isteme
- c. Düşünmeden hareket etmeme
- d. Çalışmalarını kontrol etme
- e. Bir düşünceyi oluşturmada azimli olma
- f. Öne sürülen iddiaları destekleyen nedenleri ve kanıtları araştırma ve sunma
- g. Daha çok dogma ve özlem duyulan düşünceler yardımıyla değil, sorunlar, amaçlar ve sonuçlar yardımıyla yargılama
- h. Ön bilgileri kullanma

i. Yeterli kanıt bulana kadar yargıdan şüphe duyma eğilimi içindedir (Şahinel, 2002: 20).

Kazancı (1998)' ya göre eleştirel düşünebilen bireylerin on iki özelliği vardır. Bunlar:

- 1) Önerme ya da anlatımların anlamını kavrama.
- 2) Akıl yürütme zincirinde belirsizlik olup olmadığını yargılama.
- 3) Belirli anlatımların birbirleriyle çelişip çelişmediğini yargılama.
- 4) Açıklama.
- 5) Verilen bir ifadenin ya da anlatımın yeterince açık olup olmadığını yargılama.
- 6) İlke ya da kuralın uygulanmasını kontrol etme.
- 7) Verilen ifade gözleme dayalı ise, güvenip güvenilmeyeceğini saptama.
- 8) Tümevarım yoluyla elde edilen herhangi bir sonucun doğruluğunu ve bunun ölçüsünü saptamak için yargılama.
- 9) Problemin ne olduğunu ya da olmadığını yargılama.
- 10) Sayıtların yargılanması.
- 11) Verilen ya da yapılması zorunlu tanımların yeterliliğini yargılama.
- 12) Otorite olarak kabul edilen kimselerin ileriye sürdükleri önermelerin kabul edilip edilmeyeceğine karar verme.

Shafersman (1991)'a göre eleştirel düşünmeyi becerebilen bir kişi uygun sorular sorabilir, konuyla ilgili bilgi toplayabilir, bu bilgiyi etkili ve yaratıcı bir biçimde dönüştürebilir, yeni bilgiler keşfedebilir, otoriteleri, geleneksel inançları, dogmaları ve doktrinleri sorgulayabilir. Shafersman eleştirel düşünebilen bireyin özelliklerinden de bahseder. Bunlar:

- 1) Kanıtları usta ve bağımsız bir şekilde kullanır.
- 2) Düşüncelerini organize eder, bunları tutarlı ve öz bir şekilde ifade eder.

3) Güvenilir olan ve olmayan gözlemler ve gerekler arasındaki farklılıkları bilir.

4) Bir kararı desteklemek için yeterli kanıt olmadığında yargıda bulunmayı erteler.

5) Alternatif aksiyonların-eylemlerin sonuçlarını tahmin etmeye çalışır.

6) Objektif ve ayrıntılı biçimde gözlem yapar, konu veya olayla ilgili kanıtları, dokümanları toplamada ısrarlı olur.

7) Gözlemledikleri ya da buldukları şeyler arasındaki ilişkileri ve bağlantıları görür ve bundan anlam çıkarır.

8) Bağımsız bir biçimde öğrenebilir ve bunu yapmaya ilgisi vardır.

9) Birisinin kendi görüşünün yanılabilirliğini, görüşlerindeki ön yargıların olasılığını ve kişisel tercihlere göre ağır basan kanıtın tehlikesini bilir.

10) Açık fikirlidir, alternatifleri dikkate alır, görüşlerini serbestçe şekillendirir ve ifade eder.

11) Tartışmalar yaratır ve bilimsel bir süreç dahilinde bunların devamını sağlar.

12) Problem çözme tekniklerini öğrendiklerinin dışındaki diğer konularda da uygular.

13) Kaynakların inanırılığını sürekli sorgular.

14) Sebepleri, sonuçları, varsayımları belirler ve sonuçlar çıkarır.

15) Açık ve net biçimde sorular sorabilir

16) Uygun hipotezler formüle eder ve kurar.

17) Yukarıdaki tüm inandığı ya da yaptığı şey doğrultusunda bütünleştirir (Shafersman, 1991; Aktaran: Özdemir, 2005: 300).

Özden (2003) eleştirel düşünmeyen bireylerin, neyi neden yaptıklarının ayırımına varamadığını ifade eder. Ona göre eleştirel düşünmeyen bireyler öğrendikleri düşünceyle zıtlaşan bir düşünceyle karşılaştıklarında, o düşünceyi savunan kişiyi susturmanın yollarını ararlar. Kendilerini yenileme ihtiyacı duymazlar. Belli kalıpların içinde kalmışlardır. Bu kişiler, gerçek anlamda yapıcı ve yaratıcı olamazlar.

Eleştirel düşünen bireylerin karşılaştıkları durum ve problemlere bilimsel, analitik ve sorgulayıcı biçimde ele almalarına mukabil, eleştirel düşünemeyen bireyler, probleme çözüm yolu bulamayacakları gibi karşılaştıkları bilgi ve düşünceyi ya doğrudan kabul edecek ya da belirli bir kriter tabi tutmadan reddedecektir. Bununla birlikte eleştirel düşünebilen bir birey, eleştirel düşünme ve araştırma sürecinin en önemli unsurlarından biri olan problem çözme yöntemini de kullanır. Eleştirel düşünemeyen bireyler ise, “bir bilgiyle ya da olayla karşılaştıklarında genelde peşin hükümlü davranma, durumu olduğu gibi kabul etme, sorgulamadan inanma ve doğruluğuna kesin olarak güvenme ya da tamamıyla karşı çıkma gibi davranış eğilimleri içindedirler” (Özdemir, 2005: 300).

2. 6. ÇOCUK KİTAPLARI VE ELEŞTİREL DÜŞÜNME

2. 6. 1. ÇOCUK KİTAPLARI

Kitaplar, okul öncesi yıllardan başlayarak çocuğun bilişsel gelişimi ile dil gelişimine katkı sağladığı gibi duygusal ve sosyal yönden gelişimine de destek verir.

İnsanın bireysel, toplumsal, ruhsal biçimlenmesinin aldığı eğitimle doğrudan ilgisi vardır. Kitaplar da bu eğitimin en önemli unsurlarındandır. Okumak insana dünyanın kapılarını açar, insanı bilinçlendirir. Oğuzkan (2001)’a göre okumanın asıl amaçları; bilgi kazanmak, zevk almak ve hayatı tanımadır. Bu durum çocuklar için de aynıdır. Okuma-yazma dünyayı tanıma, düşündüklerini doğru ve tam olarak ifade etme becerilerini kazandırır. Titizlikle hazırlanmış bir kitap, bilgi edinme ve öğrenme aracı olmasının yanında, çocuğun eleştirel ve imgesel düşünmesini, kitap kahramanı ile özdeşim kurarak, hayallerini, beklentilerini kurmaca bir ortamda gerçekleştirmesini; başka bir deyişle ruhsal bakımdan rahatlamasını sağlar (Aşılıoğlu, 2000: 434-435).

Kitap çocuğa yeni bir dünya sunar. Hayatı anlamasına yardımcı olur. Ders kitabı dışındaki kitaplar, çocuğun mecburiyet hissetmeden okuduğu kitaplardır. Bu yüzden çocuk, kitabı ilgisine ve merak ettiği konulara göre seçer. Zevk alarak okur. Böylelikle çocuk okuduğu alanla ilgili hem yeni bilgiler sahibi olur, hem de hayattan zevk almanın bir yolunu bulmuş olur (Atasev, İnandı, 2000: 193).

Çocuk kitapları, çocukların düşüncelerini, duygularını, toplumsal ilişkilerini geliştirmelerine yardımcı olmak, gizli yeteneklerini ortaya çıkarmak için en iyi araçtır. Kendini tanıyan istediklerini bilen, çevresine saygılı, insanları seven bireyler yetiştirmek için kullanılmalıdır.

Çocuğun eğitiminde, seviyesine uygun, iyi hazırlanmış bir kitabın olumlu etkisi yadsınamaz. Kitap, eğitimi desteklemenin yanında, çocukların yeni düşünceler geliştirmesine olanak sağlar. Dürüstlüğü, iyi ahlâklılığı, eşitliği fark ettirir.

2. 6. 2. ELEŞTİREL DÜŞÜNME BECERİSİNİ KAZANDIRABİLECEK KİTAPLARIN ÖZELLİKLERİ

Eleştirel düşünmenin kazandırılmasında ve geliştirilmesinde çocuk kitapları önemli bir araçtır. Ancak bütün çocuk kitapları eleştirel düşünmeyi kazandıramaz. Bu beceriyi kazandıracak kitapların titizlikle hazırlanması, hazırlanırken de bazı noktalara dikkat edilmesi gerekmektedir. Öncelikle kitaplar, akıl yürütme- bağlantı kurma, sorgulama, mantıksız düşünceyi ayıklama, sebep- sonuç ilişkisi kurma, kanıtlara dayandırma, karşılaştırma yapma, ilgili ve ilgisiz bilgiyi ayırt etme, yaratıcı düşünme gücü kazandıran motifler kullanma gibi özellikleri taşımalıdır.

Çocuk kitaplarında, bilgiler ve değerler doğrudan verilmemelidir. Sezdirme yolu kullanılmalıdır. Çünkü çocuk meraklıdır. Düş gücünü kullanmayı sever. Doğrudan mesaj vermek didaktik bir tavır olacaktır. Çocuk, bilgi alma

anında aktif olmayacağı için kalıcılık sağlanmayacaktır. Oysa düş gücünü kullanarak, karşılaştırmalar yaparak, sorular sorarak bilgiye ulaşan çocuk, hem keyif alacak, hem de kalıcı bir öğrenme gerçekleştirecektir. Özellikle karşılaştırma yapmak, kitapta okuduklarıyla kendi hayatını ilişkilendirmek eleştirel düşünmeye giden bir yol olacaktır. “Doğru budur.” yaklaşımı çocuğa tek bir bakış açısı verecek ve onu yönlendirecektir.

Kitaplar yaratıcı düşünmeyi kazandıran motifler barındırmalıdır. Kale (2000)’ye göre kitaplarda anlatılan olaylar ve yaşantılarla çocuklarda düşleri, tutkuları, özlemleri, sevgileri, hümanistik/etik değerleri çok daha kolay oluşturarak onları yaratıcı düşünmeye yönlendirmelidir. Çünkü düşler ve özlemlerle yaşadığı dünyadaki, çevresindeki çatışmaları, olumsuzlukları, problemleri fark eden çocuk, insanî değerlerin de yaşanabildiği bu dünya içinde başka dünyaları, ilişkileri kurgulayarak olması gereken değerlere yani çözümlere ulaşabilecektir. Kısaca bu nitelikteki kitaplarla çocuklara yeni eylem ve yaşantı olanakları, yeni düşünme süreçleri ve bakış açıları sunulmuş olacaktır.

Kale(2000) çocukların kitaplardaki imgeleri yeniden kendilerine göre canlandırmalarını sağlamada merak uyandıracak motiflerin çok önemli olduğunu savunur ve ekler:

“Bu nedenle kitaplarda çocuğun fantezilerini; düşlerini engelleyip, merakını sınırlandıracak anlatımlardan kaçınılmalıdır. Sadece düşsüz, imgelemsiz öğretici (didaktik) bir anlatımla yazılan kitaplar düş gücünü kontrol altına alıp yaratıcılığı engeller”(Kale, 2000: 129).

Çocuklara yönelik kitaplarda, dogmaların kabul ettirilmesine çalışılması, onları eleştirel, araştırmacı, sorgulayıcı olmaktan, bilimsel düşünceden uzaklaştıracak, düşünme yetisi kazandırmayacaktır (Mahsereci, 2000: 412). Bu tip yaklaşımlar çocuğu koşullanmaya götürecektir, merak ve ilgisini azaltacaktır. Bütün bunların aksine kitaplar, etkin ve ilginç örneklerle donatılırsa, çocuklar gördüklerine, duyduklarına körü körüne inanmak yerine; araştırma,

gözlemlene, sorgulama, başka bir ifadeyle hayatı akıl süzgecinden geçirme becerilerine sahip olacaktır (Dayıoğlu, 2000: 531).

Kitap, çocuğu “neden, niçin, nasıl” sorularına çekmeli ve ona neden sonuç ilişkisi kurdurmalıdır. Fakat iletiler kesinlikle açık açık verilmemeli, olayların içinde eritilmeli, çocuk, olması gerekeni sezmelidir (Yeşildağ, 2000: 115-116).

Toparlayacak olursak; eleştirel düşünmeyi kazandırmak için kullanılacak kitaplar aşağıdaki özelliklere sahip olmalıdır:

1) Konu, olaylar ve anlatım, akıl yürütmeye ve olaylar arasında bağlantı kurmaya uygun olmalıdır. Kitaptaki kahramanlar da bu becerileri kullanmalıdır. Tutarlı sonuçlara ulaşmalıdır.

2) Kitaptaki kahraman sorgulamalar yapmalıdır. Böylelikle kendisini kahramanlarla özdeşleştiren çocuk sorgulama becerisini kazanacaktır.

3) Kitapta kahraman karşılaştıkları fikirleri arasında mantıksız olanları ayıklayabilmelidir.

4) Kitapta mantıklı ve tutarlı sebep-sonuç ilişkileri kurulmalıdır.

5) Olaylar ve fikirler kanıtlara dayandırılmalıdır.

6) Olaylar ve olgular çocuğun kendi hayatıyla karşılaştırma yapabileceği şekilde verilmelidir. Karşılaştırmaları kitabın kahramanı da kullanmalıdır.

7) Kahraman, durumlar ve fikirler arasında ilgili ve ilgisiz bilgiyi ayırt edebilmelidir. Böylelikle davranışı çocuk da kazanacaktır.

8) Kitaptaki kahraman, yaratıcı düşünceyi kullanmalıdır. Ayrıca okuyan çocuğun yaratıcı düşünceyi kullanabileceği motifler bulunmalıdır.

9) Kalıp ve yargılar karakterler tarafından fark edilmelidir.

10) Durumlar ve olaylar sonucunda karakter çıkarımda bulunmalıdır.

11) Kahraman gerçekler ve iddialar arasındaki farkı kavrayabilmelidir.

12) Kitaplarda ön yargılardan kaçınılmalıdır. Kahraman ön yargı ve bilişsel hataların farkına varmalıdır.

- 13) Kahraman, karşılaştığı tutarsız yargıların farkına varmalıdır.
- 14) Kahraman, etkili soru sorma becerisine sahip olmalıdır.
- 15) Kitaplarda empatiye yer verilmelidir.
- 16) Kitaplarda millî, dini ve insani değerler rencide edilmemeli, Atatürk ilke ve inkılaplarına aykırı unsurlara yer verilmemelidir.

BÖLÜM III

3. BİLGİN ADALI’NIN İNCELEMeye KOnU OLAN KİTAPLARI VE ELEŞTİREL DÜŞÜNME BECERİSİNİN KAZANDIRILMASI

3. 1. BİLGİN ADALI’NIN HAYATI

Bilgin ADALI, 11 Aralık 1944’te Safranbolu’da doğdu. Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın Yayın Yüksek Okulu’nda, radyo ve televizyon programcılığı konusunda öğrenim gördü. 1968-1976 yılları arasında TRT Ankara Televizyonu’nun ilk yönetmenlerinden biri olarak Kurtuluş Savaşı, Atatürk ve Atatürk devrimlerini konu alan belgesel filmler, kültür ve sanat programları, çocuk ve gençlik programları hazırladı. Daha ilkokul öğrencisiyken öykü ve şiir yazmaya başladı. Lise çağındayken, yazdığı öykü ve şiirler günün edebiyat dergilerinde yayınlanmaya başladı. 70’li, 80’li yıllarda o dönemin izlerini taşıyan şiirler yazdı. 1973’te Atatürk’ün kurduğu Türk Dil Kurumu üyeliğine seçildi

1976’da DEÜ GSF Sinema TV Bölümü’nde Öğretim Görevlisi, daha sonra bölüm başkanı oldu. 1980 yılında değişen anayasayla Türk Dil Kurumu üyeliği elinden alındı. 1984’te o dönemdeki YÖK yönetimine karşı çıkarak üniversiteden ayrıldı, İstanbul’a geldi ve çeşitli reklam ajanslarında reklam yazarı olarak çalıştı. Bilgin ADALI halen, Maltepe Üniversitesi’nde öğretim görevlisi olarak çalışıyor, çocuklar için kitap yazıyor.

3. 2. ESERLERİ

- 1) Âşık Garip,
- 2) Barışın Tarihçesi,
- 3) Yaralı Kuşlar Tanığı,
- 4) Bencil Dev,

- 5) Belgesel Sinema,
- 6) Kırangıçlar Geçiyor Uzaktan,
- 7) Güncel Türkçe Yazım Kılavuzu,
- 8) Havşan Öyküleri,
- 9) Zaman Bisikleti,
- 10) Dünyamızın İlk Şafağı,
- 11) Geçmişten Gelen Konuklar,
- 12) Mavi Gezegenin İlk İnsanları,
- 13) Troya Savaşı ve İlyada Destanı,
- 14) Gılgamış Destanı,
- 15) Ateşin Çocukları
- 16) Çocuklar ve Gençler için Odisseia

Bu araştırma için, Bilgin ADALI'nın “Dünya Artık Daha Güzel”, “Zaman Bisikleti”, “Geçmişten Gelen Konuklar”, “Dünyamızın İlk Şafağı”, “Ateşin Çocukları”, “Bolluk Ve Savaş”, “Havşan Öyküleri-1”, “Havşan Öyküleri-2”, Mavi Gezegenin İlk İnsanları” ve “Kaledibi Sokağı” adlı kitapları incelenmiştir.

Adalı kitaplarında genellikle sevgi, dostluk, işbirliği, hoşgörü gibi temaları işlemiştir. Ancak bunları öğüt vererek anlatmak yerine karakterlerin özelliği olarak sunmuştur. Kitaplarda temalar oldukça nettir. Mesajlar didaktik bir tavırla değil, karakterlerin tartışmalarıyla verilmektedir. Genellikle sevgi merkez alınmıştır.

Adalı kitaplarında sürekli sevgi, mutluluk hikâyeleri anlatmaz elbette. Bunların yanı sıra hayatta karşılaşılması mümkün olan olayları da anlatır. Okurken, günlük yaşam telaşlarıyla, kişisel sorunlarla, savaşlarla vs. yer verir. Ayrıca evrenselliğe dikkat etmiştir. Belli bir kesmi sevip saymak yerine insan sevgisi fikri verilmeye çalışmıştır. Buna bağlı olarak kitaplarda barışçıl bir zemin hazırlamıştır.

3. 3. ADALI'NIN ÇOCUK KİTAPLARINDA ELEŞTİREL DÜŞÜNMEYE YÖNELİK DAVRANIŞLAR

Kitaplardaki kahramanlar okuma alışkanlığı kazandırması ve davranış değişikliği gerçekleştirilmesi açısından çok önemlidir. Çocuk, okuma sırasında kendisini kahramanlarla özdeşleştirir. Onların düşüncelerini, davranışlarını kabul eder. Çocuk için okumak, bir yaşam deneyimidir. Bir roman, hikâye veya biyografi okurken çocuk adeta, birkaç gecede birkaç kahramanın hayatını yaşar. Çocuk kitapta okuduğu şeylerin gerçek olamayacağını pek düşünemediği için kahramanlarla özdeşleşmenin hazzını yaşar ve mutlu olur (Önal, 358).

İnsan tipleri sonsuzdur. Çocuk büyürken bu tipleri tanırsa, giderek insanı doğru algılama yetisi kazanır. Bu da toplum içinde iyi bir yer edinmesine önemli bir katkı sağlar. Oysa ailede, okulda, toplumda insanlar, kişisel ölçütlerle, iyi, kötü, dürüst, düzenbaz, güvenilir, güvenilmez gibi kalıplarla tanımlanıyor. Bu tür ön yargılı bir eğitimle büyüyen çocuk, gelecekte insanları, bu birkaç kalıp içinde değerlendirecektir. Bu tutum, onun, toplumda kuşku, korku, güvensizlik içinde yaşam sürmesine neden olur. Bu yüzden kişinin toplumsal gelişimi ve insan ilişkileri yavan kalır. Çocukluktan itibaren çok ve düzenli kitap okuyarak değişik insan tiplerini, davranışlarını, düşüncelerini tanıyan kişi, insanları tanıyacak olgunluğa erecektir. Ön yargılardan uzaklaşacaktır. Değerlendirmelerini sağlıklı yapacaktır (Dayıoğlu, 2000: 530).

Kitapta karakterler tek tip olmamalıdır. Tek tip karakter olması çocuğu koşullandırabilir, dünyadaki bütün insanların ya iyi ya da kötü olduğunu düşündürebilir.

Kitabın belki de asıl amacı çocuğa mümkün olduğu kadar çok ve çeşitli davranış kalıpları sunmaktır. Bu da sunulan karakterlerin sayıca geniş

tutulmasıyla mümkündür. Çocuk kendi şartlarına ve çevresine bağlı kalarak bu karakterlerden yararlanır. Farklı karakterlerle karşılaşan çocuk gelişimini hızlandırır (Önay, 358).

Çocuk kitaplarında en fazla olumlu tip sezdirilmelidir. Bu tip insanların yaratma- üretme yetenekleri gelişmiştir. Düş gücünü kullanırlar. Kendilerinin ve yakın çevrelerini sorgulayıp tanırırlar. Gözlemci, eleştirci, araştırmacıdırlar. Bu tür insanlar, ülkelerine, uluslarına hatta insanlığa sahip çıkarlar. Ulusal ve evrensel bilince sahiptirler (Dayıoğlu, 2000: 526).

Bütün bunların yanından, evrensel bir değer olan sevgi unutulmamalıdır. Eğer sevgi iyi işlenirse kazandırılmak istenen diğer unsurlar kolaylıkla yerleşecektir. Karakterlerin sevgiyi kullanması önemlidir.

Adalı'nın kitaplarındaki kahramanlar, yukarıda bahsettiğimiz “olumlu tip” tanımına uygundur. Kahramanlar yardımlaşma ve iş birliğine önem verirler. Diğer insanlara, hayvanlara, doğaya karşı sevgi doludurlar. Kendilerine güvenirlere. Zorluklar karşısında pes etmezler. Yaratıcıdırlar. Karşılaştırmalar yaparlar ve sonuçlar çıkarırlar.

Yönetici konumundaki karakterler, halklarına saygılıdırlar. Onlarla iyi bir iletişimleri vardır. Korkulan değil saygı duyulanlardır. Demokratiklerdir. Düşünceye saygılıdırlar. Genelde tek yönetici olmasına rağmen diktatörlük yoktur.

Demokrasi, kitaplardaki aile yapısında da görülür. Ailede kararlar birlikte alınır, çocuğa saygı gösterilir, paylaşım ve iş birliği vardır. Yetişkinlerin çocuklara karşı yaklaşımlarında sertlik yoktur. Büyükler çocuklarla iletişim kurmaya çalışırlar, onları dikkatle dinlemeye özen gösterirler.

3. 3. 1. SEVGİ

Adalı'nın kitaplarındaki karakterler özellikle hayvanlara karşı sevgi doludurlar. “Dünyamızın İlk Şafağı” üç kitaplık bir serinin ilk kitabıdır. Adalı, kitapta günümüzden on bin yıl önce Çatalhöyük'te yaşayan insanları anlatır. Kahramanlarımız Ningur, Ninlil ve Sungur'dur. Roman kahramanları küçük aletler yapması, hayvanları evcilleştirmeleri anlatılmıştır. Bütün bu yapılanların hayatlarını nasıl etkilediğine değinilmiştir.

“Bolluk ve Savaş” “Çatalhöyük Öyküleri” serisinin son kitabıdır. Gelişmeler Çatalhöyük'ü zenginleştirir. Çevre köylerde olmayan bir bolluk yaşanır. Çatalhöyük halkı bilgisini diğer insanlarla paylaşır ancak bu, arada kıskançlıklar yaşanmasına engel olmaz. Savaş başlar. Çatalhöyük halkı köylerini savunur ve barış için etkili yollar arar.

“Dünyamızın İlk Şafağı” adlı kitapta insanlar henüz hayvanları evcilleştirememişlerdir. Avlayıp yerler ya da kış için etlerini kuruturlar. Akıllı bir çocuk olan Ningur, bir dişi ve bir erkek keçi yakalayıp köylerine götürmek için arkadaşı Sungur'la birlikte sürüyü izler. Kardeşi Ninlil onları takip eder. Hayvanları kendi yaptıkları sapanlarıyla yakalarlar. Hayvanlar tedirgin olmuşlardır. Ninlil yumuşak bir sesle onları sakinleştirir. Onlara sevgiyle yaklaşır.

“İki dişi, bir de erkek buzağı yakalamışlardı. Hayvanlar ayaklarına dolanan iplerden kurtulmak için debeleniyorlar, ama kurtulamıyorlardı. Az sonra yorulup debelenmekten vazgeçtiler. Ninlil hemen tatlı bir sesle konuşarak buzağının başını okşamaya başladı.

‘Ay alaca kız, sen ne güzelmışsin... Kara oğlan, sen de pek güzelsin ha. Ay bu ak kız da bir güzel, bir güzel.’

Ninlil’in okşamaları, mırıl mırıl konuşmaları, yavruları rahatlatıyordu” (Adalı, 2006: 77).

Ningur, Sungur ve Ninlil keçiler için uyguladıkları yöntemi buzağılar için de denerler. Başarılı olurlar.

“Ninlil, ürkütmemeye çalışarak anneyle yavruların yanına sokuluyor. O yumuşacık sesiyle:

‘Ay ne güzelmiş bunlar, aman da ben pek severmişim onları, sakın korkmayın benden, gelin, gelin yanıma...’ diye konuşmaya başlıyor” (Adalı, 2006: 22).

“Ateşin Çocukları” kitabında Adalı Ningur, Sungur ve Ninlil’in atları yakalama ve evcilleştirme sürecini anlatmıştır. Ninlil yine hayvanlara sevgiyle yaklaşır.

“Ertesi sabah erkenden, öküzlerin ardına bağlı dokuz at yavrusuyla birlikte köylerine doğru yola koyuldular. Ninlil onlarla iletişim kurmaya başlamıştı bile. Özel olarak topladığı hoş kokulu otları yediriyordu.

‘Ah güzeliim... Bebeğim... Canım beniiim...’ diye onları okşayıp severek kendine alıştırıyordu” (Adalı, 2005: 131–132).

“Her biriyle teker teker ilgilendi Ninlil. Okşayıp boyunlarına sarılarak, tatlı sözler söyleyerek, insan elinin dokunuşlarına, insan kokusuna alıştırdı onları. Okşamalarını hayvanların sırtındayken sürdürmeye başladı” (Adalı, 2005: 135).

Kahramanların hayvanlara sevgiyle yaklaşmaları onları evcilleştirmelerini sağlamıştır. Bu durum, kitabı okuyan çocuğa etrafındaki canlılara karşı sevgi duymalarının faydalı olduğu fikrini verecektir.

Çatalhöyük halkı hayvanları evcilleştirmiştir. Bu bilgilerini komşu köylerle paylaşırlar. Ninlil komşu köyden gelen Anilla’ya kuzuları evcilleştirmeyi öğretirken şöyle yol gösterir:

“ ‘Önce onların güvenlerini kazanmalısın. Onlara bir zarar vermeyeceğini anlamalılar.’ dedi ona Ninlil, ‘Bunu da ancak sevgiyle yapabilirsin.’ Sonra da, bağlı oldukları yerde meleyerek annelerini arayan kuzulara

yaklaşıp, ‘Ah güzelim... Ah canım...’ diye tatlı sözler söyleyerek onları sevmeye başladı” (Adalı, 2005: 34).

Sevgi, Adalı’nın bütün kitaplarında sık sık rastladığımız bir unsurdur. Yazar sevgiyi kitaplarının her bölümünde işlemiştir.

“Kaledibi Sokağı” adlı kitapta kendi çocukluğunu; Antalya’da annesi, babası, halası, kuzeni, ninesi ve dedesiyle yaşadığı bir yılı anlatmıştır.. Olaylar 1949 yılında geçmektedir. Henüz elektriğin olmadığı, radyonun lüks olduğu zamanlardır. Olaylar, çabucak büyümek isteyen bir çocuğun gözüyle anlatılmıştır.

“Kaledibi Sokağı”nın kahramanı küçük Bilgindir. Babasıyla bir geziye çıkan küçük Bilgin bir ata biner. Onu çok sever. Elleriyle şeker yedirir.

“ ‘Böyle giderse, bizim çay şekerimiz kalmayacak.’ dedi şekeri verirken.

Olsun. Kalmazsa kalmasın. Ben atımı mutlu etmemiş miydim? Dudaklarının ucuyla teker teker aldı şekerleri, afiyetle yedi” (Adalı, 2006: 100).

Küçük Bilgin kardeşine karşı da sevgi doludur.

“Kendisiyle konuşup, ‘seni gidi seni...’diyerek göğsünü okşadığımda kıkır kıkır gülüyordu” (Adalı, 2006: 137).

Adalı’nın kitaplarında sevgi önemli bir unsurdur. Bütün kitaplarının geneline yayılmıştır. Kitapları okuyan çocuklar, iletişim için sevginin ne kadar önemli olduğunu hissedeceklerdir. Bu, onların karşılarındakileri anlama çabalarına yardımcı olacak ve daha iyimser olmalarını sağlayacaktır. Bununla birlikte, sevgi dolu bir yaklaşım, empati kurabilmeleri için büyük bir adım olacaktır. Sert kararlar almaktan çekinecek ve düşünmeden ani tepkiler vermeyeceklerdir.

3. 3. 2. İŞ BİRLİĞİ –YARDIMLAŞMA

İş birliği ve yardımlaşma kişinin sosyalleşmesi, çevresini tanıması için çok önemlidir. Adalı, kitaplarında bu iki duruma sık sık yer vermiştir.

“Dünyamızın İlk Şafağı”, “Ateşin Çocukları”, “Bolluk Ve Savaş”, “Mavi Gezegenin İlk İnsanları”, “Zaman Bisikleti” adlı kitaplar, uygarlığın gelişim sürecini anlatmaktadır. Bu kitaplarda kahramanlar işleri birlikte yaparlar. Herkesin bir sorumluluğu vardır. Zorlukların üstesinden el birliğiyle gelirler.

“Dünyamızın İlk Şafağı”nda Çatalhöyük halkının kışa hazırlanması anlatılırken insanların nasıl iş birliği yaptığına değinilir:

“Uzun kış aylarında, kadınlar kumaş dokur, erkekler de hasır örерler, taşları yontarak aletler, küçük heykelcikler yaparlardı” (Adalı, 2006: 94).

“Ateşin Çocukları” adlı kitapta Ningur, Ninlil, Bilgin Amca ve arkadaşları, Bilgin Amca’nın gençliğinde gördüğü hayvanları (atları) bulmak için yola çıkarlar. Amaçları onları evcilleştirip binek hayvanı olarak kullanmaktır. Sürünün bulunduğu araziye geldiklerinde görev dağılımı yapılır.

“Kurutulmuş meyvelerle karınlarını doyurduktan sonra, dere kıyısında keşfe çıktılar.

Üç gruba ayrılmışlardı. Ninlil’le Taygun kampta kalıp öküzleri besleyecek, herhangi bir yırtıcı hayvana karşı onları koruyacaktı.

Tungar ile Sungur dere boyunca yukarıya doğru, Ningur ile Ülgür de dere boyunca aşağıya doğru yürüyeceklerdi. Dere kıyısında, Bilgin Amca’nın sözünü ettiği hayvanların ayak izlerini arayacaklardı” (Adalı, 2005: 125).

Bulundukları yer hayvanlara uzaktır. Biraz daha yakın bir yere gitmek zorundadırlar. Tekrar görev dağılımı yaparlar.

“ ‘Su içtikleri yerin tam ortasında çalılardan bir barınak yapmalıyız. Ninlil ile Taygun orada gizlenecekler. Sungur ile Ülgür, sürünün geldiği yerin alt tarafına, Tungar’la ben de üst tarafına gizleneceğiz. Her grup, bir erkek bir de dişi yavru seçecek’ ” (Adalı, 2005: 127).

Ninlil değiş-tokuş yapmak için komşu köye kendi yaptığı iğneleri götürür. İğneleri kendileri için almak isteyen kadınlara şöyle bir öneride bulunur:

“ ‘ Bakın.’ dedi iğneleri almak isteyen kadınlara. ‘Bunları biriniz alırsa, yalnız o kullanır. Ama topluca alırsanız, hepiniz paylaşarak kullanabilirsiniz. Köyün ortak malı olurlar. Biz kendi köyümüzde böyle yapıyoruz’ (Adalı, 2005: 112) .

Ninlil ve arkadaşı Enil komşu köye hediye olarak bakır iğne götürürler. Karakterler birbirlerine yardım ederlerken bilgilerini de paylaşırlar. Buluşları, yeni fikirleri, kullandıkları eşyaları olmayanlarla paylaşırlar.

“Bu arada Ninlil ile Enil, köy kadınlarının arasına karışmışlar, onlara, bakır dikiş iğneleri, bakır örgü şişleri armağan etmeye başlamışlardı” (Adalı, 2005: 159).

“Bolluk Ve Savaş”ta Çatalhöyük halkı komşu köyden gelen gençlere bildiklerini öğretirler. Bu konuda kadınlar ve erkekler iş bölümü yaparlar.

“Bu iki evin ortak avlusunda, Ninlil ve köyün öteki kadınları, Akka’nın köyünden gelen genç kızlara, bakır şişlerle örgü örmeyi, kumaş dokumayı, bakır iğnelerle dikiş dikmeyi öğretiyorlardı. Genç kızlar sonra hayvanlara bakmayı, süt sağıp yoğurt ve peynir yapmayı öğrendiler. Kızların en hoşuna giden şey, küçük fırında çeşit çeşit yemekler pişirmek olmuştu” (Adalı , 2005: 33).

Bu girişimin sonucu çok olumludur.

“Ningur’un bu akıllıca girişimi sayesinde, hem gerektiği zaman kendilerine yardım edecek dost bir köy kazanmışlar, hem de komşularının gelişimine önemli ölçüde katkıda bulunmuşlardı” (Adalı, 2005: 50).

Bu bölümleri okuyan bir çocuk, karakterlerin davranışlarından, bu davranışların sonuçlarından etkilenecek, yardımlaşmanın önemini kavraması kolaylaşacaktır.

Ningur faydasını gördüğü bu tavrı sürdürmek ister. Bilgin Amca onu destekler:

“ ‘Dostlarım...’dedi Ningur düğün gecesini ateşin çevresinde oturan konuklara. ‘Biz bütün bilgilerimizi, becerilerimizi sizlerle paylaşmaya hazırız. Bize gençlerinizi yollayın, eğitelim, bildiğimiz her şeyi öğretilim onlara.’

‘Bilgi paylaşmak içindir.’dedi Bilgin Amca da. ‘Bilgilerimizi paylaşırsak, hep birlikte daha ileriye gidebiliriz’” (Adalı, 2005: 54-55).

Çatalhöyük’te yaşanan gelişmeler çevre köylerin dikkatini çekmiştir. Kıskançlıklar başlamıştır. Çatalhöyük, çapulcuların saldırısına uğramıştır. Köy başkanı Ningur savunma yöntemi arar. Bilgin Amca’ya danışır ve köyün etrafına bir çukur kazılmasına karar verir. Bu çalışmaya herkes katılır:

“Ertesi sabah erkenden, köy halkının tümü işe koyuldu. Gücü yerinde olanlar toprağı kazıyor, kadınlar ve çocuklar çıkan toprağı sepetlerle taşıyıp dere kıyısına döküyor, yaşlılar da, çalışanlara su ve yiyecek getiriyordu. Tam bir imece çalışmasıydı bu” (Adalı, 2005: 75-76).

Çatalhöyük halkı beraberce kışa hazırlanır. Kış için kurutulmak üzere ete ihtiyaç vardır. Bir av partisi düzenlenir. Yakacak için de gençler harekete geçer:

“ Bu arada, Ninlil’in önerisiyle bir grup genç örgütlenmiş, kış aylarında yakacak sıkıntısı çekilmemesi için kışlık odun toplamakla görevlendirilmişti. Yaralı ve hastalar dışında, boş duran kimse kalmamıştı köyde. Küçük çocuklar bile, oyun oynamayı bırakmış, kurutulup hayvanlara kış aylarında yedirilmek üzere yonca ve ot toplamaya başlamıştı” (Adalı, 2005 :84).

Bilgin Amca bu çalışmalar sırasında insanlarla konuşur:

“ ‘Yardımlaşmak iyidir. İşler çabuk biter. Herkesin yapabileceği bir iş mutlaka vardır, unutmayın.’ diyerek köy halkının arasında dolaşıyor, onları daha çok iş yapmaya yöneltiyordu Bilgin Amca. Küçük çocuklar bile, etlerin tütsülendiği ateşler için koşa koşa odun taşıyorlardı” (Adalı, 2005: 86).

Çatalhöyük halkının çalışma sistemi kitapta şu şekilde anlatılır:

“Köyde herkes bir işin ucundan tutmak zorundadır. İş birliği yapılır, herkes üstüne düşen görevi yerine getirirse, kimse gereğinden çok çalışmak zorunda kalmazdı. Tüm köy bunun bilincindeydi. Gün boyu tüm gücüyle çalışan herkes, akşamları yakılan büyük bir ateşin çevresine toplanıyor, yiyip içiyor, gülüp eğleniyordu” (Adalı, 2005: 112-113).

“Erkeklerse iki gruba ayrılmışlardı. Birinci grup, çömlekçiliği, ikinci grupsa bakırcılığı öğreniyordu” (Adalı, 2005: 33) .

Yukarıdaki bölümlerde, insanların günlük hayatlarında da yardımlaştığı anlatılmıştır. “Herkesin yapabileceği bir şey mutlaka vardır.” düşüncesi kazandırılmak istenmiştir.

Köyün etrafına kazılan çukur, saldırganları durdurmaya yetmemiştir. Çukurun iç tarafına köyü çevreleyecek bir duvar yapılmasına karar verilir. Köy halkı yine beraberce çalışır:

“Ertesi gün, tüm köy halkı seferber olmuş, köyü çapulculardan koruyacak duvarı inşa etmeye başlamışlardı. Kimisi kerpiç döküyor, kimisi tuğla pişiriyor, kimisi de yandan, yöreden taşlar, kaya parçaları getiriyordu” (Adalı, 2005: 126) .

“Mavi Gezegenin İlk İnsanları” adlı kitapta Yağmur ve Damla babalarıyla birlikte ilk insanların yaşayışlarını tartışmaktadırlar. Onlara anneleri Elif katılır ve insanları diğer canlılardan ayıran özelliklerden birini şöyle söyler:

“İçeriden Elif’in onlara, ‘Evet...’ dediğini duydum. ‘Ama bence, anlattıklarınız içinde, bizim eski atalarımızı, öteki canlıların hepsinden ayıran en önemli şey, yani insanı insan yapan şey, paylaşmak olmalı. Yalnız yiyecekleri değil, görevleri de paylaşmak, yani işbölümü var’” (Adalı, 2005: 10).

“Bu sözlerin bir ucu da bana dokunuyordu sanırım. Kızlar kıkırdarak sofrayı hazırlamaya koyulduklarında, ben de kitabımı bırakıp işbölümünde en iyi becerebildiğim salatayı hazırlamak üzere mutfığa koştum” (Adalı, 2005: 10) .

Görüldüğü gibi kahramanlar aile yaşamında üzerlerine düşeni yapmaktadırlar. Evde yardımlaşma vardır. İşleri sadece anne yapmaz. Çocuklar ve baba ona yardımcı olurlar.

Yağmur ve Damla çalışan ustaları izlemektedirler. Babaları ustaların çalışma sistemlerini açıklar:

“ ‘Bakın.’ dedim kızlara. ‘Gerçek bir işbirliği yapılıyor burada. İki usta, doğada bulunan bakır cevherlerini eritip içindeki yabancı maddelerden ayırıştırıyor. Öteki iki usta da, eritilerek elde edilen saf bakırı, çekiçlerle döverek biçimlendiriyor’” (Adalı, 2005: 53).

“Zaman Bisikleti” adlı kitapta Yağmur ve Damla, babalarının yaptığı bir programla bilgisayar ekranında tarih öncesi çağlarda insanların nasıl

yaşadığını izlerler. İnsanların nasıl beslendiklerini, nasıl avlandıklarını, karşılaştıkları sorunlara nasıl çözüm bulduklarını öğrenirler.

Turkana Gölü çevresi, Beldibi, Ergani, Canhasan (Karaman), Hacılar (Burdur) olayların geçtiği yerlerdir.

Kahramanımız Çuka mızrağı icat etmiştir. Yağmur ve Damla babalarını ikna ederler ve mızrağın icadından sonra neler olduğunu görmek üzere Karain çevresine giderler:

“Değişen hiçbir şey yoktu. Çocuklar ağaçlardan meyve topluyor, anneler ayıklayıp güneşte kurutuyor, avcılar mızrak ve baltalarıyla avdan, öküzler, geyikler, ceylanlarla dönüyor, yaşam akıp gidiyordu” (Adalı, 2006: 40) .

Çuka, kamışları uç uca ekleyerek suyu, kaynağından bulundukları yere getirmek için bir düzenek kurmaya çalışır. Ancak kamışların boğum yerlerinden su akar ve istediği sonuca ulaşamaz. Anin yardımına koşar. Suyun sızdığı noktalara çam sakızı sürer. Çalışmalar bu şekilde devam ederken onlara arkadaşları katılır.

“Az sonra, Çuka’yla Anin’in arkadaşları da gelip yardım etmeye başladılar. Küçükler ormandan çam sakızı topluyor, büyükler bir yandan kamışlıktaki en kalın kamışları toplayıp getirirken, bir yandan da kamışları yarıp boğum yerlerini temizliyorlardı. Kısa sayılabilecek bir sürede yeteri oluğu tepeye, göletin olduğu yere taşıdılar. Yerleştirmeye başladılar” (Adalı, 2006: 65).

Yağmur ve Damla zamanda yolculuğa devam ederler. Karain’de nasıl değişiklikler olduğunu görmek isterler

“Erkekler, o gün erken saatlerde avladıkları hayvanların derisini yüzüyor, kadınlar yüzülmüş derileri, gerektiğinde giysi, ayakkabı yapmak üzere

tuzlayıp güneşe seriyor, çocuklar bir o yana, bir bu yana koşturup duruyorlardı” (Adalı, 2006: 70).

“Geçmişten Gelen Konuklar” adlı kitapta kahramanlarımız Çuka ve Anin zaman bisikletiyle günümüze gelirler. Yağmur, Damla ve onların aileleriyle akşam yemeği yerler ve sofra toplanır. Anin yardım etmek ister. Anne misafirlerinin iş yapmasına razı olmaz. Karşı çıkar. Bunun üzerine Anin şöyle der:

“ ‘Birlikte yaparsak, işler çabuk biter’ ” (Adalı, 2004: 36).

“Dünya Artık Daha Güzel” adlı romandaysa tekboynuzların hikâyesi anlatılır. Kahramanların çoğu hayvanlardır. Ayrıca Ayça ve Elif adında iki kız kardeş vardır.

Cansu ve Akcan dünya üzerinde yaşayan son tekboynuzlardır. Bu iki hayvan çok uzun süredir tek başlarına yaşamaktadırlar. Birlikte olabilmeleri için Cansu’nun uzun bir yolculuk yapması gerekmektedir. Cansu’ya bu yolculukta bir çok hayvanın yanında Ayça ve Elif de yardım ederler. İki tekboynuz zorlu bir yolculuktan sonra buluşurlar. Bu sırada Ayça ve Elif hayvanların dünyasına girerler ve onlarla dost olurlar.

Kitabın kahramanı tekboynuz Cansu’nun zorlu yolculuğunun bir kısmı denizde gerçekleşecektir. Yardıma ihtiyaçları vardır. Çayla, martı Marta’dan yardım ister:

“Kayalığın az ötesinde balık avlıyordu Marta. Çayla’nın sesini duyunca hemen yanlarına geldi.

‘Bir sorunumuz var...’ dedi Çayla ve Marta’ya her şeyi anlattı. Sonra da sordu:

‘Git öğren bakalım, arkadaşın yunuslar bize yardım edebilirler mi?’

‘Nasıl?’ diye sordu Marta.

‘Salı çekerek denizin karşı kıyısına götürebilirler mi?’

Martı Marta hemen uçup açıkta yunusların oynadığı yere gitti ve az sonra döndü.

‘Bir tekboynuz yardım etmekten onur duyacaklarını ve seve seve götüreceklerini söylediler’” (Adalı, 2005: 55).

Denizdeki yolculuk esnasında zor durumda kalırlar. Fırtına çıkmıştır. Salı önden çeken yunusların yardımına diğer yunuslar koşar:

“Onlar, fırtınaya karşı böyle alırken, yunuslar, ıslık gibi sesler çıkararak yakındaki yunus balıklarını yardıma çağırmışlardı. Salı önden çeken on yunusa, burunlarıyla arkadan iten on yunus daha katılmıştı. Bu sayede sal dev gibi dalgaların üstünden kolayca aşıyor, herhangi bir tehlikeyle karşılaşmadan ilerleyebiliyordu. Yine de, Cansu, Ayça ve Elif birbirlerine sıkıca sarılmışlardı” (Adalı, 2005: 67).

“Kuşların yaydığı bu haberi duyan öteki hayvanlar da tilkiler, kirpiler, tavşanlar, geyikler, dağ keçileri, aslanlar, filler, yaban kedileri, tüm hayvanlar gönüllü olarak bu arama işine katılmışlardı” (Adalı, 2005: 29) .

Tekboynuz Cansu çok yorgun düşer ve bir eve sığınır. Yazar buradaki anne ve babayı şöyle anlatır:

“Baba atı çayıra salarken, anne de inekleri sağmaya başladı” (Adalı, 2005: 43).

Cansu çok halsizdir. Hareket edemez ve yığılır. İki kardeş onu bulup evlerinin yanındaki samanlığa götürürler.

“Hemen paltosunu çıkarıp tekboynuzun üstüne örttü. Kardeşinin paltosunu da... Sonra kardeşini birkaç battaniye getirmesi için eve yolladı. Kendisi de minik elleriyle tekboynuzun gövdesini ovuşturmaya başladı.

Yakındaki evlerine koşarak giden kardeşi, iki kalın battaniye getirmişti. Hemen tekboynuzu battaniyelerle sarıp sarmaladılar. Küçük elleriyle hayvanın gövdesini ovuşturmayı sürdürdüler” (Adalı, 2005: 35).

Cansu’yu evine götüren kızlar diğer hayvanların yardımıyla bir sepet yaparlar. Bu sepetle geri döneceklerdir. Leylekler onlara yardımcı olur:

“Leyle gagasını takırdatarak, ‘İpleri tutan arkadaşları izleyin.’ diye bağırdı havadaki leyleklere. ‘İçlerinde yorulan olursa, yerini hemen bir başkası almalı” (Adalı, 2005: 101).

Yine “Kaledibi Sokağında”yız. Küçük Bilgin’e babası bir uçurtma yapar. Bilgin herkesle uçurtmasını paylaşır:

“Bizim yaşımızda uçurtması olan çocuk yoktu Yanıklık’ta. Yaşıtlarımız hayranlıkla, belki de biraz kıskanarak, büyüklerse övgülerle izlediler uçurtmamızı. İsteyen herkese birkaç dakikalığına verdik ipini” (Adalı, 2006: 53).

Bilgin uçurtmasını annesinden başka kimsesi olmayan Metin’le paylaşır:

“Uçurtmamızın ipini birkaç dakikalığına tuttuktan sonra, ‘Keşke benim de böyle bir uçurtmam olsaydı.’ dedi. Bir an bakıştık Nedret’le. Annesinden başka kimsesi yoktu Metin’in. ‘Sana da yaparız bir tane...’ dedim gururla. ‘Yapar mıyız?’ ‘Yaparız merak etme.’ Nedret daha akılcıydı. ‘Gel bu uçurtmayı paylaş bizimle.’ dedi. ‘İstediğin zaman sen de uçurabilirsin bunu” (Adalı, 2006: 53-54).

Bilgin, Dursun’la birlikte bahçede tatlı limon yemektedir. Yeni doğan kardeşini de düşünür:

“ ‘Bir tane daha koparır mısın bana?’ dedim
 Dursun’a.
 ‘Fazla yeme miden bozulabilir.’
 ‘Yok yemeyeceğim.’
 ‘Ne yapacaksın?’
 ‘Kardeşıme... Erbil’e götüreceğim. O gelemiyor ya
 bizimle, daha çok küçük. O da yesin’” (Adalı, 2006: 116).

Babası Bilgin’e bir itfaiye arabası alır. Bilgin, tıpkı uçurtmasını paylaştığı gibi, arabasını da arkadaşlarıyla paylaşır.

“Getirdiği armağan, kırmızı, kurlmalı bir itfaiye aracıydı. Kurup bıraktın mı, ‘vuv’ diye bir ses çıkararak yürüyordu. Hiçbir arkadaşımın böyle bir oyuncuğı yoktu. Önce evde tek başıma, sonra sokakta arkadaşlarımla, haftalarca bıkmadan usanmadan oynadım bu oyuncuğımla. Yayı kırılıp kendi başına yürümez olduğunda bile, oyunlarımızın en gözde oyuncuğı olarak kaldı kırmızı itfaiye aracı” (Adalı, 2006: 119).

Adalı, kitaplarında iş birliği ve yardımlaşma konularına sık sık değinmiştir. Bu kitapları okuyan çocuklar çevrelerine yardımcı olabileceklerini kavrayacaklardır. Başardıkları ufak işler, onları mutlu edecek ve kendilerine güvenen bireyler olmalarını sağlayacaktır. Ayrıca yardımlaşmak, çevrelerini tanımalarına, insanlarla iyi ilişkiler kurmalarına yardımcı olacaktır.

3.3.3. YETİŞKİNLER VE AİLE

Özellikle “Kaledibi Sokağı” adlı kitapta yetişkinler ve aileler iletişime önem verirler. Demokratik ve saygılıdır. Elbette bu duruma zıt karakterler de kullanılmıştır. Ancak bu özelliklere sahip olmayan yetişkinler ve çocuklar arasında çıkan sorunlar kolayca çözülür. Yetişkinler çocukları yüreklendirip onlara inanırlar.

“Mavi Gezegenin İlk İnsanları”nda Yağmur ve Damla kilden figürler yapmak isterler ama başarısız olurlar. Babaları onları yüreklendirir:

“ ‘Olmuyor baba... Ne kadar uğraşsam, istediğim gibi olmuyor.’ diyerek geldi yanıma.

‘Olacak...’ dedim. ‘Uğraşıp çalıştıkça beceri kazanıp daha iyi şeyler yapmayı öğreneceksiniz. Halıcılar’da gördüğümüz küçük kıızı unutmayın. O yapabiliyorsa, siz de yapabilirsiniz. İlk yaptığınız figürleri bozmayın sakın. Onları daha sonra yaptıklarınızla karşılaştırır, aradaki farkı görürsünüz.’” (Adalı, 2005: 66).

Çocuklar başarılı olduğunda yetişkinler onları yüreklendirir. Bunun örneği “Kaledibi Sokağın”da bulunmaktadır:

“Bizim takımın değişmez kalecisiydim.

‘Âlim çocuk, büyüdüğünde Cihat gibi bir kaleci olacaksın.’ derlerdi bana” (Adalı, 2006: 15).

“ ‘Ben hep demem mi sen akıllı çocuksundur diye. Bak yine akıllıca davranıyorsun. Şimdi gel bakalım. Görüşmemiz gereken bir konu var’” (Adalı, 2006: 23) .

“ ‘Gördün mü, öğrendin bile. İlk balığı sen tuttun. Günün şampiyonu sensin’” (Adalı, 2006: 61) .

“ ‘Aferin. Hiç de fena olmamış. Ama bir daha benden izinsiz ciltçilik yapmak, buraları dağıtmak yok’” (Adalı, 2006: 144) .

“Birlikte aşağıya inip bodrumdan bisikletimizi çıkardık.

‘Aferin Âlim çocuk, çok iyi bakmışsın bisikletimize.’ dedi.

Çok gururlanmıştım. Sevinçten uçuyordum” (Adalı, 2006: 111).

“ ‘Aslan oğlum be... İnsanın böyle çalışkan oğlu olursa, sırtı yere gelmez.’ diyerek iki yanağıma birer öpücük kondurdu. O güne kadar pek çok armağan almıştım ama sanırım aldığım ilk ödül bu iki öpücüktü” (Adalı, 2006: 122).

“ ‘Aferin. Çok güzel yazmışsın. Bunu sakla da akşama babana gösterelim. Bir daha da benim kâğıtlarımı benden izinsiz karıştırma.’ Uzanıp kucakladı, öptü beni” (Adalı, 2006: 153).

“Babam şiiri okuduktan sonra: ‘Sen mi yazdın bunu?’ diye sordu. Başımı salladım.

‘Aferin benim akıllı oğluma. Ne de güzel yazmışsın... Büyüyünce daha güzellerini yazarsın inşallah’” (Adalı, 2006: 153).

“Arkadaşlarım defterlerine, merdivenler, direkler, yılanlar, çatallar çizerken, ben de küçük şiirler yazıyordum. Hayriye Öğretmenimiz şiirlerimi çok seviyordu. Daha çok yazmam için yüreklendiriyordu beni” (Adalı, 2006: 220) .

Çocuklar, olumsuz davranışlarını gördükleri yetişkinleri eleştirirler. “Kaledibi Sokağı” adlı kitaptaki çocuk kahramanımız kendisine yalan söylendiğini fark edince, yetişkinlere tepki gösterir. Onların söyledikleriyle yaptıklarını değerlendirir.

“Sonra bir tümseğin başına geldik. Ninem, annem, babam, halalarım, herkes ağlıyordu. Tevhide Halam başörtüsünü örtmüş, çantasından çıkardığı küçük Kur’an’ı okumaya başlamıştı. Şinasi amcamın gittiği seyahati sonunda anlamıştım. Bana yalan söylemişlerd(...)Bana yalan söyledikleri için o gün akşama kadar kimseyle konuşmadım” (Adalı, 2006: 27).

“Günlerce geçmedi ev halkına karşı burukluğum. Özellikle de bana, her konuda mutlaka doğruyu söylememi öğütleyen babama kızıyordum. Hepsi de yalancıydı. Kutlu ağabeyim bile” (Adalı, 2006: 28).

Yetişkinlerin küçükleri takdir ve yüreklendirmelerine “Havşan Öyküleri-1” adlı kitapta da rastlanır:

“ ‘Akıllı kızlarım benim. Aferin size! Ne güzel düşünmüşsünüz’” (Adalı, 2002: 38).

Bu yaklaşım “Dünyamızın İlk Şafağı”nda da vardır.

“ ‘Ah oğlum, ne de güzel balıklar yakalamışsın, eline sağlık.’ diyerek Ningur’a teşekkür etmiş.

‘Benim oğlum beceriklidir.’ diye övünmüş babası da” (Adalı, 2006: 52)

“ ‘Söylemişim değil mi, benim oğlum beceriklidir. Üstelik çok da akıllıdır.’ diye çevresine böbürlenerek bakmış” (Adalı, 2006: 53–54).

*“O gün Yağmur’la Damla’nın sınavları vardı.
Akşama sevinç içinde geldiler. Sınıflarında en yüksek
notları onlar almıştı.*

‘Aferin benim akıllı kızlarıma.’ dedi Elif.

*‘Eh birer ödülü hak ettiniz.’ dedim ben de” (Adalı,
2006: 53).*

“Bilgin Amca onları bekliyordu. Önce Ningur’u kucaklayıp kutladı. Cesaretini öven sözler söyledi. Sonra da ‘Böyle bir olaydan sonra, yeni fikirlerle bana geleceğinizi biliyordum.’ dedi” (Adalı, 2006: 98).

“Ningur, özellikle babası gelip kendisini yanaklarından öperek, ‘Seninle gurur duyuyorum akıllı oğlum.’ dediğinde çok mutlu oldu” (Adalı, 2006: 41).

“ ‘Çözeceğine inanıyorum, seni şimdiden kutluyorum.’

‘Sağol Bilgin Amca’” (Adalı, 2006: 41).

Evcilleştirmek için yakaladıkları keçileri köye getiren Nigur ve arkadaşları köy halkının tepkisiyle karşılaşılır. Bilgin Amca ortalığı yatıştırır:

*“Her kafadan bir ses çıkıyor, inanılmaz bir şamata,
bir curcuna başlıyor.*

*‘Susun!’ diye bağılıyor Sungur.
 ‘A-aaa, bu çocuk da kim oluyor?’ diyor bağıırıp
 çağırnlardan birisi.
 ‘Bunlar bizim avımız.’ diyor Ningur. ‘Onları biz
 avladık, ne yapılacağına da biz karar veririz.’
 ‘Bakın şu bacaksıza.’ diyor iri yarı bir avcı.
 ‘Boyuna posuna bakmadan bize karşı çıkıyor.’
 ‘Bırakın çocuğı konuşsun, derdi neyse anlatsın.’
 diyerek herkesi susturuyor köyün Bilgin Amca’sı” (Adalı,
 2006: 23) .*

Ailede demokrasi de önemlidir. Bunu örneklerine “Havşan Öyküleri-1-2” adlı kitaplarda rastlıyoruz. Bu kitaplarda yine Yağmur ve Damla karşımıza çıkar. Onlara bu kez Havşan eşlik eder. Havşan, konuşan, havlayan bir tavşan. Adı Zıpzip. Kızların, bir piknikte onunla karşılaşmasıyla olaylar başlar. Zıpzip’in onlarla eve gitmesi, onların arkadaşlarıyla tanışması, gezilere katılması, okullarını ziyaret etmesi, bilgisayar kullanması birinci kitapta yer alıyor. İkinci kitapta Zıpzip okuma yazma öğreniyor, balık avlıyor ve resim yapıyor.

“Oy çokluğuyla onlar kazanmıştı” (Adalı, 2002: 8) .

“-Eğer sen de istersen... diye ekledi Damla” (Adalı, 2002: 13) .

“Geçmişten Gelen Konuklar”, “Zaman Bisikleti” adlı kitabın devamıdır. Yağmur ve Damla yine zaman içinde yolculuğa çıkarlar. Dönerken Anin ve Çuka’yı da yanlarında getiriler. Anin ve Çuka’nın günümüz dünyasıyla tanışması, yaşadıkları şaşkınlıklar akıcı bir dille anlatılmıştır.

“Geçmişten Gelen Konuklar” adlı kitapta, Yağmur ve Damla Çuka ve kardeşini zaman bisikletiyle zamanımıza getirmek isterler. Bu konu aile içinde oylama yapılarak karara bağlanır:

“Karşımda ikiyken üç oldular. Köpeğimiz Bambi benden yana oy kullansa bile, aile cumhuriyetimizde üçe karşı iki yenilmiş durumdaydım” (Adalı, 2004: 9).

Olumsuz durumlar karşısında yetişkinler, zor durumda olan karaktere destek olurlar. Akılcı çözümler bulmaya çalışırlar. “Dünya Artık Daha Güzel” adlı kitapta üzülen Cansu’ya arkadaşları destek olurlar:

“Gün geçtikçe Akcan umudunu yitiriyor, Bayku ise dostunu yüreklendirmek için elinden geleni yapıyordu” (Adalı, 2005: 29) .

“ ‘Bir tek ben çoğalamıyorum.’ dedi Cansu hüznle.
 ‘Hadiii, üzülme!’ diye bağırdı dede. ‘Bakarsın onun da bir çaresini buluruz. Şimdi sen, kendini toparlamaya bak.’
 ‘Evet.’ dedi Cansu. ‘Belki buluruz. Baksana artık üzülmiyorum. Mutlu olduğumu bile söyleyebilirim. Oysa dün öyle mutsuzdum ki...’
 ‘Hadi seni dışarıya çıkaralım.’ dedi Ayça.
 ‘Hava o kadar güzel ki.’ dedi Elif. ‘Daha mutlu olacağına eminim’” (Adalı, 2005: 45).

“Az sonra kimse kalmamıştı Akıl Kayası’nın çevresinde. Ertesi gün herkes, aklının yettiğince bir çözüm düşünüp öyle gelecekti. Bayku, Akcan’ın yanına gitti. ‘Merak etme, mutlaka bir çözüm bulacağız.’ dedi”(Adalı, 2005: 53)

“Sorunun denizi geçmek olduğunu öğrenen Ayça:
 ‘Aaa, o kolay...’ dedi. ‘Denize açılan derenin ağzında sazlar var. Dedem bize onlardan bir sal yapar. Bir de yelken yaptık mı, uçar gibi gideriz denizin üstünde’” (Adalı, 2005: 54).

Aynı durum “Bolluk Ve Savaş” adlı kitapta da vardır. Bilgin Amca Ningur’a köyü savunmak için önerilerde bulunur:

“Yine de alınabilecek her türlü önlemin alınmasından yana olan Bilgin Amca, yeni bir öneride bulundu:

‘Köyün dört köşesine çevreyi görebilecek yükseklikte birer kule yapalım.’ dedi, ‘Buraya koyacağımız gözcüler gece gündüz çevreyi denetleyebilirler’” (Adalı, 2005: 89–90).

Adalı’nın kitaplarında yetişkinler hatalı olduklarını gördükleri zaman özür dilerler ve kendilerinin eleştirebilirler. “Dünya Artık Daha Güzel” adlı kitapta, anne, evine bolluk ve bereket getiren Cansu’nun gitmesini istemez:

“ ‘Cansu gitmesen olmaz mı? Hep bizimle kalsan, bizi hep mutlu etsen...’

Daha bunu söylerken, bunun bencilce bir davranış olduğunu düşündü. Kendi mutluluğu için tekboynuzun mutsuz olmasını istiyordu.

‘Yok, yok...’ dedi sonra da. ‘Sen bize yeterince mutluluk verdin. Git. Ama yolda kızlarımı korumayı unutma. Onları bana sağ salım gönder’” (Adalı ,2005: 64).

“Dünyamızın İlk Şafağı” adlı kitapta köpeğin evcilleştirilmesine karşı çıkan anne, çocuğu evcilleştirilen köpek tarafından kurtarılınca özür diler:

“Ufaklığın annesi, iki kardeşin yanına geldi.

‘Anin ve Çuka, siz bu köpeği evcilleştirmek istediğinizi söylediğinizde, ilk karşı çıkanlardan biri bendim. Şimdi sizlerden özür diliyorum. Dost olmasaydı kızım o sırtlana yem olacaktı’” (Adalı, 2006: 90).

Kitaplardaki yetişkin davranışları, kitapları okuyan çocukların karşılaştırma yapabilmeleri için çok uygundur. Bunun yanında çocukların “otorite” kavramını sorgulamalarına yardımcı olacaktır. Otoriteyi sorgulayabilen çocuklar fikirleri ve davranışları da sorgulayacaklardır.

3. 3. 4. YÖNETİCİLER

Adalı'nın kitaplarındaki yöneticiler problemlerle karşılaştıklarında en uygun ve en faydalı çözümü bulmaya çalışırlar. Cezalandırmak yerine affetmeyi tercih ederler. “Bolluk Ve Savaş” ta yönetici Ningur'dur. Köyü tehlikededir ve önlem alması şarttır. Bir yönetici olarak köyünün refahını düşünmektedir:

“O gece, hiç uyumadı Ningur, uzun uzun bu konuyu düşündü. Başkalarının malını çalarak geçinme yolu açılmıştı artık. Bir biçimde, bu talan düzenine engel olmak gerekiyordu. Yoksa, çok geçmeden, yiyecek sıkıntısına düşen her köy, gereksinimlerini başka köye saldırarak karşılama yolunu seçecekti. Hayvanları ve olanaklarıyla en varlıklı köy Çatalhöyük olduğu için de, bu tür saldırılar en çok kendilerine yönelecekti. Gelebilecek çapulculara karşı daha güvenli bir önlem gerekiyordu” (Adalı, 2005: 103).

Ningur'un köyü saldırıya uğrar. Arada çatışma çıkar. Saldırganlardan bazıları yaralanır:

“ ‘Yaralılar ne olacak?’ diye sordu Bilgin Amca. ‘Kadınlar yaralarını sarsın. Sonra da bırakın gitsinler. Gittikleri her yerde, Çatalhöyük’ün kolay kolay ele geçirilmeyeceğini anlatsınlar. Onların bu serüveni belki aynı düşüncede olan başkalarına ders olur’” (Adalı, 2005: 140).

Ningur tutsakların gitmesine izin vermez. Onlara bir öneri sunar. Olumsuz bir durumu daha da kötü hale getirmek istemez:

“ ‘Dur!’ dedi Ningur., çok iyi bir fikir gelmişti aklına. Bu olumsuz durumu, iki köye de kazanç sağlayacak bir iş birliğine dönüştürebilirdi. ‘Gitmesinler. İzin verirsen köyün tüm halkı gelip çevremize dursun’” (Adalı, 2005: 21) .

“Sungur ile Ülgür, yanlarına Kirra ile Aykin’i de alarak akşam yemeği için avlanmak üzere hemen dere kıyısına koştular. Böylece, kötü eylemlerinden ötürü suçlanan bu iki arkadaşı onurlandırmış, onların dostluğunu kazanmış oluyorlardı” (Adalı, 2005: 26).

“Bir sabah, köylerinin korunması için nöbetçi olarak görevlendirdikleri yabancı avcılar bir araya topladı Ningur.

‘Göreviniz bitti. Artık gitmeniz gerek. Ama giderken, köyünüze çok değerli birkaç armağan yollamak istiyorum sizinle.’ dedi.

O gün onları, Sungur ve birkaç arkadaşının eşliğinde ava yollandı. Sungur onlara koyun ve sığır sürülerinin su içmeye geldiği yerlerde gizlenip, hayvan yavrularını canlı canlı yakalamayı öğretti. Daha sonra Ninlil’den yabani hayvanları evcilleştirmeyi öğrendiler” (Adalı, 2005: 111).

Yönetici konumundaki karakterler için demokrasi vazgeçilmezdir. Bütün kararları halklarıyla birlikte alırlar. Adildirler. “Ateşin Çocukları” adlı kitaptan şu örnekleri verebiliriz:

“Gece, her birini teker teker düşünmüş, kafasında değerlendirmiş, yaşlı başkanın, her görev için en uygun kişiyi seçtiğini görmüştü. Yalnızca, başkan yardımcısı olarak Sungur’u görmek isterdi, ama işinde çok başarılı olan eski başkan yardımcısını görevinden almak, ona hak etmediği bir ceza vermek gibi olacaktı. Onun için bundan da vazgeçmişti” (Adalı, 2005: 153).

Köyün yönetimini Ningur’a devreden eski başkan, ona demokrasinin ve adaletin ne kadar önemli olduğunu anlatabilmek için şunları söyler:

“ ‘Her yaptığın işte, yaşlıların deneyimlerinden, gençlerin yeni fikirlerinden mutlaka yararlan. Küçücük bir çocuğun bile sana söylediklerini dikkatle dinle. Biri sana bir şey diyorsa, bu küçücük bir çocuk bile olsa, söyleyecek bir şeyi var demektir. ... Dinlemeyi, duyduklarını değerlendirmeyi bil! Dinlemek seni her zaman gerçeklere, doğrulara daha kolay ulaştıracaktır’” (Adalı, 2005: 145).

“ ‘... Adaletli olmalısın. Herkese hakkını vermeli, suçluyla suçsuzu, haklıyla haksızı doğru ayırt etmelisin. Haklı olan hakkını almalı, suçlu olan cezasını çekmeli. Kimseyi ezmemelisin. Kişinin hakkı hakça, cezası da suçuna uygun olmalı’ ” (Adalı, 2005: 143–145) .

Ningur, komşu köyün başkanı Aymar’a birleşmeyi önerir. Aymar konuyu halkına danışması gerektiğini söyler:

*“Bu son söz Aymar’ı çok etkilemişti.
‘Önerin çok güzel genç kardeşim. Sonuncusu
dışında, sana tümüyle katılıyorum.’ dedi. ‘Köyümüzün
halkına danışacağım. Onlar da onaylarsa, gelip size
katılırız’ ” (Adalı, 2005: 160).*

Ningur demokratik ve saygılı bir başkandır. Önemli kararları tek başına almaz. Bu durum “Bolluk Ve Savaş” adlı kitapta şöyle anlatılır:

“Ningur köye döner dönmez Aymar, Baygur ve Bilgin Amca’yla bir toplantı yaptı” (Adalı, 2005: 67) .

“Bir gece Ningur, köyün ileri gelenleriyle bir toplantı yaptı. Kış artık çok yaklaşmıştı. Alınan önlemler konusunda herkesin görüşlerini aldı” (Adalı, 2005: 88) .

*“Ama kafasını kurcalayan çok önemli bir sorun
vardı: Çapulcular karanlık bir gecede gelirlerse, onları
görüüp izleyebilme olanakları yoktu. Buna çözüm bulmaları
gerekiyordu.
O gece Ningur, tüm köy halkını, büyük alana çağırdı.
Herkes ateşin çevresine toplandı” (Adalı, 2005: 90).*

Yöneticiler halklarını severler ve onların refahı için çalışırlar. Kendilerine güvenleri vardır. Çalışmaktan yılmazlar. “Bolluk Ve Savaş” ta Ningur’un halkı için düşündükleri şu ifadelerle anlatılır:

“Köyünün halkını, tüm aklını ve gücünü kullanarak, olabilecek kötülüklerden korumak istiyordu. Ama, bunu nasıl yapabileceğini bilmiyordu. Bu konuda kendisine kılavuzluk edecek hiçbir örnek yoktu. Ne yapacaksa, kendisi düşünüp bulmalıydı” (Adalı, 2005: 124).

“Gözlerini açıp aşağıya, köye baktı. Çocuklar, yaşlılar, yetişkinler, gençler evlerden çıkmaya başlamışlardı. Bütün bu insanlar ona güveniyorlardı. O da, halkı için yapabildiği her şeyin en iyisini yapmaya çalışıyordu. Bütün çocuklar onun çocuklarıydı; bütün gençler kardeşleri, yetişkinler dostları, yaşlılarsa anaları, babalarıydı. Onun sevgili halkı, sevgili ailesiydi bu insanlar. Hepsini, ama hepsini çok seviyordu” (Adalı, 2005: 130).

Adalı, kitaplarında, hayatımızda karşılaşılabileceğimiz durumlara da yer vermiştir. Böylelikle kitabı okuyan çocuk gerçeklikten kopmaz. Ayrıca bu durumlarda uygulanabilecek alternatif yaklaşımları da görme imkanı bulur.

“Ama, gelenlerin arasında kötü insanlar da vardı. Hiç de istekli değildi bunlar kendi emekleriyle bir şeyler üretmeye.

Çatalhöyük’lü ustaların öğrettiği şeyleri öğrenir gibi yapıp köyün dost ortamından yararlanarak köyün her yanını gezdiler, gördüler, içeriden ve dışarıdan inceleyerek kendilerine planlar kurdular” (Adalı, 2005: 132).

Yöneticiler, hemen pes etmezler. Başarısızlığa rağmen tekrar tekrar denerler.

“Ningur hemen yeniden işe koyulmuş. Bir sürü çatallı iğne yapmış. Hiçbiri istediği sonucu vermiyormuş. Ama o hiç yılmadan, usanmadan uğraşmış. Başarısızlığa uğradığında vazgeçecek yerde, başka türlü bir iğne daha yapmayı denemiş” (Adalı, 2006: 56).

“ ‘Sakin kararsız olma... Halkımız seni izleyecek, senin kararlarını uygulayacaktır. Karar vermekte

bocaladığın zaman, güvendiğin kişilerin düşüncelerine başvur, ama kararsız kalma, son kararı hep sen ver... İşte bunun için senin kararların yok edici, kötülük ve acı getirici kararlar olmamalı. Sen hep yaratıcı, iyilik ve mutluluk getirici kararlar vermelisin’’ (Adalı, 2005: 146).

Yönetici konumundaki karakterler çocukların karşılaştırma yapabilmeleri için uygundur. Ayrıca yetişkinler konusunda olduğu gibi “otoriteyi sorgulama” becerisi kazandırabilirler. Adalı, “demokrasi” kavramını da çok iyi işlemiştir.

3. 4. BİLGİN ADALI’NIN KİTAPLARINDA ELEŞTİREL DÜŞÜNMEYLE İLGİLİ ANLAYIŞ VE TUTUMLAR

3. 4. 1. SORGULAMA - ETKİLİ SORU SORMA BECERİSİNİ KULLANMA

Sorgulama ve etkili soru sorma becerisi eleştirel düşünmenin en önemli göstergesidir. Kişinin, karşı karşıya kaldığı durumu, fikirleri sorular sorarak anlamaya çalışması, sağlıklı düşünmenin gerçekleşmesi, kendini fikrî anlamda geliştirilmesi ve karşılaştığı durumları doğru anlaması için gereklidir.

Adalı’nın kitaplarında karakterlerin sorgulama yeteneği gelişmiştir. Durumları, olayları, fikirleri olduğu gibi kabul etmezler. Fikirlerin ve durumların temellerini, sebeplerini, ortaya çıkış süreçlerini anlamaya çalışırlar.

“Dünyamızın İlk Şafağı”nda Ningur arkadaşlarıyla oyun oynarken düşünmeye başlar. Kendi kendine yaptığı bu sorgulama tekerleği bulmasının ilk adımı olmuştur:

“Bir gün bizim Ningur çamurdan yapılmış toplarla arkadaşlarıyla oynarken, ‘Bu toplar gibi tıkr tıkr yuvarlanan bir şey olsa. İnsanlar yüklerini

onu üstüne yükleyip kolayca götürseler olmaz mı?’ diye düşünmüş” (Adalı, 2006: 31).

Ningur taşımada kolaylık yaratacak bir alet yapmayı kafasına koymuştur. Yaptığı sorgulamaların sonucunda aklına gelen fikirleri Bilgin Amca’yla paylaşır. Görülüyor ki kahramanımız deneyime güvenmektedir:

“ ‘Bilgin Amca, yaptığımız sal suda yüzüyor, nasıl hareket ediyor?’ diye sormuş önce.

‘Anladığım kadarıyla su onu yukarıda tutuyor. Başka bir yere değmediği için de kolaylıkla hareket edebiliyor’ demiş Bilgin Amca.

‘Peki salımızı karaya çeksek aynı rahatlıkla yürütebilir miyiz?’

‘Yürütemeyiz. Çünkü salın tüm gövdesi yere oturur. Yer de sert olduğundan, salı hareket ettirmek için çok fazla güç harcamamız gerekir’” (Adalı, 2006: 38-39).

Ningur ayrıntılara dikkat eden, onları değerlendiren bir çocuktur. Bu özelliği sayesinde aradığı cevabı bulur:

“ ‘Demin yanımdan geçerken ne yapıyordun Linla?’

Ningur’un üstüne doğru koşarak gelişinden korkmuş Linla.

‘Hiçbir şey yapmıyordum.’ demiş.

‘Yok, yok... Bir şey yapıyordun. Elin boynundaydı...’

‘Aa, o mu? Boncuklarımla oynuyordum.’

‘Bana gösterebilirsen nasıl yaptığını.’

Linla hemen boynundaki boncuklardan birini iki parmağının arasında çevirmeye başlamış.

Ningur, yuvarlak nesnelerin ortasından bir delik delip, içinden bir şey geçirilince, o yuvarlak nesnenin kolayca döndüğünü anlamış bunu görünce. Bu da ona harika bir fikri vermiş.

‘Buldum!’ diye bağırarak Bilgin Amca’nın yanına koşarak. ‘Topları salın altına koymayacağım. Onları bir çubuğun içine yerleştireceğim. Sal çubuğun üstüne oturacak. Çubuğun uçlarındaki toplar da kolayca dönecek’” (Adalı, 2006: 40).

Ningur kardeşinin oyuncağıyla oynarken yeni bir şey keşfeder:

“Ningur odun parçasını düz bir yere yerleştirip, sinekleri avladığı gibi, tıngırtı oyuncağının ipiyle vurdu ona. Odun, daha uzak bir yere düştü. Demek ki ipteki güç, kendi tekmesinden daha fazlaydı.

Bir anda, tıngırtı oyuncağının ipiyle, cisimleri uzaklara fırlatabileceğini anlayan Ningur için, yanıtlaması gereken bir tek soru kalmıştı: Nasıl bir cisim?” (Adalı, 2006: 127).

“Ateşin Çocukları”nda Ningur, kilden yaptıkları aletleri pişirmek için büyük bir fırın yapması gerektiğini düşünür. Ancak bunu nasıl yapacağını bilemez ve yine akıl yürütmeye başlar:

“Bunları birleştirse, fırını yeniden oluşturabilirdi. Ama bunlar düzensiz parçalardı, birleştirmek çok zor olurdu. Peki, ya bir fırın düzenli parçalara ayrılıp sonra bu parçalar birleştirilse? Acaba bu yapılabilir miydi?

Bir bütün, parçalardan oluştuğuna göre... Bir ev yapmak için, kerpiç tuğlaları üst üste koymak gerekiyordu. Üstüne sazlardan bir dam gerekiyordu. Bir giysi yapmak için uygun biçimde kesilmiş kumaş ya da deri parçalarını birleştirip dikmek gerekiyordu. Daha büyük parçaları birleştirerek, çocukların oyun fırınından daha büyük bir fırın yapabilmeliydi.

Ama nasıl?” (Adalı, 2005: 57) .

Ningur ve arkadaşları, öküzleri binek hayvanları olarak kullanırlar. Ancak öküzlerin ağır hareket etmesi Ningur’u bu konuda düşünmeye sevk eder:

“Öküzün yanı sıra yürüyen Ningur, kardeşinin öküzün sırtında hiç yorulmadan yolculuk etmesine bakıp gülümsedi bir ara. Öküzü böyle binek hayvanı olarak kullanmak Ninlil’in buluşuydu. Ama öküzler çok ağır, hantal hayvanlardı. Bu iş için başka bir hayvan kullanılamaz mıydı?

Bildiği hayvanları düşündü teker teker” (Adalı, 2005: 115).

“Zaman Bisikleti” adlı kitapta kızlar, kabilenin bazı üyelerinin ateşin başında nöbet tuttuğunu görürler. Bu konuda babalarıyla konuşurlar. Babaları onlara ateş ve ocağın kültürümüzde önemli olduğunu anlatır ve devam eder. Bir sohbet başlar. Bu sohbet sırasında kızlar öğrendikleri bilgiler üzerinden akıl yürütürler:

“ ‘Baba, ateş yakmayı öğrenmişlerdi ya... Ateşin başında niye nöbet bekliyorlar hâlâ?’ diye sordu.

Ona ateşin, kabilenin var oluşu ve devamıyla ilgili bir simge olduğunu anlattım. Bunun daha sonra Anadolu’da binlerce yıl yaşanacak olan bir geleneğe dönüşeceğini söyledim.

‘Anadolu’nun çoğu yerinde anneler hala çocuklarına ‘ocağımızı sen tüttüreceksin’ der, ya da birine kızdıklarında ‘ocağın sönsün’ diye bağırırlar.’

‘Haa...’ dedi Damla. ‘Televizyondaki bir dizide ‘ocağı sönesice’ diye bağırıyordu yaşlı bir kadın. Demek ki bu o’(Adalı, 2006: 54–55).

Çuka tam tam sesleriyle haberleşmeyi öğrenmiştir. Ancak bu durum Yağmur’un kafasını karıştırır:

“ ‘Ama baba, yalnızca sesi duymak yeterli mi? Tam-tam-tam. Ne anlamı var bu sesin?’” (Adalı, 2006: 73–74) .

Sadece Yağmur değil, Çuka’nın arkadaşı Balamın de bu haberleşme yöntemini tam anlamamıştır. Bu durumu sorgulamaya başlar:

“ ‘Eee?’ diye sorguladı Çuka’yı Anin.

‘En son, derenin genişlediği kayalığın orada duyabildim sesini.’

‘Eee?’ dedi yine Anin.

‘Sonra duyamadım.’

‘Ne yaptığımızı anlayamadım.’ diye söze girdi Balamın.

Birazcık sıkıntıyla baktı ona Anin.

‘Şimdi sen bana uzaktan seslensen. Sesini aşağıdaki büyük ağacın altından duyabilir miyim?’

‘Duyarsın.’

‘Ormanın kıyısından?’
‘Duyarsın.’
‘Derenin kıyısında duruyor olsam?’
‘Belki duyarsın. Ama çok bağırmam gerekir.’
‘Ya kayalığın orada olsam?’
‘Duyamazsın.’
‘Ama biz Çuka’nın sesini ta kayalığın oradan duyduk.’
‘Evet duyduk.’ dedi Balamin. ‘Ama o Çuka’nın değil kütüğün sesiydi.’
‘O sesi Çuka çıkardığına göre, onun sesiydi.’
‘Ama bu kadar uzaktan bir ses duymanın kime ne yararı olabilir ki?’
‘Olur!’ diye kestirip attı Anin. ‘Ses sestir. Ayının sesini duyduğunda, yakınlarda bir ayının olduğunu anlarsın. Kütüğün sesini duyduğunda da bunu Çuka’nın çaldığını anlarsın’” (Adalı, 2006: 74–75).

Anin Çuka’ya bir oyuncak gösterir. Amacı onun ilkel bir davul yapmasını sağlamaktır:

“Çuka’yı kolundan çekerek küçük kızın yanına doğru götürdü.
‘Bak...’
‘Ne bu? Bir oyuncak.’
‘Oyuncak olduğunu ben de biliyorum. Yeni bir oyuncak.’
‘Sana da bir tane yapmamı ister misin?’
‘İstemem.’
‘Eee?’
‘Biraz kafanı çalıştırsana. Oyuncaktan başka bir şey olmaz mı bu?’” (Adalı, 2006: 94–95).

Oyun oynayan çocuklardan biri yere düşer. Yokuştan aşağı yuvarlanmaya başlar. Bir süre sonra durur. Ancak ayağa kalkamaz. Çuka yanına gider ve çocuğun ayağına bir ip dolandığını görür:

“Çuka, ‘İp niye kayıp gitmedi çocuğun ayağından?’ diye konuşurken, yanında beliriveren Anin yanıtladı bu soruyu:
‘Çünkü ipin ucu ilmek haline gelmiş, çocuğun ayağına sıkıca dolanmış. Göstermemi ister misin?’” (Adalı, 2006: 103).

Çuka ve Anin yaban tavukları, tavşan ve tilki yakalarlar. Evlerine dönmek üzere yola düşerler. Daha önce köpekleri evcilleştirmişlerdir. Bu durum Çuka'nın aklına bir soru getirir:

“ ‘Denesek, köpekler gibi bu tavukları da evcilleştirebilir miyiz acaba?’” (Adalı, 2006: 107) .

“Mavi Gezegenin İlk İnsanları” adlı kitapta, Yağmur ve Damla izledikleri görüntüleri babalarıyla tartışır:

“ ‘Baba...’ dedi Damla, ‘Bildiğimiz maymuna benziyorlar. İnsanlara benzeyen hiçbir yanları yok bunların.’

Hemen atıldı Yağmur:

‘Olur mu? Bunlar maymunlar kadar çok tüylü değiller. Üstelik, çok ilkel de olsalar işlerini kolaylaştıracak bir takım araçlar kullanıyorlar. Elleriindeki taştan yapılma bıçakları görmedin mi?’

‘Amaaann... Şempanzeler de, sert kabuklu yemişlerin kabuğunu taşlarla kırmıyor mu? Ne farkı var ki?’ diye itiraz etti.

‘Aaaa!’ dedi Yağmur, ‘Fark olmaz mı? Biri yerde bulduğu taşı kullanıyor, öteki, yerde bulduğu taşları birbirine vurarak keskin uçlu bir alet üretiyor’” (Adalı, 2005: 6-7).

Damla görüntüleri izledikten sonra babasına sorular sorar. Aralarında şöyle bir konuşma geçer:

“ ‘ İyi de, niye kök toplamaya dişiler, avlanmaya erkekler gidiyor hep?’ diye sordu Damla.

‘Bunun birkaç nedeni olmalı... Öncelikle, erkekler daha güçlü. Avlayacakları hayvanlarla daha kolay baş edebilirler, avladıkları hayvanları daha kolay taşıyabilirler. İkinci neden de yavrular... Kadınlar bebeklere bakmak, yiyecek bulmaya giderken onları da birlikte götürmek zorunda. Kucağında bebeği olan biri, av hayvanı peşinde koşabilir, gerektiği zaman onunla boğuşabilir mi? Oysa, kök çıkarırken, meyve toplarken, bebeği hemen yanı başında uygun bir yere yatırmak

yeterli. Bu da toplum içindeki iş birliğinin bir göstergesi. Erkekler avlanmakla, dişilerse, yenebilecek bitkileri, kökleri, meyveleri toplamakla görevli” (Adalı, 2005: 8-9).

Damla aklına gelen soruları sormaya devam eder. Bu kez kargalardan yola çıkarak şöyle bir soru sorar:

“ ‘Ama baba, kargaların bile çok meraklı hayvanlar olduklarını öğrendik okulda.’ dedi Damla. ‘Onlar ilgilerini çeken her şeyi, özellikle parlak şeyleri toparlayıp yuvalarına götürürlermiş. Bu kadar meraklı iseler, ‘neden’ ve ‘nasıl’ sorularını sormayı öğrenememiş midir onlar?’” (Adalı, 2005: 15-16).

Damla maymunların neden konuşamadıklarını sorgularken aklına papağanlar gelir. Yağmur ona gerekli açıklamayı yapar:

“Damla bir an düşündükten sonra, ‘İyi de baba, hani o araştırmacılar Viki’ye konuşmayı öğretememişler ya...’
‘Evet, yalnızca dört sözcük söylemeyi öğretebilmişler...’
‘O zaman papağanlar nasıl konuşuyor? Onlar maymunlardan daha mı zeki?’
‘Akıllım, olur mu...’ dedi Yağmur. ‘Onlar konuşmuyor ki. Duydukları sesi taklit ediyorlar yalnızca’” (Adalı, 2005: 17).

Bu kez Yağmur bir soru sorar:

“ ‘Peki köpekler nasıl anlıyor söylediklerimiz?’ diye sordu bu kez Yağmur” (Adalı, 2005: 18).

Kızlar görüntüleri izlerken kendi hayatlarıyla izledikleri ilkel hayatı karşılaştırırlar. Ardından kendi hayatlarının bir parçası olan matematiği sorgularlar :

“Mağaranın önündeki düzlükte, kendi aralarında gruplaşmış, oyun oynayan çocuklar vardı. İlğimizi en çok

çeken, küçük bir hayvan postuyla oyun oynayan beş kişilik bir grup olmuştu. İçlerinden biri postu sırtına alıp kaçıyor, ötekiler de ellerindeki sopalarla ona vurmaya çalışıyorlardı.

‘Avcılık oyunu oynuyorlar.’ Dedi Yağmur.

‘Evet...’ dedim. ‘Demek ki, avlanmayı böyle öğreniyorlar.’

‘Tıpkı bizim de okulda hiç bilmediğimiz şeyleri öğrendiğimiz gibi.’ dedi Damla. ‘Amam onlar öğrenirken eğleniyorlar da.’

‘Siz eğlenmiyor musunuz güzelim?’ dedi Elif. ‘Yeni şeyler öğrenmek her zaman eğlencelidir.’

‘Ama anne, bunlar çarpım tablosunu ezberlemek zorunda değiller...’

‘Ama kızım, onların çarpım tablosunu ezberlemelerine gerek yok ki...Onlar daha matematiği öğrenmemişlerdi. Öyle bir bilgiye de gereksinimleri yoktu...’

‘Bizim var mı sanki? Kaç kere kaç ne edermiş... Bana ne bundan?’

‘Dur bakalım..’ diye söze girdim. ‘Bakkala gidip paketi 450 bin liradan iki paket bisküvi aldın. Kaç para vermen gerekir?’

Damla parmaklarıyla sayarak hesaplamaya koyulduğu sırada Yağmur atıldı:

‘900 bin lira!’

‘Ama baba!’ diye bağırdı Damla. ‘ O zamanlarda bisküvi de para da yoktu ki...’

‘Bak şimdi tam üstüne bastın, kaldır ayağını da canı yanmasın...’ dedim” (Adalı, 2005: 21-22).

Roman kahramanları ilk insanları izlemeye devam ederler. Duvarlara resim çizen bir adam vardır. Bu adam, mağarasının yakınına sokulan aslanı bir odunu fırlatarak öldürür. Aslanın nasıl öldüğünü anlayamadığı için odunu alır ve incelemeye başlar. Kızlar, adamın ne yaptığını anlamazlar ve babalarına sorarlar:

“Ressam biraz soluklandıktan sonra, dağ aslanının yanına gitti. Göğsüne sağlanmış olan uzun odunu çekip çıkardı. Uzun uzun, evire çevire inceledi odunu.

‘Ne yapıyor baba?’ diye sordu Damla.

‘Sanırım bu uzun odun parçasını alıp aslanın altına koşturmak, bilinçli olarak yapmadığı bir şeydi. Şimdi odun ve aslanın ölümü arasında bir bağ kurmaya çalışıyor.’

‘Anladumm..’ dedi Yağmur. ‘Bu bağlantıyı kurabilirse, yeni bir alet icat etmiş olacak’”(Adalı ,2005: 26).

“Dünya Artık Daha Güzel”de kurt Bozku kendi hayatını sorgular:

“ ‘Hangisi daha iyi?’ diye düşündü bir an Bozku. ‘Böyle kısa ama sevdiklerinle birlikte mutlu bir yaşam mı, yoksa uzun ve yalnız bir yaşam mı? Ben kendi yaşamımı seçiyorum...’ diyerek başını salladı” (Adalı, 2005: 17).

“Kaledibi Sokağı”nda kahramanımız Bilgin denize girer. Küçük bir dalga onu ters çevirir. Suyun içinde çırpınırken babasına seslenmek ister ama başaramaz. Bu durum ona tuhaf gelmiştir:

“Aksırıp tıksırmalarım bittikten sonra, ‘Baba, insan suyun içindeyken ‘baba’ demek istediğinde niye diyemiyor? diye sordum. Babam kendini tutamayıp gülmeye başlamıştı” (Adalı, 2006: 39) .

Bahar yağmurlarını izleyen Bilgin babasına şöyle bir soru sorar:

“ ‘Yağmur niye yağar?’ diye sordum babama.

‘Yağmur berekettir.’ diye atıldı dedem köşesinden” (Adalı, 2006: 157).

Babasıyla gezintiye çıkan Bilgin, çevresinde gördüğü tarlalar hakkında sorular sorar:

“Geçtiğimiz yörelerdeki her şey yemyeşildi. Yeşil görmekten sıkıntı geliyordu insanın içine. Tarlalarda, kadınlı erkekli kalabalık gruplar çalışıyordu.

‘Bunlar pamuk tarlası.’ dedi annem.

‘Onlar ne yapıyorlar?’

‘Zararlı otları ayıklıyorlar.’

‘Yanıklık’taki otlar da zararlı mı?’

‘Tarladaki otlar zararlı. Ürünlerin büyümesini engelliyorlar.’

‘Haaa, anladım. Tarlada büyüyen otlar zararlı, ötekiler değil’” (Adalı, 2006: 162).

Bilgin’in halası uzun süre sonra onları görmeye gelmiştir. Herkes sevinçten ağlamaktadır. Bu durum Bilgin’e tuhaf gelmiştir:

*“Bu kadar sevinicin orta yerinde niye ağlaşıp durduklarını pek merak ediyordum.
‘Sevinç gözyaşı onlar çapkın...’ dedi Tevhide halam.
Yine anlamamıştım.
‘Sevinç gözyaşı nedir?’ diye sordum anneme.
‘İnsanlar çok sevinince ağlarlar.’ dedi annem”
(Adalı, 2006: 191-192).*

Sorgulama ve etkili soru sorma eleştirel düşünmenin temellerindendir. Görüldüğü gibi, Adalı kitaplarında bu iki durumu kullanmıştır. Adalı’nın kitaplarını okuyan çocuklar da kendilerini roman kahramanlarıyla özdeşleştirecek, kendi yetilerini de kullanmayı düşüneceklerdir.

3. 4. 2. EMPATİ

Çocuklar sosyal yaşam içinde yer alırken kabul etmeyi, uyum sağlamayı, nerede nasıl davranmaları gerektiğini öğrenirler. Bu aşamaların ardından kabul görmeye de başlarlar. Çocuk ancak sosyal olarak kabul gördüğünde sosyal iletişim içinde yer alabilir. Kabul görmenin en önemli koşullarından biri de empatidir. Kendi ihtiyaçları ve duyguları kadar grup içindeki diğer bireylerin de duygularını ve ihtiyaçlarını fark etmek önemlidir. Başkalarının davranışlarının altında yatan duyguları fark etmek, bu duyguların hangi tepkilere neden olduğunu anlayabilmek uyum için çok önemlidir. Empatik düşünebilen çocuklar çevrelerinde olup bitenleri daha iyi yorumlayabilirler, başkalarının problemlerini daha kolay anlayabilirler ve ilişkileri içindeki problemleri daha kolay çözebilirler. Bu özellikleri de diğer çocuklar tarafından kolayca kabul görmelerini sağlar. Empatik düşünebilen çocuklar kendi duygularının farkında oldukları ve duygularını da ifade edebilmeyi becerdikleri için ilişkilerinde daha az sorun yaşarlar.

“Bolluk Ve Savaş” adlı kitapta Ningur, köylerini soymak için gelen hırsızlarla kendi arasında empati kurar. Onlarla ilgili şöyle konuşur:

*“ Bilgin Amca’nın bir sözünü anımsadı:
‘Dost kazanmak, düşman kazanmaktan çok daha iyidir. Unutma, birlikten güç doğar.’ demişti birgün ona. Hemen söze girdi Ningur:
‘Yok...’ dedi. ‘Cezalandırma onları. Evet, yaptıkları çok yanlış ama, köylerini düşünerek, iyi bir amaçla yapmışlar. Bu utanç, umarım onlara da öteki gençlere de ders olur’” (Adalı, 2005: 21).*

Adalı kitapta hırsızları anlatırken yanlı davranmaz. Onları dünyanın en kötü insanları gibi göstermez. Onların bu duruma getiren nedenleri irdeler. Bu da okuyan kişinin empati kurmasını, karşılaştığı olaylara karşı ön yargılı olmamasını sağlar. Adalı hırsızları şöyle anlatır:

“Akka’nın köyünü basıp talan edenler de bunlardı. Hiç bilmedikleri, uzak bir köyden geliyordu bu insanlar. Anlaşıldığına göre, köylerindeki yaşam koşulları çok ağırdı. Onlar da, başka köylere saldırılar düzenleyip oralardan kaçırdıkları şeylerle sürdürmeye çalışıyorlardı yaşamlarını. Önce Akka’nın köyünü talan etmişlerdi. Ama, evcil hayvanlara da bakmayı bilmedikleri, gelişkin av silahları olmadığı için de kısa sürede yeniden aç kalmışlardı. Gezgin satıcılardan Çatalhöyük’ün ne kadar varlıklı bir köy olduğunu duydukları için burayı seçmişlerdi. Buradan çalacakları hayvanlarla, kışı sıkıntısız geçirebileceklerini düşünüyorlardı” (Adalı, 2005: 102-103).

Çatalhöyük’e saldıran hırsızlar yakalanır. Onlara nasıl davranılacağı konusunda tartışma çıkar. Bilgin Amca ve Ninlil cezalandırmaya karşı çıkarlar. Ninlil olaya tutsakların gözüyle bakar:

“Çapulcuların kendi köyüne yaptıkları saldırı nedeniyle yaşadığı üzüntü ve öfkeyi yüreğinden atamamış olan Akka, ‘Elimizdeki tutsakları en ağır biçimde

cezalandıralım. Bunu duyan çapulcular bir daha bize saldırmaya cesaret edemezler.’dedi.

‘Ne yapalım yani? Öldürelim mi onları?’ diye çıkıştı Bilgin Amca...

‘Hayır.’dedi Sungur. ‘Birer ellerini kesip köylerine geri yollayalım. Böylece korkup bir daha böyle işlere kalkışmazlar.’

‘Olmaz!’dedi Bilgin Amca. ‘Şiddet, daha büyük şiddetin doğmasına neden olur. Bu kez oç almaya gelirler köyümüze.’

‘Ben de aynı düşüncedeyim...’dedi Ningur. ‘Bunlara vereceğimiz ceza, böyle bir şeye kalkışabilecek başka köyler için caydırıcı olmayabilir. Bir başka yol bulmalıyız.’

‘Anladığım kadarıyla, o insanlar aç...’dedi Ninlil.

‘Eskiden kış ayları geldiğinde biz de çoğu kez aç kalırdık. Ne varmış bunda?’dedi Sungur.

‘Ama biz artık aç kalmıyoruz. Ağıllarımızda bize kış boyunca yetecek kadar hayvanımız, ambarlarımızda tahılımız, kurutulmuş meyvelerimiz, av aletlerimiz var.’dedi Ninlil.

Ningur öfkeleni:

‘Şu aklından geçenleri açıkça söyleyen de biz de anlasak!’ diye kızdı Ninlil’e.

‘Tamam...’ dedi Ninlil. ‘Şimdi biz bu aldığımız tutsaklara iki öküz verip köylerine yollasak...’

‘Bir de ödül mü vereceğiz onlara?’ diye bağırdı Akka.

‘Dur da sözünü bitirsin.’dedi Ningur. ‘Eeee?’ diyerek baktı Ninlil’e.

‘Onlara desek ki ‘Düşman olacağımıza dost olalım. Siz bize, köyün çevresinde nöbet tutacak yirmi avcı gönderseniz, biz de size her ay bir öküz ya da ona eşdeğer kurutulmuş et yollarız.’ Böylece onlar doyar, biz de halkımızı tehlikeye atmaksızın, gelebilecek çapulculara karşı korumuş oluruz’’ (Adalı, 2005: 104-105).

Empati “Kaledibi Sokağı”nda da işlenmiştir. Bilgin Kutlu’yu çok sevmektedir. Kutlu birgün onu bırakıp kız arkadaşıyla buluşmaya gider. Bilgin Kutlu’nun kendisini sevmediğini düşünür. Konuyu Güler Abla ile konuşur ve aslında öyle olmadığını anlar:

“ Güler ablam geldi yanıma.

‘Niye ağlıyorsun? Ne oldu?’

‘Ağabeyim beni almadan gitti.’
 ‘İşi vardır.’
 ‘İşi yok. Yeşilli’yle buluşmaya gitti.’
 ‘Gidecek elbette. Arkadaşı onun.’
 ‘Ama beni götürmedi. Artık beni sevmiyor.’
 ‘Sevmez mi? Ama onu da seviyor. Beni de seviyor.
 Başkalarını da seviyor. Sen beni sevmiyor musun?’
 ‘Seviyorum.’
 ‘Kutlu sana kızıyor mu beni sevdiğin için?’
 ‘Kızıyor.’
 ‘O başkalarını da seviyor diye sen niye kızılıyorsun?
 Niçin üzüliyorsun?’
 ‘Bilmem.’
 ‘Hadi bırak ağlamayı da gel yukarıya.’
 ‘Peki.’
 Merdivenleri Güler ablama el ele çıktık. Sanırım,
 sevgiyi, paylaşmayı böyle öğrendim. Ama yine de, mektup
 götürüp getirmelerde kendimi Yeşilli’ye bir daha hiç
 öptürmedim” (Adalı, 2006: 112-113).

Küçük Bilgin, Kutlu’nun kendisine okuduğu kitaplardan çok etkilenmiştir. Kendisini kahramanların yerine koyar. En çok “İhtiyar Balıkçı”yı sever:

“Beni en çok etkileyen, İhtiyar Balıkçı olmuştu. İhtiyar adamın o koca balıkla savaşını dinlerken, gözümün önüne hep iskelede kaçırdığım büyük balık geliyordu. Onun balığı benimkinden çok daha büyük olmalıydı. Ama benim balığım da büyük değil miydi? Ortak bir şeyleri paylaşıyorduk o ihtiyar balıkçıyla” (Adalı, 2006: 118-119).

Empati, “Havşan Öyküleri-1”de de karşımıza çıkıyor. Evin kedisiyle sürekli dalga geçen Zıpzip’a kızlar şöyle der:

“-Biz sana Zıpzip yerine Kısakuyruk desek hoşuna gider mi?” (Adalı, 2002: 25).

Zıpzip artık kediyle uğraşmayı bırakır. Kedi onun “hev” demesinden rahatsız olur. Zıpzip bu konuda daha duyarlı davranır:

“Mırnay artık Zıpzip’in arada bir “hev” demesine pek aldırılmıyordu ama, zıpzip da “hev” yerine “miyev” demeye pek bir özen gösteriyordu doğrusu” (Adalı, 2002: 28).

“Havşan Öyküleri-2” de evin babası Zıpzip’in isteğini reddeder. Sonra onun nasıl üzüldüğünü fark eder:

“ -Amaaann Zıpzip, hadi rahat bırak beni.

Aaa, bir de baktım Zıpzip başını öne eğmiş, küskün bir tavırla gidiyor. Doğrusu bu kadar üzüleceğini hiç düşünmemiştim” (Adalı, 2002: 42).

Empati, sosyalleşmenin önemli bir adımıdır. Çocuk empatik düşünebildiği sürece çevresini daha iyi anlayacak ve ön yargılardan uzaklaşacaktır. Bu nedenle Adalı, kitaplarında empatiyi kavratmaya yardımcı olacak örnek durumlara sık sık yer vermeye çalışılmıştır.

3. 4. 3. YARATICI DÜŞÜNCEYİ KULLANMA VE AKIL YÜRÜTME

Sorgulama merakla başlar. Merak yaratıcı düşünme için vazgeçilmez bir durumdur. Çünkü sorgulamayı tetikler. Merak unsurunun yanında şaşkınlık ve hayret de yaratıcı düşünmenin önemli birer durumudur. İnsanlar genellikle dış dünyaya karşı merak, şaşkınlık ve hayret içindedirler. Bu durum dış dünyadan insan doğasına kaydıkcı yaratıcı düşünme gelişir. Çünkü dış dünya ile insan doğası arasındaki bağlantı düşünme ile kurulur. İcat ve keşifler bunun en somut örnekleridir.

Yaratıcı düşünme, eleştirel düşünmeyi kapsayan bir süreçtir. Yaratıcı düşünen birey eleştirel düşünmeye sahiptir. Sorgulama yeteneği gelişmiştir. Olaylardan, durumlardan ve fikirlerden çıkarımlarda bulunur. Çözümler sunar. Sonuçları değerlendirir.

Özellikle “Çatalhöyük Öyküleri” serisinde (Dünyamızın İlk Şafağı, Ateşin Çocukları, Bolluk Ve Savaş) karakterler yaratıcı düşünmeyi çok sık kullanırlar.

“Dünyamızın İlk Şafağı” adlı kitapta, yazar köyü anlatırken şu ifadeleri kullanır:

“Sabahın ilk ışıkları ortalığı yavaşça aydınlatıyor. Bir horoz ötüyor. Bu sestten anlıyoruz ki, Çatalhöyüklüler bazı hayvanları evcilleştirmeyi öğrenmişler” (Adalı, 2006: 17).

Ningur, Ninlil ve Sungur keçileri evcilleştirmek için yakalamak isterler. Sungur keçilere yaklaşma konusunda tedirgindir. Düşüncelerini arkadaşlarına açıklar. Çözümü Ningur bulur:

“ ‘Bizi görürlerse kaçarlardı.’ diyor Sungur.
 ‘Göremezler. Derenin kıyısına dallardan bir barınak yaptım. Biz orada saklanacağız. Karınlarını doyurup da su içmek için dereye sokulduklarında, vınn...’
 ‘Yakalayacaklarımızdan biri dişi öteki erkek olmalı.’
 ‘Niye o?’
 ‘O zaman yavrulayıp çoğalabilirler’” (Adalı, 2006: 20).

Keçileri köye getirdiklerinde köy halkı çok sevinir. Hemen bir şenlik düzenleyip keçileri yemek isterler. Çünkü evcilleştirmeyi bilmiyorlardır. Ningur düşüncesini açıklar:

“ ‘Bunları şimdi yersek geriye ne kalır?’ diye soruyor Ningur. ‘Hiçbir şey. Oysa kendimize alıştırıp evcilleştirirsek, istediğimiz zaman sütünden, etinden, tüyünde derisinden yararlanabileceğimiz bir keçi sürümüz olur.’
 ‘Ningur haklı. Bu çocuk çok akıllı.’ diyor Bilgin Amca. ‘Bırakın bildiği gibi yapsın’” (Adalı, 2006: 23).

Kitapta, Bilgin Amca'nın tanıtıldığı bölümde, onun çocukluğundan ve çocukken nasıl düşündüğünden bahsedilir. Bilgin Amca çocukken gözlemler yapar, sorular sorar ve sonuçlara ulaşmaya çalışır:

“Daha çok küçük yaşlarda, yuvarlak çakıl taşlarının yerde tıngır mungır yuvarlandığını görmüş Bilgin. Ama çakıl taşlarının yuvarlaklığı pek düzgün olmadığından, yerde yuvarlanarak pek uzağa gidemiyorlarmış. Bir gün aklına bir şey gelmiş küçük Bilgin'in.

'Acaba bu çakıl taşlarından daha yuvarlak bir cisim olsa, yerde yuvarlanarak daha uzağa gidemez mi?' diye sormuş kendi kendine” (Adalı, 2006: 25).

Bir gün Bilgin Amca'ya, çamurdan yapılan tuğlaların üzerine yağmur yağınca bozulduğunu söylerler. Daha dayanıklı tuğlalar yapmanın bir yolu olup olmadığını sorarlar. Bilgin Amca deneyler yapmaya başlar. Annesinin ince ince kestiği deriden ipliklerle daha büyük derileri birleştirdiğini görür. Aklına bir fikir gelir:

“ ‘Belki çamur parçalarını böyle birbirlerine bağlayacak küçük iplikler kullanırsam, bizim tuğlaları da daha dayanıklı yapabilirim.’ diye düşünmüş.

Eee, nereden bulacak o kadar çok ipliği? Düşünmüş, düşünmüş, pıt diye aklına bir şey gelmiş. Gidip kırlardan kuru ot toplamış. Bu kuru otları çamurla karıştırdıktan sonra, görmüş ki, kilden yaptığı tuğlalar daha dayanıklı oluyor. O günden sonra insanlar, yaptıkları kerpiç tuğlaların daha dayanıklı olması için kilin içine saman koymaya başlamışlar” (Adalı, 2006: 27).

Ninlil yakaladıkları oğlakları kendisine alıştırmıştır. Onlarla iyi anlaşır. Ancak yetişkin keçiler, Ninlil ne yaparsa yapsın ondan hoşlanmaz. Kardeşinin bu durumu bir türlü düzeltemediğini gören Ningur, Bilgin Amca'dan yardım ister:

“Bir gün Ningur, Bilgin Amca'nın yanına gitmiş.

'Bilgin Amca, yaban keçilerinin acaba en çok hoşlandığı şey nedir?' diye sormuş.

Uzun uzun düşünmüş Bilgin Amca:

'Özgür olmaktır sanırım.' demiş.

‘Yok, öyle bir şey değil aradığım. Yani onlarla dost olabilmek için hoşlarına gidecek ne yapabilirim? Onlara ne verebilirim?’

‘O zamana onları, o karanlık odadan çıkarıp kendilerini özgür hissedebilecekleri bir yere koymalısın.’

‘Nasıl yani?’

‘Bence, köyün yan tarafındaki çayırılıkta eni boyu onar adım olan bir yerin çevresini daldan yapacağın çitlerle çevirip keçileri oraya koymalısın. Açık havada, çimenlerin üstünde daha rahat edeceklerdir. O zaman onlara anlaşman, yakınlaşman daha kolay olacaktır’” (Adalı, 2006: 29).

Ningur arkadaşlarıyla çamurdan yapılmış toparlarla oynarken aklına şöyle bir fikir gelir:

“ Bir gün bizim Ningur çamurdan yapılmış toparlarla arkadaşlarıyla oynarken, ‘Bu toparlar gibi tıkr tıkr yuvarlanan bir şey olsa. İnsanlar yüklerini onun üstüne koyup kolayca götürseler olmaz mı?’ diye düşünmüş” (Adalı, 2006: 31).

Suyun kaldırma kuvvetini fark edip bir sal yapan Ningur, bu salı karada yürütmenin yollarını arar. Bu konuda taşlardan faydalanmayı düşünür ve Bilgin Amca’yla konuşur:

“ ‘Bilgin Amca, yaptığımız sal suda nasıl yüzyüyor, nasıl hareket ediyor?’ diye sormuş önce.

‘Anladığım kadarıyla su onu yukarıda tutuyor. Başka bir yere değmediği için de kolaylıkla hareket edebiliyor.’ demiş Bilgin Amca.

‘Peki salımızı karaya çeksek aynı rahatlıkla yürütebilir miyiz?’

‘Yürütemeyiz. Çünkü salın gövdesi yere oturur. Yerde sert olduğundan, salı hareket ettirmek için çok fazla güç harcamamız gerekir.’

Boynuna asılı deri torbadan hemen iki çakıl taşı çıkarmış Ningur. Önce düz olanı fırlatmış. Taş düştüğü yerde kalmış.

‘Tıpkı bunun gibi, yere yapışır değil mi?’ demiş. Sonra ikinci taşı fırlatmış. Taş tıngır mıngır yuvarlanıp ötelere gitmiş.

‘Bak bu yere yapışmadan ilerliyor ama. Salın altına böyle toplar yerleştirirsek o da taş gibi kolayca ilerlemez mi?’” (Adalı, 2006: 38-39) .

Ningur salın altına koyacak yuvarlıkta bir taş bulamaz. Başka bir şey yol arar. Sungur’la dolaşmaya çıkar. Suda dönen kütükleri görür. Derede bu kütüklerle set yapan kunduzları görür:

*“ ‘İşte buuu!’ diye bağırmuş Ningur. ‘Tam istediğimiz gibi. Bu kütüklerden tekerlek yapabiliriz.’
‘İyi ama bunlar çok uzun.’
‘Keseriz.’
‘Nasıl keseriz?’
Sungur’un bu sorusunu duyunca Ningur yine her zaman yaptığı gibi kafasını kaşıyarak düşünmeye başlamış.
‘Aklıma bir fikir geldi!’ diye bağırmış birden.
Sungur ne olduğunu sormaya fırsat bulamadan, Ningur köye koşmuş. Yanan birkaç dal parçası alıp gelmiş.
‘Bunlarla kütüklerin iki ucundan tutuşturacağız.’ demiş.
.....
Kütüklerin ortasındaki yanmayan bölüm yirmi beş santim kadar kalınca, Sungur suyla ateşleri söndürmüştü” (Adalı, 2006: 44–45).*

Ningur ve arkadaşları kıyıda balıkların gelmesini bekleyip onları mızrakla avlarlar. Ningur, balık avlamanın farklı yollarını arar. Yine bir avdan sonra balıkları hemen temizler ve artıkları suya atar. Balıklar artıklara üşüşür. Daha sonraları ipe artıkları bağlar ve balıklar gelince mızrakla avlamaya çalışır. Bir gün ipi çekerken balık da birlikte gelmeye başlar. Ningur bu durumdan hemen bir sonuç çıkarır:

*“Ningur’un çok iyi bir gözlemci olduğunu söylemiştik ya. Bu olayı değerlendirebilmek için düşünmeye başlamış. Kendi kendine:
‘Yemle birlikte ipi de yuttuğu için, ipi çektiğimde balık da birlikte geldi. Kurtulmaya çalışırken yem de, ip de ağzından çıktı. Çıkmasaydı, onu yakalayabilecektim.’ demiş.
Köye dönerken yol boyu hep düşünmüş.*

‘Demek ki, ipin ucundaki yemin balığın ağzından çıkmasını önlersem, bu yöntemle de balık avlayabilirim. Üstelik bu yöntem mızrakla avlanmaktan daha kolay olur’” (Adalı, 2006: 51-52).

Ningur bir sabah ava giderken, arkadaşı Sungur’a bir işaret bırakmak ister:

“Ningur mızrağını alıp arkadaşı Sungur’un evine doğru gidiyor. Sungur hala uyuyor olmalı. Ona, gittiği yönü göstermek için bir uyarı bırakmak istiyor ama bunu nasıl yapacağını bilemiyor.

Şimdi siz hemen, ‘Bir not yazıp kapıya assın.’ diyeceksiniz, ama o çağlarda yazı henüz bulunmamıştı. Yaratıcı, çok akıllı bir çocuk olan Ningur, arkadaşının öteki mızraklarla birlikte duran mızrağını alıp kapının önüne, mızrağın ucu gittiği yönü gösterecek biçimde koyuyor” (Adalı, 2006: 64).

Ninlil, Ningur’un gittiği yönü gösteren mızrağı kaldırdığı için, bu yöntem başarısız olur. Ningur arkadaşlarıyla yeni bir yöntem aramaya başlar. Birlikte düşünürler. Ninlil düşünürken eline aldığı bir dal parçasıyla yere resimler çizer. Ningur resimleri görünce aradığı çözümü bulur. Bulduğu çözümü arkadaşlarına açıklar:

“Ninlil’le Sungur, Ningur’un ne demek istediğini tam olarak anlayamamışlardı.

‘Nasıl yani?’ dedi Sungur.

Yere bir balık resmi çizdi Ningur. Balığın çevresine bir çember, yanına da eli mızraklı bir çöpten adam çizdi.

‘Haberleşmek için bir yer seçsek. Sabah kalktığında oraya gidip de böyle bir resim görsen ne anlarsın?’

‘Senin balık avlamaya gittiğini.’ dedi Ninlil.

‘Peki yalnızca düz bir çizgi çizip, çizginin ucuna bir işaret koysam?’

‘Senin o yöne gittiğini anlarız.’ dedi Sungur.

‘Evet... Bu yolla birbirimizle her zaman haberleşebiliriz’” (Adalı, 2006: 72).

Ningur, su kabağından yapılmış taslarla sürüye su götürürken kabın şekli dikkatini çeker:

“Bir gün, su kabağından yapılmış taslarla ağıldaki sürüye su götürürken, Ningur’un dikkatini kabağın biçimi çekti. Kabak ateşe dayanıklı olsaydı, içinde ne güzel yemek pişirilirdi...

... Su kabağının yanmasını önleyemez miydi?

Bu düşünce aklına hemen kili getirdi. Kabağın dışını kille kaplasa, belki yanmasını önleyebilirdi” (Adalı, 2006: 88).

Kış gelmiştir. Ormanda yiyecek bulamayan bir leopar köye saldırır. Bu durum, acilen çözülmesi gereken bir konuyu açığa çıkarmıştır:

“ ‘Bir an önce bir çözüm bulamazsak bu yırtıcı hayvanlarla baş etmemiz kolay olmayacak.’ dedi.

‘Köyün çevresine mızraklı nöbetçiler dikilse.’ dedi Ninlil.

‘Gece karanlık basınca nöbetçiler hiçbir şey göremez. Üstelik kurtlara, leoparlara yem olurlar.’ diye yanıtladı onu Sungur.

‘Mızraklı nöbetçiler... Mızraklı nöbetçiler...’ diye yinelemeye başladı Ninlil’in sözlerini Ningur. Bu sözlerde, kendisine yol gösterecek bir anlam vardı.

‘Mızraklar!’ diye bağırarak yerinden fırladı az sonra da.

‘Ne olmuş mızraklara?’ dedi Sungur.

‘Korumak istediğimiz bölgeyi mızraklarla çevirebiliriz. O zaman hayvanlar giremez’” (Adalı, 2006: 97–98).

Bahar gelmiştir. Ningur dışarı çıkıp dolaşır:

“Ningur, baharın gelişiyle birlikte her yıl yeniden canlanan toprağa oturdu. Her yandan fışkıran filizlere bakarak düşünmeye koyuldu. Ninlil de tam karşısına geçip oturmuştu.

‘Biliyor musun?’ dedi Ninlil, toprağı göstererek ‘Bunların hepsi yiyebileceğimiz şeylerden değil. Aralarında bir sürü ot var.’

‘Evet’ dedi Ningur, ‘Ben de onu düşünüyordum. Otlar daha çok yer kaplıyor. Otları ayıklarsak, bizim kullanacağımız tahılların yetişebilmesi için daha çok yer kalırdı.’

‘Ya da otları iyice temizlenmiş bir yere annemin yaptığı gibi tohumları atsak.’ dedi Ninlil. ‘Hem o zaman,

nereden ne toplayacağımızı da bilirdik’’ (Adalı, 2006: 108).

Bir bahar günü Ningur’un kafasında yine şimşekler çakar:

“Gözüne çarpan şeylerden biri, artık iyice büyümüş olan erkek danaların güç gösterileriydi. Çayırılıkta otlarken, zaman zaman boynuz boynuza, bazen göğüs göğse geliyor, birbirleriyle itişiyorlardı. Çok güçlü hayvanlardı bunlar. Ama güçleri, birbirleriyle itişmekten başka hiçbir işe yaramıyordu. Bu güç değerlendirilebilse, çok işe yarabilirdi. Ama nasıl?

Köy halkı, bahar gelir gelmez, kış için hazırlığa başlamıştı. En önemli şeylerden birisi odun toplamaktı. Ama odunları kucak kucak taşımak hem çok zor oluyor, hem de kışın kardan, rüzgardan devrilmiş ağaçların koca kütüklerini taşıyamadıkları için, ormanda çürümeye bırakmak zorunda kalıyorlardı.

Bu güçlü hayvanlar, bu kütükleri sürükleyerek getiremezler miydi?’’ (Adalı, 2006: 111–112).

Ningur, danaların gün geçtikçe nasıl güçlendiklerini fark eder. Bu gücü kullanmak ister. Danalara bir kütüğü çektirmeye çalışır. Fakat danalar boyunlarında ağırlık hissedince yürümezler:

“Sonunda, hayvanları yükleriyle birlikte yürütmenin yolunu Ninlil buldu. Bir kucak yonca toplayıp geldi. Çok sevdikleri yoncaları gören hayvanlar, yemek için arkalarındaki kütük parçasını da sürükleyerek ilerlediler. Ninlil, arada birer tutam yonca almalarına izin vererek danaları ardı sıra yürüttü. Kısa sürede köye gelmişlerdi’’ (Adalı, 2006: 113).

Kitapta Ningur’un oku icat etme süreci şöyle anlatılır:

“Aklına yeni bir şey geldi. Yere çok yakın bir dalın yapraklarını kopardı. Tam önüne bir taş koydu. Gerdirip bırakınca, tıpkı kendisine çarptığı gibi, önündeki taş çarptı dal. Vuruşun etkisiyle, fırlayıp gitti taş.

Bir şey bulmuştu işte: Gerdirilmiş bir dalla, bir taş uzağa fırlatılabilirdi.

Ama Nasıl?’’ (Adalı, 2006: 119).

Bu konuda Ningur’a kardeşi Ninlil de yardımcı olur:

“Yaptığı deneyden öğrendiklerini yüksek sesle saymaya başladı:

‘ İpi dalın ucuna dolayarak gerdirdikçe, dal biraz daha bükülüyor. Dal büküldükçe, ipin tıngırtısı inceliyor. Dal, fazla büküldü mü kırılıyor...’

‘ Bir şey daha var .’ dedi Ninlil.

‘Neymiş o?’

‘Başlangıçta dal kolay bükülürken, ip gerginleştikçe dalı bükme de güçleşiyor.’

‘Ne biliyorsun?’

‘ Dalı bükerken harcadığım güçten anladım.’

‘Ne olmuş öyleyse?’

‘ Bak ne oluyor: Dal düzken, hiçbir gücü yok. Sen gerdikçe güç kazanıyor. Öyle bir güç ki bu, başlangıçta kolayca gerdiğin dalı gererken zorlanıyorsun. Güç öyle bir noktaya geliyor ki, sonunda dal kendi kendini kırıyor.’

‘ Eee? Bundan çıkaracağımız sonuç ne?’

‘ Ben, dalın bükülme gücünün, kendi kendini kırabilecek kadar olduğu sonucuna vardım. Ama bundan sen ne sonuç çıkarırsın bilemem’ ”(Adalı, 2006: 122).

Ningur, balıkların ürktükleri zaman topluca hareket ettiklerini fark eder.

Onları topluca avlamanın yollarını arar:

“Bu konuda epeyce düşünen Ningur, sonunda bir çözüm yolu bulmuştu. Balıkların önüne, onlar kadar hızlı hareket edebilen bir perde konması gerekiyordu. Sazlardan, seyrek örgülü bir hasır yaparak bunu gerçekleştirebilirdi.

Normal hasırlar gibi dokuyacağı bu hasırda, sazlar birbirine sıkı sıkıya bitişik olmayacaktı. Aralarında büyük balıkların geçemeyeceği kadar boşluklar bulunacaktı. Böylece su hasırın boşlukları arasından kolayca geçebilecek, ama balıklar geçemeyecekti. İki ucuna bağladığı iplerle, hasırı kıyıya doğru çektiğinde, oraya dolmuş olan balıkların tümünü yakalayabilecekti” (Adalı, 2006: 131).

Serinin ikinci kitabı olan “Ateşin Çocukları”nda Ningur, bakırdan yapılan bıçağının ateşte eridiğini görür. Hemen Bilgin Amca’nın yanına gider:

“ Ningur elindeki erimiş bakır parçasını uzattı.
 ‘ Ateş, bıçağımı yedi.’ dedi.
 Bilgin Amca, uzatılan şekilsiz şeyi dikkatle inceledi.
 ‘Akıp giden su gibi yayılmış.’ dedi.
 ‘Evet. Ateş, bakırı eritebiliyor.’
 Ningur’un bu sözü, Bilgin Amca’yı çok
 heyecanlandırmıştı. Bakır eritilebilirse, belki ondan başka
 türlü de yararlanılabilirdi” (Adalı, 2005: 34).

Elbette bu durum Ningur’un aklına yeni sorular getirir:

“Ningur’un kafasını kurcalayan bir soru vardı şimdi: Erimiş bakır, içinde bulunduğu kabın biçimini alarak donuyor, bu biçimi koruyorsa, bundan nasıl yararlanılabilirdi?” (Adalı, 2005: 37).

Ningur bakırı eritmeyi, onu kullanmayı başarır. Köye büyük fırınlar kurdurur. Fırınları gören kardeşi Ninlil, kadınlar için faydalı olacağına inandığı bir düşünceyi söyler:

“Bu fırının daha küçüğü... Desem ki, küçük bir çocuk boyunda olanı yapılsa... Köyün kadınları onun içinde ekmekleri, etleri, öteki yemekleri daha kolay pişirmezler miydi acaba?” (Adalı, 2005: 65).

Ningur, salın altına tekerlekler koyarak arabayı icat etmiştir. Ancak Ningur arabayı istediği gibi kullanamaz.

“ ‘Çekince geliyor. İtince gidiyor. Yokuş yukarı çıkarken bir sorun yok. Ama yokuş aşağı inerken çekenlerin üstüne üstüne gidiyor. Bu sorunu çözmek gerek.’ diyordu Ningur.
 Ninlil bir an düşündü.
 ‘Öyleyse, yokuş aşağı giderken arabayı çekenlerden uzak tutacak bir düzenek geliştirmek gerekir.’ dedi”(Adalı, 2005: 67).

Ningur arabayla ilgili sorununu, çocukların oynadığı bir oyunu izlerken çözer:

“Ningur, bu oyunun arabayla ne ilgisi olabileceğini düşünmeye başladı. Kamışın iki ucuna asılan çocuklar çekişip duruyorlardı. Oyunu gözlerinin önüne getirdi bir an. Amaç, karşı tarafı kendine doğru yürütmektir.

Öküz arabayı çektiğinde de amaç arabayı yürütmektir.

Çocuklar güçlü çekenlerin tarafına doğru yürüyorlardı ama, kamışın ucunu tuttuklarından, birbirlerine çarpıyorlardı. Kamış onların birbirlerine yaklaşımlarını engelliyordu.

Oysa öküzleri arabaya bağladığı ipler, araba hızlandığında gevşiyor, arada bir engel oluşturuyordu. Bu yüzden de araba gelip öküzlere çarpıyordu.

Demek ki uzunca bir sıırıktan böyle bir düzenek yapılabilirse yokuş aşağı inerken arabanın hızla gelip öküzlere çarpması önlenebilirdi” (Adalı, 2005: 73–74).

Ningur ve arkadaşları avlanırken, hayvanlara tuzak kurarlar. Ancak yeterli ipleri yoktur:

“ ‘Keşke et parçalarını yukarıdaki dallardan aşağıya sallandırabilseydik.’ dedi Ningur.

‘Onlara ulaşmak için sıçrayacak olan hayvanların ilmeklere takılması daha kolay olurdu. Ama başka ipimiz yok.’

Az ötede, hayvanlar için yonca toplamakta olan Ninlil,

‘Ağaçlardaki sarmaşıkları ip gibi kullanabilirsiniz!’ diye seslendi” (Adalı, 2005: 104).

Ninlil, yakalanan atları da evcilleştirmeyi başarmıştır. Artık yürümek zorunda değillerdir. Ancak bir sorun vardır:

“Köyde üretilen pek çok şey gibi, atlar da köyün ortak malıydı. Uzun bir yolculuğa çıkması gerekenler, atlardan birini alıp gidebilmeliydi. Bunun için atların, yalnız bakıcılarını değil, herkesi sırtına bindirmeye alışması gerekiyordu. Bunun için çok akıllıca bir şey düşündü Ningur. Başta, sık sık uzun yolculuklara çıkanlar olmak üzere herkes, dönüşümlü olarak dörder gün süreyle atların bakıcılığını üstlenecekti. Böylece atlar, tüm köy halkının kokusuna alışacaktı” (Adalı, 2005: 137-138).

“Çatalhöyük Öyküleri” serisinin son kitabı “Bolluk Ve Savaş”ta da yaratıcı düşünen kahramanlarımız vardır. Ningur artık köyün başkanı olmuştur. Köyünde yaşanan bolluk diğer köylerin dikkatini çeker. Saldırıya uğrarlar. Ningur savunma yöntemleri geliştirmeyi düşünür:

“...Öyleyse, köyü çepeçevre koruyacak bir savunma gerekliydi. Ama nasıl?

Ningur derin düşünceler içinde ağır ağır yürürken, köy günlük yaşamına başlamıştı. Bir öbek genç sürüleri otlağa götürürken, bakırcılar bakır dövmeye, çömlekçiler tahılları depolamak için büyük küpler yapmaya başlamıştı bile. Çok geçmeden, çocukların oyun çığlıkları sardı ortalığı.....

.....

Ningur, çömlekçilerin yanından geçiyordu. Çömlekçilerin kili gereksiz maddelerden arındırmak için kullandıkları derin çukurlardan birinin önündeydi. Deri parçalarından yapılmış toplarıyla oynayan birkaç çocuğun topu Ningur’un önündeki çukura düştü. Çocuklar hemen çukurun başına toplandılar. İçlerinden biri koşup çukurun kenarına dayalı olan merdivenden inerek topu almak için çukura indi. Bir başkası ise, muziplik olsun diye merdiveni yukarıya çekti.

Topu almak için çukura inen çocuk aşağıda kalmıştı. Birileri yardım etmez ya da merdiveni yeniden indirmezse, oradan çıkması olanaksızdı. Çocuklar aşağıdaki arkadaşlarının çaresizliğine gülüşürken, Ningur’un beyninde kıvılcımlar çakmaya başlamıştı” (Adalı, 2005: 68-69).

Köyün etrafına çukur kazılmasına karar verir. Ancak bu kez de köydekilerin giriş ve çıkışlarını nereden yapacağı sorunuyla karşı karşıya kalır. Ningur tesadüf eseri bir çözüm bulur:

“Başını bulutlara kaldırdığı sırada bir şey kayıvermişti gözünün önünden. Görmüştü ama tam görememişti ne olduğunu. Birden bu takıldı aklına Ningur’un. Başını kaldırıp bulutlara, köy evlerinin damlarına tekrar baktı. Sonra anımsadı...

Damların arasında, sanki havada duruyormuş gibi yürüyen genç bir kadın görmüştü. Hemen oraya doğru koştu. Uzunca bir avluyla ayrılmış iki evin damının

üstünde bir merdiven duruyordu. Çok geçmeden, az önce gördüğü genç kadın, elinde kocaman bir torbayla, basamakların üstünden karşı dama geçti.

Alçak yerden yüksek bir yere çıkmak, yüksek bir yerden alçak bir yere inmek için kullandıkları merdiveni bu genç kadın, aralarında boşluk bulunan bir yerden ötekine geçmek için kullanıyordu.

Ningur'un aradığı çözüm buydu işte.

Hemen yeniden Bilgin Amca'nın yanına koştu. Gördüklerini anlattı.

'İyi de, atlar, keçiler, koyunlar, sığırlar o basamakların üstünden nasıl geçecek?' diye sordu Bilgin Amca.

'Anlamıyor musun? Basamaklar, adım adım yukarıya çıkmak ya da aşağıya inmek için. Biz ise üstünde yürünebilecek bir merdiven yapacağız. Aralıklı basamaklar yerine, merdivenin tüm yüzeyini kaplayacağız. Tıpkı bir yol gibi. Böylece insanlar da, hayvanlar da üstünde kolayca yürüyüp çukurun karşı yakasına kolayca geçebilecekler.'

'Ne değişir ki? Aynı yolu çapulcular da kullanabilir.'

'Kullanamazlar!' diye bağırdı Ningur, 'Çünkü altına yerleştireceğimiz küçük tekerleklerle bu merdiveni geceleri geriye çekeceğiz.'

.....

Ningur, iki dam arasına konan bir merdivenden yola çıkarak, bugün de kullandığımız köprüyü bulmuştu" (Adalı, 2005: 72-73-74).

Akka'nın köyü saldırıya uğramıştır. Ningur onları kendi köyüne davet eder. İki köy birleşir. Akka'nın köyünden gelenler için yeni evler yapılmaktadır. Ningur, evlerin yapıldığı alana gider. Bir sorun vardır:

"Dört ev daha tamamlanmıştı. Tuğla dökümü hızla sürüyordu ama, yağmurlar bastırmadan istenilen sayıda ev yapılabilmesi olanaksız görünüyordu.

'Tek tek ev yaparak zaman yitiriyoruz, iki büyük barınak yapalım,' diye önerdi Ninlil. 'İçlerini odalara böleriz. Her aileye bir ya da iki oda veririz. Bu barınakların yapımı tamamlandıktan sonra, yağmurlar izin verirse ev yapmayı sürdürürüz,' dedi.

İyi bir öneriydi bu. Daha sonra bu büyük barınakları ambar olarak kullanabilirlerdi. Köy halkı kalabalıklaştığına göre, böyle büyük ambarlara

gereksinim duyacaklardı bundan sonra” (Adalı, 2005: 86–87).

Ningur, köyün savunmasını güçlendirmek için bir toplantı yapar. Gerekli görevlendirmeleri yaptıktan sonra gelen önerileri dinler:

“Gerilerden bir kadın sesi geldi. Ninlil’de bu konuşan:

‘Çapulcular hep gece geliyor...’ dedi. ‘Karanlık onların işine yarıyor. Ortalığı bir parça aydınlatsak nasıl olur?’

‘Bunu biz de düşündük ama bir çözüm bulamadık.’ diye yanıtladı onu Ningur.

‘Bir çözümü var. Çukurun dışında belli aralıklarla kolay tutuşacak odun kümeleri koymamız yeterli...’

‘Peki onları nasıl tutuşturacağız?’

‘Oklarla...’

Herkes güldü bu söze.

Ninlil ortaya çıktı. Elinde bir ok, bir yay, bir parça pamuk ve küçük bir çanak vardı.

‘Bakın...’ dedi.

Okun ucundaki ok başını çözüp çıkardı. Onun yerine bir topak pamuk bağladı.

‘Bu pamuk... Hani şu tarlalarımızda yetişen pamuk.’ dedi Ninlil, ‘Bu çanakta da koyunların kuyruğundan eritilmiş yağ var.’

Okun ucundaki pamuğu yağa iyice buladı. İki çakmak taşını birbirine vurduğu anda, çıkan kıvılcımlarla pamuk alevlendikten sonra, ucu yanan oku havaya fırlattı.

Ok, havada ateşten bir yay çizerek çukurun öte yanına düştü. Bir anda alevler yükseldi okun düştüğü yerden...

.....

Alevlerin parlamasıyla birlikte, aydınlanmıştı çukurun öte yakası.

‘Şimdi de gülsenize...’ diye bağırdı Ninlil, ‘Demek ki odunları oklarla tutuşturabilirmişiz’” (Adalı, 2005: 91–92–93).

Köye köprü yapılır. Ancak saldırganlar da köprüyü kullanmak isterler. Ningur bunun için de önlem alır:

“Ningur, bakırcıların döktüğü bakırlardan artakalan parçalarla, bugün bankaların, işyerlerinin, otomobillerin korunması için kullanılan alarm sistemlerine benzer bir şey geliştirmişti. Köprü çukurun üzerinden çekildiğinde, bu bakır parçaları tekerleklerle bağlanıyordu. Bunlar çözülmeden köprü kaydırıldığında bakır parçaları büyük bir şangırtı çıkarıyordu. Köyün en uzak köşesinden bile duyulabiliyordu bu ses” (Adalı, 2005: 100–101).

Çuka da “Zaman Bisikleti” adlı kitabın zeki kahramanlarından.

Çuka ve Anin su kenarındadırlar. Çuka mızrağıyla balık avlamak ister. Mızrağını fırlatır ama balıkları vuramaz. Mızrağını almak için suya girer ve ıslanır. Islanmak onu rahatsız etmiştir. Anin ona bir fikir verir:

*“ ‘Aklını kullansan, ıslanmana gereke kalmazdı.’
‘Nasıl yani?’
‘Al da şu ipi mızrağın ucuna bağla. İpi çektin mi suya girmene gerek kalmadan mızrak gelir.’
‘Bunu niye düşünemedim...’ diye Çuka eliyle kafasına vurdu” (Adalı, 2006: 48).*

Çuka kardeşi ve arkadaşının sopayla bir kütüğe vurduklarını görünce aklına bir fikir gelir. Bu arada Yağmur, Damla ve babaları onları izlemektedirler:

*“ ‘Ben şimdi ormana gidiyorum.’ dedi Çuka, kızlara.
‘Orada, kütüklere vurarak ses çıkaracağım. Benim çıkardığım sesi duyunca siz de bu kütüğe birkaç kez vurun. Sonra başka yerde ses çıkaracağım. Onu duyunca yine kütüğe birkaç kez vurun. Benim çıkardığım sesi duymaz olana kadar karşılık verin bana. Anladınız mı?’
‘Hı-hıh...’ diyerek başını salladı Anin.
‘Ne işe yarayacak ki bu?’ diye sormaya yeltendi Balamın, Anin hemen susturdu onu.
‘Söylediğini yapalım...’
Yıldırım hızıyla bayırdan aşağıya koşan Çuka, ormana daldı. Ormandaki ağaçlar sık olsa da, dalların arasından görebiliyorduk onu. Üç-dört yüz metre kadar gittikten sonra, elindeki dalla, yere devrilmiş bir kütüğe vurmaya başladı: Tam-tam-tam... Anin hemen karşılık verdi: Tam-tam-tam...*

Çuka ileriye doğru bir süre daha koştuktan sonra yeniden bir kütüğe vurmaya başladı: Tam-tam-tam... Anin'in yanıtı hemen geldi: Tam-tam-tam...

Anin'in yanıtını duyar duymaz, Çuka yeniden koşmaya başladı. Artık onu göremez olmuştuk. Ama az sonra kütükten çıkardığı sesleri yeniden duyduk: Tam-tam-tam... Yanıtı hazırды: Tam-tam-tam. Bu, Çuka'yla Anin birbirlerinin çıkardığı sesleri duyamaz oluncaya kadar sürdü.

'Ne olup bittiğini anladınız mı?' diye sordum kızlara.

'Uzaktan haberleşmenin keşfedilmesine tanık oluyoruz galiba.' dedi Damla" (Adalı, 2006: 72-73).

Çuka bulduğu yöntemi yorumlar ve sonuçlar çıkartır:

" 'Kızlar, bir şey keşfettik. Şimdi sıra bunu yararlı bir biçimde nasıl kullanabileceğimizi bulmakta. Gürültüyü kesin de kafanızı çalıştırın biraz.'

'Ne bulduk ki?' diye sordu Balamın.

'Kütüğün sesinin çok uzaklardan duyulabileceğini bulduk.' diye yanıtladı onu Anin somurtuk bir yüzle.

'Ama bu seslerin bir anlamı yok ki. Tam-tam-tam.'

'Bak şimdi sen de bir şey buldun!' diye heyecanla bağırdı Çuka, 'Bu seslerin bir anlamı olsaydı...'

'Bulduuuum!' diye bağırdı Anin. 'Seslerin anlamı olmayabilir ama biz onlara anlam verebiliriz.' Hemen koşup yerdeki sopayı aldı. Kütüğe hızlı hızlı vurmaya başladı: 'Tam-tam-tam-tam-tam...'

'Bu ne şimdi?' diye sordu Balamın.

'Bu, tehlike var, hazırlan demek.'

Anin yeniden vurmaya başladı kütüğe: 'Tam-tam... Tam... Tam-tam...Tam...Tam-tam...'

'Bu ne demek?'

'Avcılar avla dönüyor demek.'

'Nereden biliyorsun öyle demek olduğunu?'

'Şimdi ben uydurdum.'

'Anin haklı.' diye söze girdi Çuka, 'Yapacağımız tek şey çeşitli vuruş biçimlerine birer anlam vermek ve bunu ezberlemek'" (Adalı, 2006: 75-76).

Çuka çocukların oynadığı bir oyuncaktan yola çıkarak daha önce bulduğu haberleşme yöntemini geliştirir:

“Çuka, yarım saat kadar deriyi ateşe tutarak iyice kuruttu. Deri kuruyunca, tekerliğin üstünde daha da gerilmişti.

‘Vur bakalım...’ diye tekerliği Anin’e doğru uzattı Çuka. Sopayı alıp vurmaya başladı anin. Kulağa hoş gelen, ‘tam-tam-tam’ diye bir ses duyulmaya başladı.

‘Gördün mü, oldu işte...’

‘Oldu da ne bu?’ diye sordu Anin.

‘Bu, ses çıkaran bir oyuncak. Ama bir haberleşme aracı olarak da kullanabiliriz. Tıpkı ormandaki kütükleri kullandığımız gibi, bunu çalarak uzaktaki biriyle haberleşebiliriz.’

Çuka Anin’in elindeki sopayı alıp deriyi hızlı hızlı vurmaya başladı. Sesi duyan kabile halkı çevrelerinde toplanmaya başlamıştı bile.

‘Gördün mü?’ dedi Çuka. ‘Başkanımız kabileyi toplantıya çağırmak için de bundan yararlanabiliriz. Bu sesi duyan işini gücünü bırakıp alana gelir. Çabucak toplanabiliriz böylelikle’”(Adalı, 2006: 97).

“Mavi Gezegenin İlk İnsanları” nda kahramanlar akıl yürütmeyi kullanırlar:

Bilgisayar ekranından babalarıyla birlikte ilk insanların yaşayışlarını izleyen Yağmur ve Damla etlerin eskiden kurutulduğunu görürler. Babaları onlara sorular sorarak konuyla ilgili akıl yürütmelerini sağlar:

“ ‘Hadi bulun bakalım bu kurutulan etler bize neyi anlatıyor?’ diye sordum.

‘Buradan bilgi edinebilir miyiz?’

‘Demek ki...’ dedi Damla, ‘Daha sonra yemek üzere eti kurutarak saklamayı öğrenmişler.’

‘ Hayır!’ diye bağırdı Yağmur. ‘Demek ki, artık günlük gereksinimlerinden daha çok hayvan avlayıp, bunları daha sonra yemek için kurutuyorlar. Yani Akka’nın mızrağı, kış aylarında daha kolay doymalarını sağlayacak’”(Adalı, 2005: 31-32).

Damla ve Yağmur, izledikleri görüntülerde tarımın nasıl başladığını öğrenirler:

“ ‘Bakın’ dedim. ‘Şunlar buğday, şu koyu yeşiller bezelye, şu küçük ağaçlara benzeyen bitkiler de nohut.’

‘Şunlar ne baba?’ diye sordu Damla tarlanın en ucundaki değişik bitkileri göstererek.

‘Emin değilim ama mercimek ya da yer fıstığı olabilir.’

‘Demek ki bunlar bitkileri ekip biçmeyi öğrenmişler.’

‘O zaman, Turkana Gölü çevresinde yaşayan insanlar gibi göçebe olamazlar değil mi baba?’ diye sordu Yağmur” (Adalı, 2005: 40–41).

Yağmur ve Damla izledikleri insanların giysilerinden de sonuçlar çıkartırlar:

“İğneyi görünce, giysiler dikkatimi çekti. Giysilerin hepsi hayvan derisinden yapılmıştı.

‘Hanımlar...’ dedim. ‘Giysilerine dikkat ettiniz mi?’

‘Hepsi derideeen...’ dedi Damla.

‘Bizim zamanımızda, böyle giyinmek için çok para harcamak gerekir.’ dedi Yağmur bilgiç bilgiç.

‘Peki sizce bu ne anlama geliyor? Bundan bir sonuç çıkarabilir miyiz?’

Yanıt Elif’ten geldi:

‘Demek ki kumaş dokumayı öğrenmemişler daha’”

(Adalı, 2005: 43).

Yağmur ve Damla izledikleri görüntülerde, insanların çömlek yaptıklarını görürler. Ancak çok fazla çömlek vardır. Bu durum kafalarını karıştırır. Babaları onlara gerekli açıklamayı yapar:

“ ‘Ne olacak ki bunlar?’ diye sordu Damla.

‘Herhalde süs olarak kullanılacak.’ diye yanıtladı onu Yağmur.

‘Peki bu kadar çok çanak çömleğe ne gerek var?’

Bu soruyu da ben yanıtladım:

‘Başka yerleşim birimlerine götürüp değiş tokuş yapacaklar. Bir küp verip on yumurta alacaklar. Canhasan’da gördüğümüz tuzcuyu unutun mu? Bu sayede, elinde gereksinim duyduğundan çok olan şeyden verip, onun yerine sende bulunmayan bir başka şeyi alıyorsun. Eskiden ticaret böyle yapılmış’” (Adalı, 2005: 61).

3. 4. 4. KALIP VE YARGILARI FARK ETME - ÖN YARGIYA KARŞI ÇIKMA

Ön yargılar zihne belli sınırlar çeker ve bu sınır dışından söylenilen her söze karşı tüm gücüyle karşı çıkar. Bu tür davranışlar kişinin düşünme gücüne set çeker ve belli düşüncelere belli cevaplar veren sabit fikirler meydana getirir. Oysa eleştirel düşünen bireyler bu durumu kabullenmezler. Karşılaştıkları ön yargıları, mantıklı açıklamalar ışığında sorgularlar.

Adalı, kitaplarında ön yargıya karşı çıkma durumunu kullanmıştır. “Havşan Öyküleri-1” de Zıpzıp’la karşılaşan kızlar çok şaşırırlar:

“Ben şaşkın şaşkın bakınırken Yağmur karşı çıktı:
 - Hiç de bile... Sen bir tavşansın işte. Havşan diye bir hayvanı hiç duymadım ben.
 - Hev hev hev!... Ne olmuş duymadıysan? Bak işte tam karşında duruyorum. Ben bir havşanım.”

 - Peki havşan ne demek? diye sordu Yağmur”(Adalı, 2002: 10).

“Dünyamızın İlk Şafağı”nda yaban sığırlarını evcilleştirilmesine karşı çıkan halk ve Ningur arasında şöyle bir konuşma geçer:

“Uzaktan, bizimkilerin avlarıyla birlikte gelişini gören çocuklar, hemen koşup büyüklere haber verdiler. Köyün girişinde, neredeyse tüm köy halkı karşıladı bizim üç kafadarı. Her kafadan bir ses çıkıyor, herkes o gece yine bir şölen yaşayacaklarını söylüyordu. Birkaç kişi ateş yakma hazırlıklarına girişmişti bile.
 ‘Durun!’ diye bağırdı Ningur. ‘Şölen mölen yok! Bunları yemek için değil, evcilleştirmek için yakaladık.’
 ‘Ningur sen aklını yitirmişsin. Hiç yaban sığırı evcilleşir mi?’ diye bağırdı kalabalıktan biri.
 ‘Sabırla uğraşırsanız evcilleşir. Keçileri unuttunuz mu? Bunlar da tavuklar, köpekler, keçiler gibi bizimle birlikte yaşayacaklar, çoğalacaklar, bize et, süt verecekler.’

‘ Bunlar büyüyünce çok güçlenecekler. Sivri boynuzlarıyla önlerine çıkan herkesi öldürürler.’ dedi az önce bağırان adam.

‘Evcilleşirlerse yapmazlar.’

Tam o sırada Bilgin Amca çıktı ortaya.

‘Ningur evcilleştirmek için keçileri getirdiğinde de öyle söylüyordunuz, ama bakın keçiler evcilleşti. Her birinizin üç beş keçisi var şimdi. Bunlar niye evcilleşmesin. Rahat bırakın bu akıllı çocukları!’ diye bağırdı”(Adalı, 2006: 77-78).

Yazar, “Bolluk Ve Savaş” adlı kitabında ön yargıyı şöyle yorumlamıştır:

“Uzaktaki ve yakındaki pek çok köyde böyle tepkiler vardı. Günümüzde de böyle değil mi? Yeniliklere tepki gösteren insanlar çıkmıyor mu zaman zaman? Çatalhöyük’teki yeniliklere karşı çıkmanın çok saçma, boş inançlar olduğunu düşünemiyordu pek çok kimse.

Ama her nedense, yeryüzü, gökyüzü ve yer altı tanrılarının, iyi ya da kötü büyülerin hiçbiri, Çatalhöyük’teki bu buluşlara, gelişmelere karşı olumsuz ya da ters bir tepkide bulunamıyordu”(Adalı, 2005: 12).

Ningur arkadaşı Akka’nın köyüne gider. Yanında yeni silahları vardır. Köylüler daha önce görmedikleri ok ve yayın büyü olduğunu düşünürler. Ningur onlara gerçeği açıklar:

“Bir elinde köy halkının tıngırtı oyuncağı sandığı yayını, öteki eline, torbasından çıkardığı sapanı almıştı.

‘ Bunları büyü sanmıştınız... Sizin öğrenebileceğiniz daha pek çok büyü var benim köyümde. Biliyorsunuz, bunlar büyü değil, bilgi. Bilgi öğrenilir. Sizden on delikanlıyla on genç kız istiyorum. Gelip bu bilgileri bizden öğrensinler, bizim köyümüzdeki bolluğu size de getirsinler’” (Adalı, 2005: 23).

“Zaman Bisikleti” adlı kitapta Anin yavru bir yaban köpeğini evcilleştirmek ister. Ancak çevresindeki insanlar, köpeklerin tehlikeli olduğunu düşündükleri için Anin’e karşı çıkarlar:

“ ‘Onu bana verin!...’

Herkes konuşmasını sürdürüyordu ki, çocuk sesi, daha yüksek bir biçimde, tüm sesleri bastırarak yeniden duyuldu:

‘Onu bana vermenizi rica ediyorum!...’

Birden herkes sustu. Bu sesin kimden geldiğini anlamak için herkes sağına soluna bakınmaya başladı. Doğrusu biz de merak etmiştik bu bağırının kim olduğunu. Kalabalığın arasından kim çıktı dersiniz? Anin.

Anin hemen başkanın yanına koştu. Mızrağın keşfine yaptığı katkılardan dolayı başkan, Anin’i kabilenin mızrakçısı yapmıştı. Pek de severdi doğrusu.

‘Ne yapacaksın bu yavruyu Anin?’ diye sordu.

‘Evcilleştireceğim...’

Bu, o güne kadar kimsenin duymadığı bir sözcüktü.

‘Ne?’ diye bağırdı başkan.

‘Evcilleştireceğim...’

‘O da ne demek?’

‘Yani insanlara alışkın, insanlara saldırmayan bir köpek yapacağım onu.’

‘Köpekler yırtıcı hayvanlardır. Bir gün uyurken boğazını ısırır!’ diye bağırdı yaşlı bir adam.

‘Ona iyi davranırsam, o da bana kötülük yapmaz.’

‘Köpekler iyilikten anlamaz!’ diye bağırdı bir kadın. ‘Bakın! Bunu, ben küçükken köpekler yaptı!’ diye kolunu gösterdi. Kolunda boydan boya derin diş izleri vardı. Kalabalıktan ‘Eveet! Köpekler tehlikelidir!’ gibi sesler yükselmeye başlamıştı. Başkan ne yapacağını şaşırmıştı. Belli ki yavruyu Anin’e vermek istiyordu ama kabile halkı bu konuda tepkisini göstermişti. İyi bir başkan, halkının dileklerine karşı gelmemeliydi. Tam başkan kararını açıklayacağı sırada, bir başka ses duyuldu:

‘Başkanım ne olur o yavruyu Anin’e verin.’

Ortaya çıkıp konuşan Çuka’ydı. ‘Akıllıca bir şey onun yapmak istediği. Ona ben de yardımcı olurum. Eğer bu yavru köpeği insanlara dost yapamazsak, o zaman istediğinizi yaparsınız’” (Adalı, 2006: 81-82).

3. 4. 5. KARŞILAŞTIRMALAR YAPMA

Kitaplarda, çocuğun kendi hayatıyla karşılaştırabileceği durumlar ya da olaylar olması, düşünmeyi etkin ve faydalı bir hale getirecektir. Karşılaştırmalar esnasında sorgulamalar yapılacaktır. Ayrıca çocuk empati de kuracaktır. Bunun

yanında, farklı hayatları ve düşünceleri kendininkilerle karşılaştıran çocuk eleştirel düşünme için önemli bir adım atmış olacaktır.

“Mavi Gezegenin İlk İnsanları” adlı kitapta Yağmur ve Damla babalarıyla birlikte ilk insanların yaşayışlarını izlerler. İlk insanların kendi aralarında nasıl haberleştiklerini öğrenirler. Damla bu durumu yorumlar:

“İçlerinden biri hemen elini ağzına götürüp kuş gibi sesler çıkararak öteki gruba buldukları izin haberini verdi.

‘O zamanın cep telefonu böyleymiş demek...’ diye kıkırdadı Damla” (Adalı, 2006: 30).

“Dünyamızın İlk Şafağı”nda yazar günümüzden milyonlarca yıl önceki dünyayı anlatırken karşılaştırmalardan yararlanır:

“Güneşin doğuşu tıpkı bugün bizim gördüğümüz gibi, ama ortasında bulduğumuz orman, bildiğimiz ormanlardan çok değişik. Öyle çam ağaçları, çınarlar, kestaneler, kayınlar, gürgenler yok. Anneannemizin, salondaki saksıda yetiştirdiği eğreltiotlarına benzer bitkiler var bu ormanda. Ama hepsi de kocaman birer ağaç. Tanımadığımız bir yığın başka ağaç, bir yığın başka bitki sarmış her yanı. Hepsi de çok güzel. Güneş yükselip ortalığı aydınlattıkça daha iyi görüyoruz onları. Bizim yaşadığımız çağda bunlardan olmadığı için de hafif bir üzüntü kaplıyor içimizi. O kadar güzeller ki.

Ortalığın aydınlanmasıyla hiç tanımadığımız sesler gelmeye başlıyor ormanın dört bir yanından: Vaaa! Yiii! Gğğeee! Vik vik! Uğğğ! Groaa! Amanın! Bunları duyunca tüylerimiz diken diken oluyor. Bizim bildiğimiz, alışkın olduğumuz hav havlar, miyav miyavlar, ü-ürü üüüler, meeeler yok bu seslerin arasında. Orman, bize korkunç gelen bu seslerle çın çınlıyor. Bugün bizim kentlerimizi saran trafik gürültüsünden bile beter bir gürültü bu” (Adalı, 2006: 14).

Yazar Ningur’un balık avını anlatmadan önce şöyle bir giriş yapar:

“Günümüzden tam on bin yıl öncesindeyiz. Olta yok... Misina yok... Zıpkın atan su tüfekleri yok... Balık ağı yok... O zamanlar insanlar mızrakla balık avlarmış” (Adalı, 2006: 49).

Ningur oltayı icat eder. Kitapta oltanın gelişiminden şu şekilde bahsedilir:

“O günden sonra köydeki herkes, balık avlarken, Ningur’un buluşu olan çatal iğneyi kullanmaya başlamış. Çooook uzun yıllar sonra, geyik kemiğinden yapılma çatal iğnelerin yerini bugün kullandığımız kancalar, kurutulmuş bağırsaktan yapılma ince ipin yerini misinalar almış” (Adalı, 2006: 58).

Yazar o dönemdeki Çatalhöyük evlerini günümüz evleriyle karşılaştırarak anlatır:

“Bugün bildiğimiz evlere pek benzemiyor bunlar. Killi çamurla kuru otları karıştırıp tuğla haline getirdikten sonra, güneşte kuruttukları kerpiçlerden yapılma. Pencereleri yok. Kapıları tavanda. Tavandaki bu delikten gelen ışıkla aydınlanıyor içerisi gündüzleri. Deliğin tam altındaki ocak yakıldığında, duman da buradan çıkıyor. Kapının tavanda olması, evlere girmeye kalkışabilecek yırtıcı hayvanlara karşı da bir önlem. Kurtlar, ayılar, vaşaklar, leoparlar, sırtlanlar büyük bir tehlike onlar için” (Adalı, 2006: 60).

“Zaman Bisikleti”nde Yağmur ve Damla babalarıyla birlikte zamanda yolculuk yaparlar. Binlerce yıl önceye giderler. Orada Çuka ve Anin’i izlerler. Yağmur gördüğü bir durumu yorumlar:

“Daha sonra Anin’le babası, ucu çatallı bir dala geçirdikleri et parçasının nasıl pişirileceğini gösterirken, Çuka da avcılara mızrak ve balta yapmayı öğretti. Bu iki aletin nasıl kullanılacağını gösterdi.

Doğrusu bu yardımlaşma, bilgiyi paylaşma çok hoşumuza gitmişti.

‘Tıpkı öğretmenlerimizin okulda bize yeni şeyler öğretmesi gibi değil mi baba?’ dedi Yağmur.

‘Annemizin, babamızın, öteki büyüklerimizin de...’ diye ekledi Damla”(Adalı, 2006: 44).

Zaman yolculuğu bittikten sonra eve dönerler. Kızların kafasını kurcalayan bir soru vardır:

“Kendi zamanımıza, evimize döndüğümüzde kızlar kafalarını kurcalayan bir konuyu sordular bana:

‘Baba, bu tamtamı Çuka icat etmedi ki.’

‘Çocuğuna oyuncak yapan o genç annenin buluşu değil mi bu?’

Onlara iyi bir gözlemci olmanın önemini ve yararlarını anlattım.

‘Anne, çocuğu eğlensin diye basit bir oyuncak yapmıştı. Meraklı biri olan Anin Çuka’ya bu oyuncacı gösterdi. İyi bir gözlemci olan Çuka, bu oyuncaktan başka türlü nasıl yararlanabileceğini buldu. Anin’se, bu yeni buluşu tümüyle başka bir alanda değerlendirdi. Tarihte bunun pek çok örneği var. Örneğin Graham Bell, o dönemde kullanılmakta olan telgraf aygıtını aynı anda birkaç ses birden iletebilmek için geliştirmeye çalışırken bambaşka bir şeyi, telefonu buldu.’

‘Anladım...’ dedi Damla. ‘Annemin boşalmış iplik makaralarından senin bize araba yapman gibi...’

‘Eveet...’ dedi Yağmur.

‘Eh, onun gibi bir şey. Ama ben makaralardan araba yapmayı çocukken babamdan öğrenmiştim. Çuka gördüğü bir oyuncaktan, bambaşka bir amaçla kullanmak üzere, tamtamı kendisi geliştirdi. Ben daha önceden bildiğim bir şeyi uyguladım. Çuka’ysa br yenilik yaptı. Öte yandan Anin, Çuka’nın bu yeniliğini kendince başka bir yeniliğe dönüştürdü. Yani her ikisi de daha önce bulunmuş bir aleti farklı amaçlarla kullanmak üzere, çok önemli olan iyi bir gözlemci olup çevremizdeki şeylerin amaçlarının dışında, ama içlerinde gizli olan değişik kullanım alanlarını bulup ortaya çıkarabilmek. Bu açıdan baktığımızda, iplik sarmak için kullanılan makaralardan araba tekerleği yapmak da bir buluştur” (Adalı, 2006: 98–99).

“Kaledibi Sokağı” adlı kitapta yazar çocukluğunu anlatır. Özellikle bu kitapta, çocukların kendi olanaklarını değerlendirmeleri mümkündür. O dönemle günümüzü karşılaştırabilecekleri bölümler oldukça fazladır:

“Bir de pompalı lüks lambamız vardı ama onu yakmak babamın işiydi. Onun işten dönüşünü beklemek gerekiyordu. Elektrik lambası gibi çok güçlü beyaz ışığı vardı lüksün. Salonun orta yerine astığında babam, gaz lambası sönmük kalıyordu” (Adalı, 2006: 135).

“Bataryası çabuk bitmesin diye radyomuz gündüzleri kapalı duruyordu. Öyle büyük radyo bataryası çok zor bulunuyordu o yıllarda. Üstelik çok pahalıydı. İdareli kullanmak gerekiyordu. Akşamları işten dönünce, sobayı yaktıktan sonraki ilk işi radyoyu açmak olurdu babamın.

Müzik yayınları, radyo tiyatrosu güzeldi de sıra hiçbir şey anlamadığım haberlere gelince çok sıkılırdım” (Adalı, 2006: 138).

“Bir akşam babam eve kocaman bir radyoyla geldi. İnanılmaz bir heyecan yaşandı evde. Önce özel bir yer seçildi. Pencereden bahçeye anten kablosu uzatıldı” (Adalı, 2006: 137).

“O yıllarda tüm otobüsler külüstürdü. Motorları, otobüslerin burunlarına takılı bir kolçakla çalıştırıldı. Bu da öyle külüstür bir otobüstü işte. Bozuk yolda sarsıla sarsıla ağır ağır, iniltili sesler çıkararak ilerliyordu” (Adalı, 2006: 161) .

“Ninem mi? Gaz lambalarını asla atmadı, elektrik her kesildiğinde kurumlanarak getirip koydu masanın üstüne, ama elektriklelenmenin konforuna da alıştı sonunda. Özellikle de eve elektrikli ütü alınıp kömürlü ütü bodruma indirildiğinde” (Adalı, 2006: 177).

Yazar, bahsettiğimiz karşılaştırmayı kitabında şu şekilde yapmıştır:

“Ne yazık ki, onların güvenle koşturup oynayabileceği, düşlerini en uç noktalara taşıyabileceği bir Kaledibi Sokağı, bir Yanıklığı yok.

Zaten Yanıklık bitmiş. Kaledibi’nde çocuk kalmamış. Şimdiki çocukların bilgisayarları var. Bilgisayarda, adam öldürmece, ülke işgal etmece, gezegen yok etmece,

uzay fethetmece gibi oyunlar oynayabilirler” (Adalı, 2006: 232).

ADALI'nın kitaplarında kahramanlar eleştirel düşünebilmektedirler. Kahramanlar, karşılaştıkları olayları ve olguları sorgularlar. Yaratıcı çözümler sunabilirler. İnsanlara, hayvanlara ve doğaya karşı saygılıdırlar. Toplumsal yaşamın bir parçası olmuşlardır.

BÖLÜM IV

4. SONUÇ

4.1. YARGILAR VE ÖNERİLER

Düşünce süreçlerinin geliştirilmesinde ve etkili kullanılmasında kitap okumanın önemli olduğu bilinmektedir. Özellikle çocuklar etkilendikleri kahramanlar gibi olmak istemektedirler. Bu yönüyle kitaplar dünya görüşü ve bakış açısı kazandırmak için de önemli bir araç olarak kullanılmaktadır.

Çocuğun kendi bakış açısını oluşturmada eleştirel düşünme önemli bir beceri olarak görülmektedir. Eleştirel düşünme ders programlarımızda, kazandırılması hedeflenen davranışlar arasında bulunmaktadır.

Bu araştırmada, çocuklara eleştirel düşünme becerisinin kazandırılmasında çocuk kitaplarının yerinin ne olduğu sorusundan yola çıkarak özellikle işlediği temalarla çocuklara eleştirel düşünmeyi kazandırmayı amaçlayan günümüz yazarlarından Bilgin ADALI'nın kitapları araştırmaya konu olarak seçilmiştir.

Araştırmada, önce “düşünme”, “eleştirel düşünme” kavramları açıklanmış, “eleştirel düşünme becerileri” üzerinde durulmuştur. Ardından eleştirel düşünen bireyin özellikleri anlatılmış, eleştirel düşünme davranışının kazandırılmasıyla ilgili olarak çocuk ve çocuk kitapları arasında bağ kurulmuş ve eleştirel düşünme becerisi kazandırmada kitapların önemi vurgulanmıştır.

Daha sonra bu araştırmaya konu olan yazar, Bilgin Adalı'nın yaşamı ve yapıtları hakkında bilgi verilmiş ve araştırmaya konu olan kitaplarından elde edilen bulguların sunulmasına geçilmiştir. Bu kitaplar; önce özetlenmiş, temaları eleştirel düşünme açısından değerlendirilmiş, sonra da bu kitaplardaki kahramanların

davranışları ve yazarın araya girişleri eleştirel düşünme becerisi açısından değerlendirilip yorumlanmıştır.

Elde edilen bilgilerin varsayımlara göre değerlendirilip test edilmesiyle tez son bulmuştur.

Eleştirel düşünmenin, bilinçli bir toplum oluşturabilmek için bireylere kazandırılması gereken bir beceri olarak görülmektedir. Çocukların bu beceriyi kazanması oldukça önemlidir. Çocuklar için yazılan kitaplarda bu nokta gözden önünde tutulmalıdır.

4. 1.2. YARGILAR

Bilgin ADALI'nın kitaplarındaki kahramanlar, karakterleri bakımından çocuklara örnek olabilecek niteliktedirler. ADALI kitaplarında eleştirel düşünmeyi kazandırmaya uygun davranışlara yer vermiştir.

Bu araştırmada, Bilgin ADALI'nın on kitabı incelenmiştir. İnceleme sonucunda şu yargılara ulaşılmıştır:

- ✓ Bilgin ADALI'nın kitapları konuları bakımından çocukların ilgisini çekebilecek niteliktedir. Anlatım akıcı, konular sürükleyicidir.
- ✓ Bilgin ADALI'nın kitaplarındaki karakterler, çevrelerine karşı sevgi doludurlar, şiddetten kaçınırlar. Huzurlu bir ortam sağlamak için sevginin gerekli olduğuna inanır ve sevgiyi kullanırlar.
- ✓ Karakterler arasında iş birliği ve yardımlaşma vardır. Sorunları birlikte çözerler. Karakterlerin en büyüğünden en küçüğüne herkes yardımlaşır. Bütün karakterler yerine getirebilecekleri bir sorumluluğu üstlenirler.
- ✓ Kitaplardaki aileler ve yetişkinler demokratiktirler. Çocuklara güvenirlere. Onları yüreklendirirler. Cezalandırmak yerine konuşmayı tercih ederler. Kendi hatalarının fark ettiklerinde özür dilerler. Yöneticiler, insanlara değer verirler, kararları tek başlarına almazlar. Cezalandırıcı değil, affedicidirler.

- ✓ Karakterler sorgulamayı ve etkili soru sormayı sık sık kullanırlar. Durumlar ve fikirler karşısında sorgulama yaparlar. Hemen kabul etmezler.
- ✓ Karakterler karşılarındaki kişilerle empati kurarlar. Olayları ve durumları farklı bakış açılarıyla değerlendirirler.
- ✓ Yaratıcı düşünmeyi ve akıl yürütmeyi sık sık kullanırlar. Karşılaştıkları durum ve olaylardan çıkarımlarda bulunurlar. Yeni şeyler keşfederler.
- ✓ Adalı, kitaplarında konu olarak tarihi kullanmıştır. Böylelikle günümüzde sürdürülen hayatla geçmiş arasında karşılaştırmalar yapmıştır. Karakterler de karşılaştırmalar yaparak sonuçlara ulaşmışlardır.

4. 1.2. ÖNERİLER

Kitaplar, çocuklara yeni dünyaların kapılarını açar, onlara farklı yaşam deneyimleri sunarlar. Eleştirel düşünmeye yönelik yaşantı örnekleriyle çocukları etkilerler. Bu kitapları okuyan çocuk, kendini, karşılaştığı olumlu kişiliklerle özdeşleştirir ve onlar gibi olmaya özenir. Bu nedenle çocuklara sunulacak okuma araç- gereçlerinde bu durumun mutlaka dikkate alınması gerekir.

Bilgin ADALI'nın kitaplarında karakterler, eleştirel düşünme için gerekli olan zihinsel süreçlere ve stratejilere göre tavır alırlar. Bu yüzden Adalı'nın kitapları eleştirel düşünmeyi kazandırması bakımından uygundur.

Çocuklar daha eğitim- öğretim yaşantılarının ilk basamağından başlanarak nitelikli çocuk kitaplarını okumaya özendirilmelidirler.

Öğretmenler ve veliler bu süreci yaşayan öğrencilere doğru araç- gereç önerme yönünden bilinçli bir kılavuzluk yapmalıdırlar.

Çocuklar, kendilerini tanıyabilmeleri, yeteneklerinin farkına varabilmeleri için konuları, zaman ve mekanları işleyen kitapları okumaya özendirilmelidirler.

Yayınevleri eleştirel düşünme becerisini kazandırabilecek kitapları basmaya özen göstermelidirler. Böylelikle bu tür kitapların artması sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Adalı, Bilgin. **Havşan Öyküleri-1**. İstanbul: Bu Yayınevi, 2002.

Adalı, Bilgin. **Havşan Öyküleri-2**. İstanbul: Bu Yayınevi, 2002.

Adalı, Bilgin. **Geçmişten Gelen Konuklar-Zaman Bisikleti-2**. İstanbul: Can Sanat Yayınları, 2004.

Adalı, Bilgin. **Ateşin Çocukları-Çatalhöyük Öyküleri-2**. İstanbul: Can Sanat Yayınları, 2005.

Adalı, Bilgin. **Bolluk Ve Savaş-Çatalhöyük Öyküleri-3**. İstanbul: Can Sanat Yayınları, 2005.

Adalı, Bilgin. **Mavi Gezegenin İlk İnsanları**. İstanbul: Büyülü Fener Yayınları, 2005.

Adalı, Bilgin. **Dünya Artık Daha Güzel**. İstanbul: Büyülü Fener Yayınlar, 2005.

Adalı, Bilgin. **Zaman Bisikleti**. İstanbul: Can Sanat Yayınları, 2006.

Adalı, Bilgin. **Dünyamızın İlk Şafağı-Çatalhöyük Öyküleri-1**. İstanbul: Can Sanat Yayınları, 2006.

Adalı, Bilgin. **Kaledibi Sokağı**. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2006.

Akınoğlu, Orhan. “Eleştirel Düşünme Becerilerini Temel Alan Fen Bilgisi Öğretiminin Öğrenme Ürünlerine Etkisi”. Yayımlanmamış

Yüksek Lisans Tezi, **Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2001.

Akyol, Hayati. **Türkçe Öğretim Yöntemleri**. Ankara: Kök Yayıncılık, 2006.

Alvino, J. “A Glossary Of Thiking-Skills Terms”. **Learning**. sayı 18, ss.6-50, 1990.

Argüden, Yılmaz. “Yönetim Kurullarında Eleştirel Düşünme”, <http://www.polater.com.tr/devam.php?sub=page=1&page=bilgi=gaci&new-page=29,1997>.

Aslan, Selçuk. **Düşünme Kulesi**. İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1992.

Aşılıoğlu, Bayram. “İlköğretim Türkçe Programının Amaçlarının Gerçekleştirilmesinde Çocuk Kitaplarının Yeri”. **I. Çocuk Kitapları Sempozyumu**. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Yayınları, 2000.

Atasev, Füsun ve Yusuf İnandı. “Çocuk Kitaplarının Çeşitli Yönleriyle İncelenmesi”. **I. Çocuk Kitapları Sempozyumu**. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Yayınları, 2000.

Brouwer, Peter. “Hold On A Minute Here: What Happened To Critical Thinking In The Information Age?”. **Jornual Of Educational Tecnology Systems**. 1996, ss. 189-197

Cüceloğlu, Doğan. **İyi Düşün Doğru Kara Ver**. On Beşinci Baskı, İstanbul: Sistem Yayıncılık, 1996.

Çakmak, Hasan. “İlköğretim Okullarında Düşünme Eğitimi-Cumhuriyet Dönemi”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2002.

Davis, James R. Ve B. Adelaide Davis. **Kendi Kendine Öğrenmek**. (Çev: Arzu Baykara) Ankara: MediaCat Kitapları, 2000.

Dayıoğlu, Gülten. “Çocuk Kitaplarında Eğitsellik”. **I. Çocuk Kitapları Sempozyumu**. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Yayınları, 2000.

Demiray, Kemal. **Türkçe Çocuk Edebiyatı**. İstanbul: MEB Yayınevi. 1970.

Demirel, Özcan. **Öğretimde Planlama Ve değerlendirme**. Sekizinci Baskı, Ankara: Pegem A, 2005.

Gibson, Craig. **Teachin Strategies- Aguide To Beter Istruction**. USA: OrlichHarder Collation, 1998.

Güleryüz, Hasan. **Eğitim Programlarının Dili Ve Yaratıcı Öğrenme**. Ankara: Pegem A, 2001.

Kale, Nesrin. “Düşündüren Çocuk Kitapları”. **I. Çocuk Kitapları Sempozyumu**. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Yayınları, 2000.

Kaplan, Ramazan Ve Diğerleri. **Dil Ve Anlatım Ders, 9.-12. Sınıflar Öğretim Programları**. Ankara: MEB Yayınları: 2005.

Kavcar, Cahit. **Edebiyat Ve Eğitim**. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1994.

Kazancı, Osman. **Eğitimde Eleştirci Düşünme Ve Öğretimi**. İstanbul: Kazancı Kitap A.Ş., 1998.

Kıbrıs, İbrahim. **Uygulamalı Çocuk Edebiyatı**. İkinci Baskı, Ankara: Eylül Kitap Ve Yayınevi, 2002.

Kökdemir, Doğan. “Belirsizlik Durumlarında Karar Verme Ve Problem Çözme”. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

Mahsereci, Nalan. “Çocuk Kitaplarında Dikkat Edilmesi Gereken Eğitsel Açıdan Önemli Kimi Noktalar”. **I. Çocuk Kitapları Sempozyumu**. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Yayınları, 2000.

Oğuzkan, A. Ferhan. **Çocuk Edebiyatı**. Yedinci Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık, 2001.

Ortaş, İbrahim. “Türkiye’de Eğitim Sorunları”.

<http://www.yenimesaj.com.tr/index.php?sayfa=yazarlar&haberno=682&tarih=2004-10-24>, 2006

Önal, Mehmet. “Felsefi Bir Perspektiften Çocuk Kitapları İçin Gelişim Psikolojisinin Önemi.” **I. Çocuk Kitapları Sempozyumu**. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Yayınları, 2000.

Özdemir, Emin. **Eleştirel Okuma**. Beşinci Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2002.

Özden, Yüksel. **Öğrenme Ve Öğretme**. Altıncı Baskı, Ankara: Pegem A, 2003.

Özsoy, Osman. **Etkin Öğrenci Etkin Öğretmen Etkin Eğitim**. İstanbul: Hayat Yayıncılık, 2002.

Paul, W. Richard. "Critical Thinking: How To Prepare Students For A Rapidly Changing World", **Dillion Beach, CA: Fondation For Critical Thinking**, Appendix B, ss. 521-552, 1995.

Polat, N.D. "Eleştiride Devrimci Yaklaşım Ve Uzlaşmacı Ön Yargılar." <http://www.barikat-lar.de/barikat/3/eles.htm>, 2006.

Safran, Mustafa Ve Diğerleri. **İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 6-8 Sınıflar Öğretim Programı Ve Kılavuzu**. Ankara: MEB Yayınevi, 2005

Sever, Sedat Ve Diğerleri. **Etkinliklerle Türkçe Öğretimi**. İstanbul: Morpa Yayınları, 2006.

Sezgin, Dinçer. "Çatalhöyük Öyküleri." http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=ktp&haberno=4427, 2005

Stenberg, Robert. **Nature Of Contion**. Boston: MIT Press, 1999.

Şahinel, Semih. **Eleştirel Düşünme**. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2002.

Ünalan, Şükrü. "Düşünme Tefekkürü İbadeti Ve Eleştirel Düşünme Yöntemi." <http://www.ilkadimdergisi.com/143/kapak-sukru.htm>, 2006

Tarkun, Tavşancıl, Ezel Ve Esra Aslan. "Çocuk Kitapları İçerik Analizi Örneği (5-7 yaş)". **I. Çocuk Kitapları Sempozyumu**. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Yayınları, ss. 207-227, 2000.

Örs, Yaman. “Felsefe Konusunda Geleneksel Tutum Ve Temel Yargılar”. **Bilim, Eğitim Ve Dünce Dergisi**. cilt:1, sayı 1, ss.6.

Yeşildağ, Yılmaz. “Türkiye’de Çocuk Edebiyatı”. **I. Çocuk Kitapları Sempozyumu**. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Yayınları, 2000.

Yıldırım, Cemal. **Eğitim Felsefesi**. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 1988.

Yıldırım, Ramazan. **Öğrenmeyi Öğrenmek**. Dokuzuncu Baskı, İstanbul: Sistem Yayıncılık, 2004.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Cemile CİHANER

Sürekli Adres : Fatih Mah. Althatboyu Cad. Fatih Apt. B Blok
69/11 Küçükçekmece / İstanbul

Doğum Yeri ve Yılı : Çorum- 1982

Yabancı Dili : İngilizce

İlköğretim : Bursa Farabi İlköğretim Okulu, 1992

Ortaöğretim : Bursa Osmangazi Lisesi, 1999

Lisans : Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 2003

Çalışma Hayatı : Ordu, Mesudiye Yatılı İlköğretim Bölge Okulu
Türkçe Öğretmenliği, 2003-2005 Bolu, Mengen Atatürk İlköğretim Okulu
Türkçe Öğretmenliği, 2005-2006 Halen İstanbul ili Küçükçekmece ilçesi Kaya
Sebatı Tuncay İlköğretim Okulu Türkçe öğretmeni olarak görev yapmaktadır.